

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ASIJSKÝCH STUDIÍ**

**Turismus na ostrově Lombok: analýza současného stavu a
predikce jeho možného budoucího vývoje
Tourism in Lombok: analyse of current situation and
prediction of its possible future development**

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Filip Kadlec
Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Pokorný, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „*Turismus na ostrově Lombok: analýza současného stavu a predikce jeho budoucího možného vývoje*“ vypracoval samostatně pod odborným vedením Mgr. Ondřeje Pokorného, Ph.D., a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci, dne 4. listopadu 2023

.....

Anotace

Cílem magisterské diplomové práce je provést analýzu současného stavu cestovního ruchu na ostrově Lombok a zamyslet se nad jeho možným budoucím vývojem. Po krátkém geografickém a historickém úvodu v první kapitole se budu zabývat současným stavem cestovního ruchu na Lomboku a jeho změnami v důsledku zařazení do projektu *Ten New Bali*. Předmětem mého zájmu budou také selektivní, lokalizační a realizační předklady Lomboku pro rozvoj cestovního ruchu na jeho území a jejich využití v nabídce českých cestovních kanceláří. Na tuto část práce navazuje další kapitola, ve které uvedu pozitiva a negativa cestovního ruchu na Lomboku a prostřednictvím SWOT analýzy poukážu na silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby a definuji doporučení na možná zlepšení. V závěrečné kapitole vyhodnotím výsledky dotazníkového šetření provedeného mezi obyvateli Lomboku, jehož předmětem je názor místních obyvatel na rozvoj jednotlivých forem cestovního ruchu a na změny, které sebou přináší.

Jméno autora: Bc. Filip Kadlec

Jméno vedoucí práce: Mgr. Ondřej Pokorný, Ph.D.

Název práce: Turismus na ostrově Lombok: analýza současného stavu a predikce jeho budoucího možného vývoje

Počet stran: 78

Počet znaků včetně mezer: 131 375

Počet použitých pramenů: 60

Počet příloh: 2

Klíčová slova: cestovní ruch, Indonésie, Lombok

Poděkování

Rád bych poděkoval Mgr. Ondřeji Pokornému, Ph.D., za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	6
1. Zeměpisná situace, populace a dějiny Lomboku	9
1.1. Zeměpisná situace	9
1.2. Populace	11
1.3. Dějiny Lomboku	12
2. Současný stav cestovního ruchu na Lomboku	17
2.1. Projekt Ten New Bali	17
2.2. Halal turismus.....	19
2.3. Selektivní, lokalizační a realizační předpoklady rozvoje cestovního ruchu na Lomboku	22
2.4. Lombok v nabídce českých cestovních kanceláří	41
3. Pozitiva a negativa cestovního ruchu a SWOT analýza cestovního ruchu na Lomboku	47
3.1. Pozitiva a negativa cestovního ruchu	47
3.2. SWOT analýza cestovního ruchu na Lomboku.....	51
4. Analýza výsledků dotazníkového šetření	56
5. Závěr	65
Resumé.....	68
Seznam pramenů a použité literatury.....	69
Seznam příloh	73

Úvod

Světová organizace cestovního ruchu (*WTO, World Tourism Organization*) definuje cestovní ruch jako: „*činnost osoby cestující na přechodnou dobu do místa mimo její běžné životní prostředí (mimo místo bydliště), a to na dobu kratší než 1 rok, přičemž hlavní účel její cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě.*“¹

Cestovní ruch je důležitou součástí světové ekonomiky a života významné části světové populace. Patří do sektoru služeb, který má významný podíl na tvorbě hrubého domácího produktu ve všech vyspělých zemích světa. Jedná se o odvětví závislé na mnoha faktorech, které se může velmi snadno dostat do obrovských problémů, což jsme mohli v minulosti vidět v případě teroristických útoků a v letech 2020-2022 souvislosti s pandemií koronaviru.

Před covidem-19 představoval cestovní ruch přibližně 25 až 30 % všech světových služeb a zaměstnával přes 100 milionů osob.² Na celkovém světovém HDP se podílel 10 %. V roce 2019 přes hranice vycestovalo za účelem turismu celkem 1,5 miliardy osob. Rok 2020 byl historicky nejhorším rokem v dějinách moderního cestovního ruchu. Mezinárodní příjezdy klesly o 73 %, do zahraničí vycestovalo jen 400 milionů lidí a o mnoho lepší to nebylo ani o rok později, kdy do ciziny vyjelo 415 milionů osob. Ekonomický přínos cestovního ruchu v roce 2021 odhadla Světová organizace cestovního ruchu na 1,9 bilionu amerických dolarů,³ kdežto v roce 2019 to bylo 3,5 bilionu amerických dolarů.

Pandemie koronaviru velmi negativně ovlivnila rovněž cestovní ruch v Indonésii.⁴ V roce 2019 byl podíl cestovního ruchu na indonéském HDP 6,7 %, ⁵ pracovalo v něm 12,9 milionu osob⁶ a v roce 2019 přijelo do země 16,1 milionu zahraničních návštěvníků. Cílem indonéské vlády bylo navýšit do roku 2020 podíl turismu na indonéském hrubém domácím produktu na 8 %, podíl pracujících v turismu na 13 % a počet zahraničních návštěvníků na 20 milionů ročně. Tyto cíle však kvůli koronaviru, a nejen kvůli němu, splněny nebyly. Cestovní omezení způsobila, že v roce 2020 navštívily Indonésii jen 4 miliony osob ze zahraničí, přičemž 84 % pocházelo ze států jihovýchodní Asie a čtvrtina všech zahraničních návštěvníků, tedy

¹ INDROVÁ, Jarmila (2009): *Cestovní ruch: (základy)*. Praha: Oeconomica, ISBN 978-80-245-1569-4, s. 12.

² Veškeré údaje uvedené v tomto odstavci byly převzaty z webu Světové organizace cestovního ruchu <https://www.unwto.org>.

³ V roce 2020 to bylo dokonce jen 1,6 bilionu amerických dolarů.

⁴ Veškeré statistické údaje uvedené v tomto odstavci byly převzaty z webu Indonéského statistického úřadu <https://www.bps.go.id>

⁵ V roce 2013 to bylo jen 5,5 %.

⁶ Podle Mezinárodní organizace cestovního ruchu by mělo v Indonésii pracovat v cestovním ruchu 18,5 milionu osob.

téměř milion osob, přijela z Východního Timoru.⁷ Došlo také k velkým změnám týkajícím se motivace k návštěvě Indonésie. Jelikož zahraniční turisté měli zákaz vstupu do země, kdežto z pracovních důvodů bylo možné do Indonésie za určitých podmínek přijet, poprvé za mnoho let byl počet osob přijíždějících z pracovních důvodů vyšší než počet osob přijíždějících z osobních důvodů.⁸ V roce 2021 navštívilo Indonésii dokonce jen 1,56 milionu osob ze zahraničí. K masivnímu návratu cizinců do Indonésie nedošlo ani v prvním pololetí roku 2022, kdy Indonésii podle údajů Indonéského statistického úřadu⁹ navštívilo jen 1,4 milionu zahraničních turistů, kdežto před covidem, v letech 2018 a 2019, to bylo každý rok více než 7 milionu cizinců. K nárůstu došlo ve druhé polovině roku 2022 a za celý rok navštívilo Indonésii 5,9 milionu osob ze zahraničí, což je téměř třikrát méně než v roce 2019. Výrazné zlepšení situace nastalo až v první polovině roku 2023, kdy do Indonésie přijelo 5,2 milionu návštěvníků ze zahraničí, což je však stále o dost méně než za stejné období roku 2019.¹⁰ Cestovní omezení byla navíc v Indonésii přísnější a trvala déle než v jiných zemích. Zatímco ve většině zemí světa, včetně konkurenčních asijských destinací (Maledivy, Thajsko, Malajsie¹¹), byla veškerá cestovní omezení již na jaře roku 2022, na území Indonésie sice mohli vstupovat turisté od dubna roku 2022, avšak bez omezení mohli přijet do Indonésie pouze osoby s ukončeným očkováním, které musely potvrzení o očkování předložit při vstupu do země, zatímco neočkované osoby musely nastoupit do pětidenní karantény, a proto se sem turisté vraceli pomaleji než do výše uvedených zemí. Povinnost prokazovat se osvědčením o absolvování očkování vakcínou proti covidu-19 byla zrušena až v červnu roku 2023. Významný vliv na cestovní ruch v Indonésii měla epidemiologická opatření v Číně. Po sousední Malajsii přijelo v roce 2019 do Indonésie nejvíce osob z Číny a počet turistů z této země navíc rostl absolutně nejvíce ze všech států na světě.¹² Velmi přísná koronavirová opatření platila dlouho i v Austrálii, odkud před koronavirem přijížděl velký počet turistů právě na Lombok. Během covidu klesl také domácí cestovní ruch, i když výrazně méně než zahraniční. V roce 2019 uskutečnili Indonésané 283 milionů cest,¹³ zatímco v roce 2020 jen 203 milionů cest. Indonéská vláda se snažila nahradit výpadek zahraničních návštěvníků Indonésany a poskytovala jim slevy ve výši 50 % na turistické balíčky a dotovala i ubytovací zařízení.

⁷ POKORNÁ, Tereza (2022): Turismus v Indonésii v roce 2020: Globální změna. Olomouc, magisterská diplomová práce, Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, vedoucí práce Mgr. Ondřej Pokorný, Ph.D., s. 60.

⁸ Z pracovních důvodů přijelo 55,6 % cizinců a z důvodů osobních 44,4 % návštěvníků.

⁹ <https://www.bps.go.id/indicator/16/1470/1/tourist-visits-abroad-by-month.html>

¹⁰ V prvním pololetí roku 2019 navštívilo Indonésii 7,7 milionu cizinců.

¹¹ Malajsie zrušila veškerá cestovní omezení již v dubnu 2022.

¹² V roce 2019 přijelo do Indonésie 2 072 079 Číňanů, kdežto v roce 2015 to bylo jen 1 249 091 osob a v roce 2012 pouze 726 088 lidí.

¹³ V roce 2018 to byl dokonce 303 milionů cest.

Pandemie koronaviru výrazně ovlivnila také mou diplomovou práci. V akademickém roce 2019/2020, v posledním ročníku mého bakalářského studia, jsem měl možnost absolvovat semestrální studijní pobyt na Univerzitě Gadjaha Mady v Yogyakarta. Během pobytu v Indonésii jsem navštívil Lombok, kde jsem se rozhodl, že tématem mé magisterské diplomové práce bude cestovní ruch na tomto ostrově. Do své diplomové práce jsem následně zahrnul i ostrovy Gili, tedy Gili Trawangan, Gili Air a Gili Meno, nacházející se v bezprostřední blízkosti Lomboku, které patří z hlediska správního pod Lombok a které jsem obdobně jako Lombok navštívil v lednu 2020. Na Lombok i ostrovy Gili jsem měl v úmyslu se v zimním semestru akademického roku 2022/2023 v rámci programu Erasmus+ vrátit a provést další pozorování a výzkumy, což však kvůli koronaviru nebylo možné v uvedeném termínu realizovat a na Lombok jsem se dostal až v rámci své tříměsíční pracovní stáže na Univerzitě Gadjaha Mady v Yogyakarta, kdy jsem ostrov navštívil v červnu roku 2023.

V první kapitole své magisterské práce se budu věnovat zeměpisu a dějinám Lomboku. Následně provedu analýzu současného stavu cestovního ruchu na Lomboku a vyhodnotím selektivní, lokalizační a realizační předpoklady ostrova pro rozvoj cestovního ruchu. Zaměřím se především na přírodní a kulturně historické atraktivity, dopravní infrastrukturu a možnosti ubytování a stravování. Na tuto část práce naváže kapitola, v níž uvedu pozitiva a negativa cestovního ruchu, na základě SWOT analýzy poukážu na silné a slabé stránky Lomboku, příležitosti a hrozby a definuji doporučení na možná zlepšení. V závěrečné kapitole vyhodnotím výsledky dotazníkového šetření provedeného mezi obyvateli Lomboku zaměřeného na názory místních obyvatel na rozvoj jednotlivých forem cestovního ruchu a jejich vliv na život místních obyvatel.

1. Zeměpisná situace, populace a dějiny Lomboku

1.1. Zeměpisná situace

Ostrov Lombok, mající ze severu na jih přibližně 80 kilometrů, ze západu na východ asi 70 kilometrů a rozkládající se na ploše 4 738 km²,¹⁴ je součástí Malých Sund (Nusa Tenggara), do nichž patří ještě Bali, Sumbawa, Sumba, Komodo, Flores, Timor a řada dalších menších ostrovů. Celková rozloha Malých Sund je přibližně 73 600 km², tedy jen o něco méně, než je rozloha České republiky.¹⁵ Administrativně patří mezi pod správu indonéských provincií Bali, Západní Nusa Tenggara (Nusa Tenggara Barat) a Východní Nusa Tenggara (Nusa Tenggara Timur) a ve východní části ostrova Timor se nachází samostatný stát Východní Timor.¹⁶ Lombok, který je od Bali oddělen Lombokkých průlivem (Selat Lombok), širokým v nejužším místě přibližně 35 kilometrů, a od ostrova Sumbawa Alaským průlivem (Selat Alas), je součástí provincie Západní Nusa Tenggara, která má celkovou rozlohu 20 153 km². Ostrov Lombok tvoří 23,51 % rozlohy provincie, zbytek připadá na ostrov Sumbawa mající rozlohu 15 414 km².¹⁷ Administrativně se Lombok dělí na Západní Lombok (*Kabupaten Lombok Barat*) s hlavním městem Gerung, Východní Lombok (*Kabupaten Lombok Timur*) s hlavním městem Selong, Severní Lombok (*Kabupaten Lombok Utara*) s hlavním městem Tanjung a Střední Lombok (*Kabupaten Lombok Tengah*) s hlavním městem Praya. Samostatným správním celkem je potom Mataram.

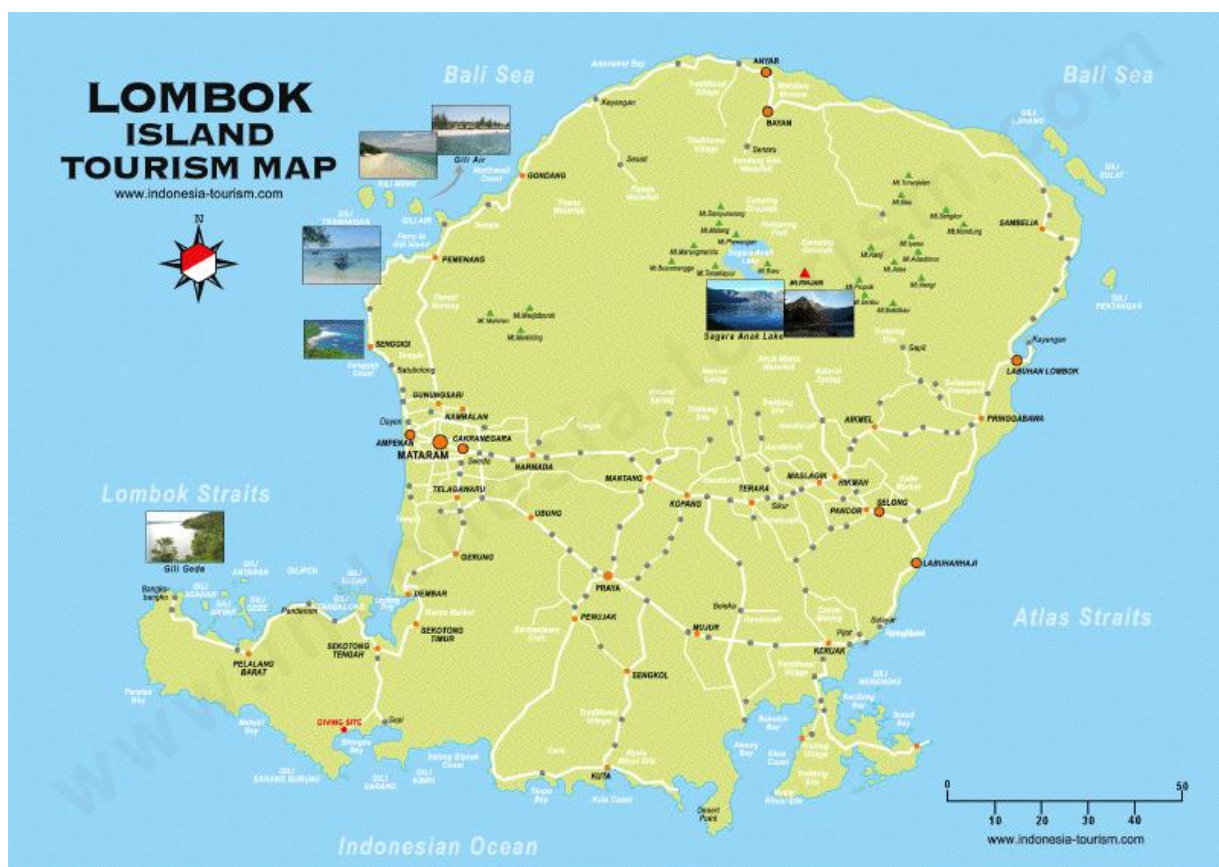
¹⁴ Veškeré údaje uvedené v tomto odstavci byly převzaty z webu provincie Západní Nusa Tenggara <https://www.ntbprov.go.id>.

¹⁵ Česká republika má rozlohu 78 866 km².

¹⁶ Východní Timor vyhlásil nezávislost již v roce 1975, ale naprostou většinou zemí byl uznán až v roce 2002 poté, co samostatnost potvrdilo referendum konané v roce 1999.

¹⁷ Součástí provincie Západní Nusa Tenggara je ještě dalších 278 malých ostrůvků.

Obrázek 1: Mapa Lomboku, zdroj: https://www.indonesia-tourism.com/west-nusa-tenggara/lombok_island.html

Západ Lomboku má obdobné klima jako jih Bali, ale je sušší. Období sucha trvá od dubna do října s denními teplotami kolem 28°C a nočními teplotami okolo 23°C . Období dešťů začíná od listopadu a trvá do března, nejvíce srážek přitom spadne od prosince do února. I v tomto období je však možné Lombok navštívit, neboť v podstatě nikdy neprší celý den, jedná se pouze o krátce trvající intenzivní srážky přicházející většinou až odpoledne nebo v noci. Příroda je v období dešťů nádherně zelená a je dostatek vody ve vodopádech. Teploty ve dne přesahují 30°C a v noci je asi 25°C . Na horách jsou velké rozdíly mezi teplotou ve dne a v noci, noci mohou být velmi chladné, nížiny jsou teplejší a sušší. Ročně spadne na ostrově přibližně 1 500 až 2 000 mm srážek,¹⁸ což je mnohem méně než na Bali, ale zase více než na Sumbawě a dalších východních ostrovech. Teplota moře se pohybuje v průběhu roku mezi 26°C a 29°C .

¹⁸ Nejvíce prší v lednu, naopak nejméně v červenci.

Předmětem mého zájmu v této diplomové práci budou i ostrovy Gili¹⁹ (indonésky Tiga Gili nebo Kepulauan Gili), nacházející se nedaleko od lombockého Bangsalu, které jsou administrativně součástí Lomboku, konkrétně části Severní Lombok.²⁰ Jedná se o tři malé ostrovy o celkové rozloze přibližně 15 km², přičemž každý z ostrovů má svůj jedinečný charakter. Nejvíce kosmopolitním ostrovem s kluby a bary je od Lomboku nejvíce vzdálený a ze všech tří ostrovů největší Gili Trawangan. Rozkládá se neblíže od Bali,²¹ měří asi 3 kilometry na délku a 2 kilometry na šířku a jeho název pochází z indonéského slova *terowongan* (tunel) z důvodu skalního tunelu, který zde za druhé světové války vybudovali Japonci.²² Trawangan je ze všech ostrovů nejčlenitější a nejvyšší bod se nachází v nadmořské výšce 60 metrů. Právě zde měli Japonci protiletckou základnu. Nejvíce místní charakter má Gili Air, který je přibližně 1,5 kilometrů dlouhý a zhruba stejně široký a je od Lomboku nejbližší, a Gili Meno, nejmenší ze tří ostrovů, mající 2 kilometry na délku a 1 kilometr na šířku, má řadu společných rysů s oběma zbylými ostrovy.

1.2. Populace

Podle sčítání lidu provedeného v roce 2018 žilo v provincii Západní Nusa Tenggara 5 013 687 obyvatel, z toho 1 619 249 ve věku do 15 let.²³ Lombok je sice menší než Sumbawa, ale je mnohem hustěji osídlen a podle odhadů zde v současnosti žije přibližně 3,8 milionu obyvatel, zatímco na ostrově Sumbawa pouze 1,5 milionu obyvatel. Naprostou většinu populace provincie (96,78 %) tvoří muslimové, navzdory tomu, že islám se na Lombok a Sumbawu dostal patrně až v první polovině 16. století. Islám vyznává drtivá většina obyvatel celé provincie s výjimkou Mataramu, kde je muslimů jen 82 % a kde žije 14,47 % hinduistů a také 1,60 % křesťanů. Je to dáno tím, že vedle Sasaků, tvořících asi 90 % populace Lomboku, zde žije také početná komunita Balijců (přibližně 300 tisíc osob), potomků balijských nájezdníků, vyznávající hinduismus a udržující si své vlastní tradice. Kromě Balijců se můžeme setkat na Lomboku i s čínskou komunitou.²⁴ Oficiální míra nezaměstnanosti v provincii Západní Nusa Tenggara dosahovala v roce 2018 7,72 %. Největším městem Lomboku je na západě ostrova se

¹⁹ Toto obecně používané pojmenování není správné, neboť *gili* znamená v jazyce Sasaků malý ostrov a Gili je součástí většiny názvů ostrovů nacházejících se v blízkosti Lomboku.

²⁰ Do roku 2010 patřily ostrovy Gili společně se Senggigi pod Západní Lombok.

²¹ Gili Trawangan a Bali dělí od sebe přibližně 35 kilometrů a ze všech ostrovů jsou za dobrého počasí Bali a Lombok (zejména Gunung Rinjani) snadno viditelné.

²² Ostrovu se většinou říká jen Gili T.

²³ Veškeré údaje uvedené v tomto odstavci byly převzaty z webu provincie Západní Nusa Tenggara <https://www.ntbprov.go.id>.

²⁴ Čínská komunita je soustředěna obdobně jako Balijsci v Mataramu.

nacházející Mataram, který je považován za obchodní, kulturní, průmyslové a finanční centrum Malých Sund a kde žije více než půl milionu obyvatel. Nejdůležitějším městem jihu ostrova je Praya, nacházející se ve vnitrozemí, která má 125 tisíc obyvatel. Centrem východní části ostrova je Selong, jehož populace čítá přibližně 90 tisíc osob. Na ostrovech Gili žije dohromady přibližně 4 500 stálých obyvatel, z toho nejvíce na Gili Air (2 000 osob), nejméně obyvatel má pak Gili Meno (500 osob) a na Trawanganu žije přibližně tisíc stálých obyvatel.

1.3. Dějiny Lomboku

O nejstarších dějinách ostrova Lombok, jehož název pochází ze slova *lomboq*, které v jazyce Sasaků znamená „rovný“, toho víme jen velmi málo, což je dáno slabým vlivem Evropanů v této oblasti a s tím spojeným nedostatkem písemných pramenů.²⁵ Prvními obyvateli ostrova byli pravděpodobně Sasakové pocházející z dnešní Indie a Myanmaru a nikoliv Balijsi. Typickou pro Lombok a celou oblast Nusa Tenggara byla existence řady malých království a neustálé války mezi místními náčelníky. V 9. až 11. století existovalo Sasacké království, které bylo následně poraženo jedním z balijských království. Dalšími královstvími na ostrově Lombok byly například Pejanggik, Langko, Bayan, Samarkaton a Selaparang. Království Selaparang existovalo ve 13. a následně pak v 16. století. První království Selaparang bylo hinduistické a jeho moc ukončila Majapahitská říše v roce 1357.²⁶ Druhé království Selaparang bylo již muslimské²⁷ a jeho existenci ukončily společně v roce 1744 balijské království Karang Asem a Arya Banjar Getas.²⁸ Kromě Balijsců se snažili Lombok ovládnout i Makasarové ze Sulawesi.

Nizozemci navštívili Lombok poprvé v roce 1674. Nizozemská východoindická společnost uzavřela první smlouvu se Sasaky a zaměřila se na východní část ostrova. Balijscům se do roku 1750 podařilo ovládnout celý Lombok, jehož území bylo následně rozděleno mezi čtyři zneprátelená balijská království. V roce 1838 dostalo království Karang Asem pod kontrolu území ovládaná jinými královstvími a vládlo tak západní i východní části ostrova. Zatímco sasačtí zemědělci na západní Lomboku žili za balijské nadvlády v relativní harmonii

²⁵ DUBOVSKÁ, Zorica – PETRŮ, Tomáš – ZBOŘIL, Zdeněk (2005): *Dějiny Indonésie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, ISBN: 80-7106-457-2, s. 207-208.

²⁶ Majapahitské království s centrem na Jávě, které vzniklo v roce 1293, ovládalo rozsáhlá území od Sumatry až po Novou Guineu patřící dnes kromě Indonésie i pod Singapur, Malajsii, Brunej, Thajsko, Filipíny a Východní Timor. Říše zanikla na počátku 16. století.

²⁷ Islám se dostal na Lombok v 16. století z Jávy.

²⁸ V této souvislosti vyvstává otázka, proč se islám nerozšířil i na Bali. Jedním z důležitých důvodů může být to, že islám se šířil podél obchodních cest a na Bali kvůli nedostatku místních zdrojů a vhodných přístavů se obchod příliš nerozvíjel.

s Balijskými a docházelo i k uzavírání smíšených manželství, sasacká aristokracie na východě byla vůči Balijským nepřátelská a neváhala se spojit s Nizozemci, aby balijské pány Lomboku vyhnala. Během jednoho z mnoha sasackých povstání proti Balijským vyslali Sasakové své vyslance k Nizozemcům a nabídli jim, aby vládli Lomboku. V roce 1894 podepsal generální guvernér Nizozemské východní Indie Van der Wijck smlouvu se sasackými povstanci ve východním Lomboku. Poslal na Lombok armádu, Balijsci museli kapitulovat a celý Lombok byl v roce 1895 připojen k Nizozemské Východní Indii. Přibližně 250 Nizozemců vládlo více než půl milionu obyvatel Lomboku. Nizozemci, kteří okupovali Lombok až do roku 1942, podporovali místní sasackou a balijskou aristokracii a pro řadu obyvatel Lomboku představují dodnes Nizozemci osvoboditele od balijské nadvlády, i když situace místních obyvatel za nizozemské nadvlády nebyla příznivá, neboť Nizozemci zavedli vysoké daně, velká část místní populace byla nemajetná a bez půdy a obyvatelé Lomboku museli pracovat na stavbě silnic a vodních staveb, které měly zvýšit produkci rýže. Obyvatelé Lomboku museli rýži prodávat na export, aby měli na daně, v důsledku čehož jí bylo na ostrově nedostatek a místní populace trpěla hladem.

Obdobné to bylo za japonské okupace během druhé světové války. V roce 1942 obsadili celé Malé Sundy včetně Lomboku Japonci. Následně se Lombok vrátil na krátkou dobu pod kontrolu Nizozemců. Po vyhlášení nezávislosti Indonésie pokračovala na ostrově nadvláda sasacké a balijské aristokracie. Lombok, Bali a veškeré další východní indonéské ostrovy byly sloučeny do provincie Nusa Tenggara. V roce 1958 vznikla z Bali samostatná provincie a Lombok se stal součástí provincie Západní Nusa Tenggara s hlavním městem Mataram. V roce 1965 po neúspěšném pokusu o státní převrat došlo na Lomboku k masovému vraždění etnických Číňanů,²⁹ komunistů a jejich domnělých stoupenců. Odhaduje se, že na Lomboku bylo zabito 50 tisíc osob a další desetitisíce byly uvězněny. Lombok zůstával i nadále na rozdíl od sousedního Bali dlouho mimo centrum pozornosti indonéské vlády i zahraničních investorů a řada místních obyvatel Lombok v rámci politiky *transmigrasi*,³⁰ kterou původně zavedli za koloniálních dob Nizozemci a ve které indonéská vláda pokračuje v podstatě dodnes, opustila, neboť ostrov nebyl schopen uživit stále vyšší počet místních obyvatel, z nichž se řada stala obětí hladomoru. Většina místní populace se věnovala tradičně zemědělství, zejména pěstování rýže, manioku, chilli a tabáku.³¹

²⁹ V Ampenanu tyto události připomíná polorozpadlý čínský hřbitov.

³⁰ Cílem tohoto programu je zejména ulevit přelidněným částem Indonésie (zejména Jávě) a osídlit málo obydlené oblasti. Tato politika je hojně kritizována od skupin zabývajících se nejen lidskými právy, ale i ekologií, neboť je často zabírána půda domorodému obyvatelstvu a dochází k masivnímu kácení lesů. Domorodému obyvatelstvu se nelíbí ani „javanizace“ domorodých etnik, zejména na Papui. Celkově bylo takto přemístěno dvacet milionů osob.

³¹ Tabák byl historicky na Lomboku hlavním vývozním artiklem.

Přestože Lombok je považován za novou turistickou destinaci, cestovní ruch se zde začal pomalu rozvíjet již od osmdesátých letech 20. století, kdy sem začali jezdit první turisté a vznikly první hotely v okolí Senggigi, na ostrovech Gili a později i v oblasti Kutu. V roce 1989 již na Lombok zavítalo přes 120 tisíc návštěvníků. Vláda a investoři z jiných částí Indonésie a ze zahraničí začali vykupovat pozemky pro výstavbu hotelů, avšak s výjimkou Senggigi na těchto pozemcích dlouho nezačínali stavět. Řada domorodců přišla o půdu, která byla zdrojem jejich obživy, a místní rybáři ztratili na mnoha místech přístup k moři. Protesty a nespokojenost lombocké populace byly ještě větší než na Bali, neboť lidé na Lomboku jsou chudší, převládají tu muslimové a místní obyvatelé viděli negativní dopady masové turistiky na Bali. Rozmach cestovního ruchu koncem devadesátých let silně zasáhly důsledky asijské finanční krize.³² Velmi negativní vliv na oblast cestovního ruchu měly i útoky Sasaků na chrámy a podniky vlastněné hinduisty a etnickými Čiňany, které si vyžádaly desítky obětí. Velkou ránu turismu v Indonésii pak zasadili teroristé z organizace *Džamá islámija*, kteří v roce 2002 zaútočili v přímořském letovisku Kuta na Bali na noční podniky. O život přišlo 202 osob lidí pocházejících z 21 různých států. V roce 2005 si výbuchy bomb vyžádaly dalších 25 obětí. Tyto útoky vážně poškodily pověst Indonésie, vlády zemí, z nichž pocházela většina zahraničních návštěvníků země, varovaly před cestami do Indonésie a došlo k vážnému narušení důvěry turistů v bezpečnost nejen na Bali, ale i v celé Indonésii. Na Lombok se zahraniční návštěvníci začali vracet až v roce 2010. Další ránu rozvoji cestovního ruchu na ostrově Lombok, zasadilo potom, co došlo k jeho opětovnému nastartování, zemětřesení v roce 2018. Zatímco až do roku 2017 počet osob, které navštívily provincii Západní Nusa Tenggara, neustále rostl, a to díky programu orgánů provincie Západní Nusa Tenggara *Visit Lombok Sumbawa*, schválenému v roce 2012,³³ a v uvedeném roce přijelo do této provincie 1 430 249 cizinců a 2 078 054 Indonésanů, v roce 2018 to bylo jen 1 204 556 zahraničních návštěvníků a 1 607 823 místních. Tento pokles však byl pouze mírný, což je dáno tím, že k zemětřesení došlo až v srpnu, a navíc již v následujícím roce navštívil provincii Západní Nusa Tenggara díky masivní propagaci zaměřené zejména na bezpečnost destinace rekordní počet návštěvníků ze zahraničí (1 550 791 osob) i z domova (2 155 561 lidí).³⁴ Mnohem vážnější důsledky pro Lombok měla a stále ještě má pandemie koronaviru.

³² Indonéský hrubý domácí produkt klesl v roce 1998 oproti předchozímu roku o 14 %, rupie se za půl roku propadla o 80 % a v důsledku krize byl nucen abdikovat prezident Suharto.

³³ PAHRUL, Irfan: (2017): Analisa Pengembangan E-Tourism Sebagai Sarana Promosi Pariwisata di Pulau Lombok. *ILKOM Jurnal Ilmiah*, Vol. 9, No 3, s. 325-330.

³⁴ KHARISMA, Bayu – WARDHANA, Adhitya – ARSANI, Ade – INDRA, Haposan – PASARIBU, Wesly (2022): Planning and Budgeting of Tourism Sector in West Nusa Tenggara. *Economics Development Analysis Journal*, Vol. 2, s. 256.

Vzhledem k malé rozloze ostrovů Gili a jejich relativně nedávnému osídlení nemáme příliš mnoho informací o jejich historii. Na konci 19. století byla na Gili Trawangan zřízena trestanecká kolonie pro 350 Sasaků, odsouzených za povstání proti lombockému rádzovi v roce 1891. Občas sem rovněž přijížděli lovci vysoké zvěře, která již dnes na ostrovech nežije. Během druhé světové války využívali Japonci ostrovy jako protiletadlovou základnu a zřídili zde tábor pro válečné zajatce. Mezi památky z té doby patří zbytky bunkru na Gili Trawangan a vrak hlídkové lodi potopený v hloubce přibližně 45 metrů nedaleko od Gili Air, který je oblíbeným cílem potápěčů. Trvale jsou ostrovy osídleny z důvodu nedostatku sladké vody až od sedmdesátých let 20. století.³⁵ Předtím se na většině území ostrovů nacházely pouze mangrovové biotopy. Od sedmdesátých let se na ostrovech zastavovali rybáři z etnika Bugisů, kteří žijí i na Lomboku, kam přišli ze Sulawesi a kde si staví domy na pilotech. V této době se začaly na ostrovech Gili zakládat kokosové plantáže a soukromé společnosti získaly majetková práva k místní půdě. S prvními sklizněmi pomáhali v letech 1974 až 1979 vězni z Mataramu a řada z nich pak na ostrovech zůstala. Po problémech se sklizní kokosů byly snahy o zemědělské využití ostrovů ukončeny a místní obyvatelé si začali na opuštěných pozemcích stavět domy a podniky pro turisty. V osmdesátých letech objevili ostrovy batůžkáři, což souviselo s exponenciálním rozvojem cestovního ruchu na Bali. Turistický ruch se rozvíjel díky blízkosti vhodných lokalit zejména na Gili Trawangan. Vláda a investoři vycítili na přelomu osmdesátých a devadesátých let příležitost a začali se znovu zajímat o své opuštěné pozemky, které využívala místní populace. Řada místních obyvatel byla vystěhována, jejich domy a podniky zničeny a zahraniční investoři místo nich postavili nová ubytovací a stravovací zařízení. V devadesátých letech získal Gili Trawangan pověst party ostrova. Objevily se zde drogy, zejména halucinogenní houby, z ostrova se stala jakási indonéská Ibiza a konzumenti drog nemuseli mít obavy z policejních represí, neboť policie se zde kvůli odlehlosti a malé rozloze ostrova v podstatě nevyskytovala. Následně začaly být drogy volně dostupné i na ostatních dvou ostrovech, zejména na Gili Air. Ostrovy přitahovaly hlavně potápěče. V roce 2005 začaly na ostrovy Gili jezdit rychlé lodě z Bali a batůžkáře začali pomalu vytlačovat developeři budující infrastrukturu pro majetnější turisty. Zemětřesení, které zasáhlo v roce 2018 Lombok, postihlo sice ostrovy Gili mnohem méně, nikdo zde nezahynul, bylo pouze zraněno několik osob a také materiální škody byly nižší než na Lomboku, ale i přesto vážně poznamenalo místní cestovní ruch. Kromě přímých škod na majetku se ostrovy Gili musely vyrovnat i s problémy

³⁵ Zdroje pitné vody má jen Gili Air a na ostatní ostrovy se musí voda dovážet, v případě ostrova Gili Meno je voda dodávána od roku 2017 podvodním potrubím z Lomboku.

souvisejícími se skutečností, že řada zaměstnanců zdejších stravovacích a ubytovacích zařízení dojíždí do práce ze zemětřesením vážně postiženého Lomboku.

2. Současný stav cestovního ruchu na Lomboku

2.1. Projekt Ten New Bali

Ostrov Bali tvoří jen necelá 0,3 % rozlohy Indonéské republiky, a přesto sem míří polovina zahraničních návštěvníků Indonésie. Druhým nejvíce navštěvovaným ostrovem je Jáva. Na oba tyto ostrovy se vydá dohromady 79 % cizinců mířících do Indonésie, ačkoliv Jáva a Bali zabírají pouze 7,6 % rozlohy celé země. Cílem indonéské vlády je proto dosáhnout toho, aby zahraniční turisté navštěvovali také jiné části Indonésie. V roce 2016 prezident Joko Widodo a indonéská vláda prezentovali projekt nazvaný *Ten New Bali*, v rámci něhož stanovili deset destinací, do kterých by se mělo přednostně investovat, aby mohly přijmout více turistů. Jedná se o ty destinace:

- jezero Toba na Sumatře, největší sopečné kráterové jezero na světě a současně největší jezero v celém jihovýchodní Asii,³⁶
- pláž Tanjung Kelayang na ostrově Belitung,
- Tanjung Lesung, pláž na západě Jávy, nedaleko od sopky Krakatoa,
- Tisíc ostrovů (oficiálně Kepulauan Seribu), souostroví sestávající nikoliv z tisíce, ale pouze z 342 ostrovů nacházející se nedaleko Jakarty,
- Sopka Bromo na východě Jávy,
- Budhistický komplex Borobudur, rozkládající se nedaleko Yogyakarta,
- resort Mandalika na Lomboku,
- přístavní městečko Labuan Bajo na ostrově Flores,
- resort Wakatobi na Sulawesi,
- ostrov Morotai, který je součástí Moluk.

³⁶ Má rozlohu 1 707 km².

Obrázek 2: Deset prioritních turistických destinací, zdroj:

<https://invest-islands.com/ten-new-bali-project/>

S výjimkou jezera Toba, Borobuduru a sopky Bromo se tedy jedná o letoviště u moře určená pro koupání a potápění. Cíl je proto zřejmý. Ulevit Bali a přemístit návštěvníky upřednostňující pobyty u moře na jiné ostrovy. Z těchto deseti destinací byly zvoleny tři (Toba, Borobudur a Mandalika), kterým by měla být věnována největší pozornost a kde by mělo dojít k výraznému zvýšení počtu návštěvníků.³⁷ Následně byly mezi tyto prioritní destinace zařazeny ještě Labuan Bajo a Likupang na Sulawesi. Základním kritériem pro výběr těchto destinací bylo splnění tří ukazatelů označovaných jako 3A, tedy *Attraction*, *Access*, *Amenity*, neboli atraktivita, přístup a vybavení. Atraktivita je přímo úměrná tomu, jak je daná destinace zajímavá a co všechno může nabídnout. Přístup odpovídá její dopravní dostupnosti³⁸ a pokud jde o vybavení, je třeba zajistit dostupnost kvalitních ubytovacích služeb, zejména ve čtyř a pětihvězdičkových hotelech.

Cílem projektu Mandalika je vybudovat na Lomboku moderní letoviště³⁹ pro bohatou klientelu s 10 tisíci pokoji v 36 hotelech, které jsou součástí známých světových řetězců (Pullman, Paramount, Club Med, Royal Tulip, Grand Mercure, Aston, Palamerta, X2, JSB), přístavem pro jachty, golfovými hřišti, nemocnicí, termálním parkem, nákupním centrem,

³⁷ FAIZ, S. A. – KOMALASARI, Rahayu Indah (2020): The assesment of tourism carrying capacity in Lombok Island. IOP Conference Series Earth and Environmental Science. IOP Publishing 592, s. 1.

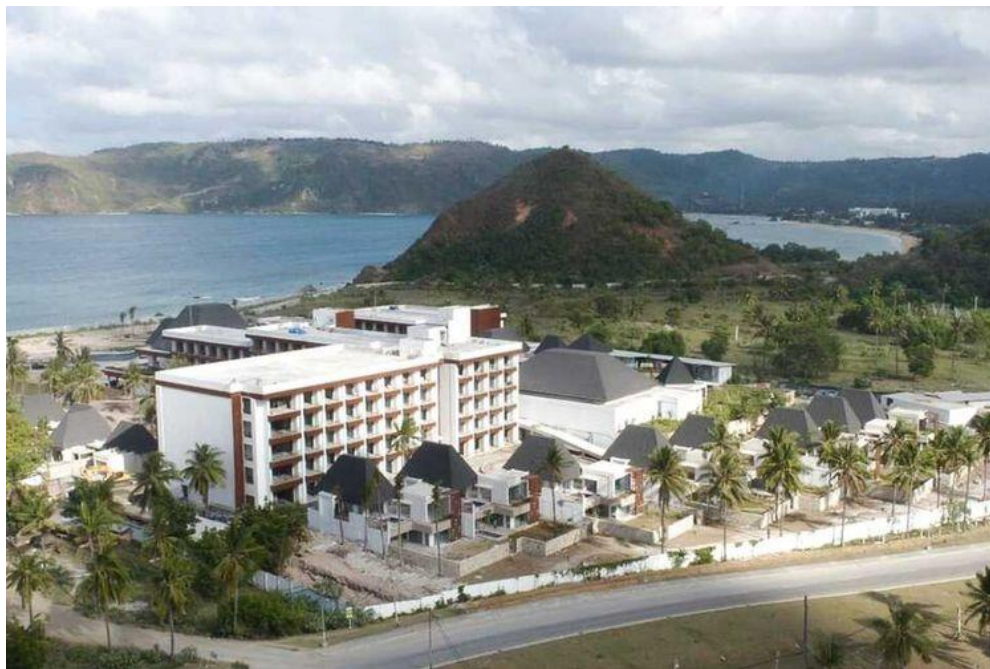
³⁸ Proto se indonéská vláda rozhodla masivně investovat do letišť, silnic a přístavů.

³⁹ Stavbu speciální ekonomické zóny Mandalika oficiálně přímo na místě zahájil dne 20. října 2017 indonéský prezident Joko Widodo.

velkou mešitou a také závodním okruhem,⁴⁰ na kterém se již v listopadu 2021 uskutečnil závod mistrovství světa superbiků⁴¹ a v březnu 2022 první závod obnovené Velké ceny Indonésie motocyklů⁴² a kde je v plánu pořádat v budoucnosti i závody formule jedna.

Obrázek 3: Hotel Pullman v resortu Mandalika, zdroj:

<https://www.kompas.com/properti/read/2022/03/16/203000421/pullman-hotel-bintang-lima-pertama-di-mandalika-lihat-fasilitasnya>

2.2. Halal turismus

Kromě toho, že Lombok patří mezi prioritní destinace v rámci projektu *Ten New Bali*, tak byl v roce 2016 vyhlášen nejlepší světovou destinací halal turismu a současně nejlepší světovou halal destinací pro svatební cesty⁴³ a o tři roky později získal cenu pro nejlepší indonéskou destinaci halal turismu.⁴⁴ Halal znamená v překladu „povolený, přípustný“ a tento

⁴⁰ Závodní okruh, který slavnostně otevřel prezident Joko Widodo dne 12. listopadu 2021, vybudovala francouzská stavební firma Vinci.

⁴¹ Závod mistrovství světa superbiků proběhl na okruhu Mandalika i v listopadu 2022 a v březnu 2023.

⁴² Poslední Velká cena Indonésie motocyklů se uskutečnila v roce 1997 na okruhu Sentul, nacházejícím se poblíž Bogoru na západní Jávě, přibližně 60 kilometrů jižně od Jakarty. Z důvodu asijské finanční krize byla Velká cena Indonésie z kalendáře v roce 1998 vyškrtuta a vrátila se do něho až v roce 2022. V roce 2023 proběhla velká cena Indonésie v říjnu.

⁴³ FITRIANI, Mohamad Iwan – NAAMI, Nazar (2019): Halal Tourism in Lombok Island: Potentials, Challenges, and the Role of Islamic Education. *Walisongo: Jurnal Penelitian Sosial Keagamaan*, Vol. 27, No 1, s. 224.

⁴⁴ PRATAMA, Aryan, Agus – BUSAINI, Busaini – SAUFI, Akhmad (2020): Content Analysis in Determining the Sustainability Potential of Lombok Tourism Industry. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, Vol. 7, No 8, s. 217.

termín označuje všechny předměty a činnosti každodenního života muslima, které jsou v islámských tradicích povoleny.⁴⁵ Za halal turismus jsou považovány obecně veškeré aktivity, zařízení, akce a destinace, které splňují pravidla islámského učení. Halal turismu se tedy mohou teoreticky zúčastnit i nemuslimští turisté, pokud dodržují zákony šaría platné pro muslimy. Setkáváme se i s termínem *Muslim Friendly* turismus, a to zejména v rámci propagace ubytovacích zařízení uzpůsobených specifickým potřebám a životnímu stylu muslimů, kterého se vyznavači islámu nechtějí, a mnohdy ani nemohou zřít ani během cestování a dovolených. Existuje také řada webů věnovaných halal turismu, kde mohou muslimové nalézt informace o destinacích halal turismu.⁴⁶

Součástí halal turismu nejsou jen ubytovací zařízení, ale i další služby spojené s cestovním ruchem, jako jsou doprava (letecké společnosti),⁴⁷ stravování (halal jídlo v restauracích), nakupování (halal móda a kosmetika), halal finance (jednání a komunikace v bankách a směnárnách) či možnost navštěvovat během dovolených mešity. Halal turismus a požadavky kladené na něj se liší. Například v oblasti stravování existují halal certifikované restaurace, restaurace pouze s halal kuchyní a také restaurace podávající nejen halal pokrmy, ale i pokrmy neodpovídající požadavkům na halal stravování, což je pro řadu muslimů nepřijatelné.⁴⁸ V rámci halal turismu jsou vyžadovány také například pokoje s označením směru k modlení či toalety s ruční sprchou užívané v islámském světě nebo genderově oddělené aktivity, jako jsou bazény, fitness či wellness centra, pláže či masáže. Vyžadováno je rovněž to, aby se turistům mužského pohlaví věnovali jen zaměstnanci mužského pohlaví a ženám výhradně zaměstnankyně.

Indonésie je nejlidnatější muslimskou zemí na světě a podle rankingu GMTI (*Global Muslim Travel Index*) již řadu let druhou nejlepší destinací halal turismu na světě.⁴⁹ Na halal turismus,⁵⁰ jehož cílem je přilákat do země návštěvníky z islámských států a splnit jejich specifické požadavky, se indonéská vláda zaměřuje od roku 2012,⁵¹ kdy vyhlásila 12 destinací pro rozvoj této specifické formy cestovního ruchu.⁵² Jedná se o provincie Aceh, Západní

⁴⁵ MATOUŠEK, Ondřej (2016): Halal turismus. Praha, bakalářská diplomová práce, Vysoká škola hotelová v Praze 8. s.r.o., vedoucí práce Mgr. Monika Klímová, s. 18.

⁴⁶ Například <https://www.irhal.com>, <https://www.halaltrip.com> nebo <https://en.halalbooking.com>.

⁴⁷ Za *Halal Friendly* letecké společnosti jsou považovány letecké společnosti z muslimských zemí, jako jsou Emirates, Etihad Airways, Qatar Airways, Turkish Airlines, Air Astana nebo indonéská Garuda.

⁴⁸ Stejně tak jako nabídka alkoholických nápojů v těchto zařízeních.

⁴⁹ Na prvním místě se drží již řadu let Malajsie a až za Indonésií se v roce 2022 umístila na třetím místě Saudská Arábie, na čtvrtém Turecko a na pátém Spojené arabské emiráty.

⁵⁰ Někdy se používá také termín šaría turismus.

⁵¹ Obdobně se snaží podporovat halal turismus i Malajsie.

⁵² FIRDAUSI, Izza – MARANTIKA, Stanijuanita – FIRDAUS, Zein Nidaulhaq – SAJIDAH, Rifqah (2017): Lombok: Halal Tourism as a New Indonesia Tourism Strategy. 4th International Conference on Humanities, Social Sciences and Education (ICHSS-17) March 13-14, Dubai (UAE) s. 53.

Sumatra, Riau, Lampung, Banten, Jakarta, Západní Jáva, Východní Jáva, Střední Jáva, Yogyakarta, Západní Nusa Tenggara a Jižní Sulawesi. Následně pak v roce 2015 vybrala tři prioritní destinace pro rozvoj této formy cestovního ruchu: provincie Západní Nusa Tenggara, Západní Sumatra a Aceh.⁵³ Cílem této strategie je nejen přilákat turisty z blízkých (zejména z Malajsie a Bruneje), ale i vzdálenějších islámských zemí (například ze Saudské Arábie či Egypta) a umožnit jim, aby nemuseli v průběhu dovolené měnit své každodenní náboženské zvyklosti,⁵⁴ nýbrž i zahraniční investory a udělat z Lomboku nejvýznamnější destinaci halal turismu v celé Indonésii. Počet osob vyznávajících islám roste nejvíce ze všech náboženství na světě a na konci 21. století by měl být podle odhadů nejrozšířenějším světovým náboženstvím.⁵⁵ Řada islámských zemí patří k nejrychleji rostoucím ekonomikám na světě a vzniká tu poměrně početná střední třída, která hodlá obdobně jako střední třída v západních zemích cestovat. Muslimové cestovali dříve zejména z náboženských důvodů (poutě do Mekky), v současnosti však nad poutní turistikou, kde je rozhodující cíl,⁵⁶ převažují cesty za volnočasovými aktivitami.⁵⁷ Halal turismus, který byl před pandemií covidu-19 jednou z nejvíce rostoucích částí cestovního ruchu na světě, má do budoucna velký potenciál⁵⁸ a je rovněž významnou součástí kampaně *Wonderful Indonesia*, kterou Indonésie spustila po vzoru jiných asijských zemí v roce 2011. Cílem indonéské vlády je do deseti let zvýšit počet návštěvníků země přijíždějících z muslimských zemí ze dvou na pět milionů. Za islámskou turistickou destinaci vyhlásila Lombok rovněž vláda provincie Západní Nusa Tenggara⁵⁹ s cílem udržet na Lomboku silné muslimské tradice a odlišit ostrov Lombok od Bali, které je podle jejího názoru navzdory silné místní kultuře příliš poznamenáno kulturou Západu. Lombok je rovněž prezentován na řadě webových stránek věnujících se halal turismu, kde jsou uvedena i doporučená halal

⁵³ FAHHAM, Muchaddam A. (2017): Tantangan Pengembangan Wisata Halal di Nusa Tenggara Barat. *Aspirasi*, Vol. 8, No 1, s. 65.

⁵⁴ Příchozí halal cestovní ruch se rozvíjí i v nemuslimských zemích, které se snaží přilákat návštěvníky z bohatých islámských států. Jako příklad je možné uvést Japonsko nebo lázně Zell am See v Rakousku či Teplice v České republice.

⁵⁵ RAHMAWATI, Rahmawati – OKTORA, Kiki – RATNASARI, Sri Langgeng – DARMA, Dio Caisar (2021): Is it true that Lombok deserves to be a Halal Tourist Destination in the World? A Perception of Domestic Tourists. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, Vol. 34, No 1, s. 94.

⁵⁶ RYGLOVÁ, Kateřina (2009): *Cestovní ruch: soubor studijních materiálů*. Ostrava: Key Publishing, ISBN 978-80-7418-028-6, s. 140.

⁵⁷ Poutě představují v současnosti pouze 10 % veškerého cestovního ruchu muslimů a cestování za volnočasovými aktivitami představuje 80 % veškerých cest. Zbytek připadá na cestování za prací a lékařskou péčí.

⁵⁸ Ve světě je celkem 54 muslimských zemí a řada z nich je zejména díky těžbě ropy velmi bohatá.

⁵⁹ BASTAMAN, Aam (2018): Lombok Islamic Tourism Attractiveness: Non-Moslem Perspectives. *International Journal of Supply Chain Management*, Vol. 7, No 2, s. 206.

ubytovací a stravovací zařízení,⁶⁰ zajišťující *halal hospitality*, tedy tvorbu a poskytování ubytovacích a stravovacích služeb,⁶¹ neboli náležitou péčí o hosty.

Obrázek 4: Obrázek z kampaně Wonderful Indonesia, propagující Lombok jako destinaci halal turismu, zdroj: <https://www.halaltrip.com/wonderful-indonesia>

2.3. Selektivní, lokalizační a realizační předpoklady rozvoje cestovního ruchu na Lomboku

Předpoklady cestovního ruchu jsou tvořeny souhrnem přírodních a antropogenních (tedy člověkem vytvořených) aspektů včetně jejich mimoúrovňových vazeb. Souhrn všech předpokladů cestovního ruchu vytváří potenciál pro cestovní ruch v dané destinaci.⁶²

Václav Hrala dělí předpoklady rozvoje cestovního ruchu na selektivní, lokalizační a realizační.⁶³ Selektivní faktory určují, jakým způsobem dokáže daná země či území vytvářet podmínky pro poptávku po cestovním ruchu na daném území. Selektivní faktory je možné dále rozčlenit na objektivní a subjektivní. Do objektivních faktorů patří faktory politické, ekonomické, demografické, urbanizační a ekologické. Stabilní politická a ekonomická situace a demokracie, možnost svobodně překračovat hranice a volná směnitelnost měny jsou nutnou

⁶⁰ Například web www.halaltrip.com doporučuje restaurace Ashtari Lounge & Kitchen, Warung Menega, Sate Rembiga Ibu Sinaseh a Nasi Balap Puyung Inaq Esun nebo hotely Svarga Resort, Katamaran Resort, Raja Kuta Mandalika.

⁶¹ JAKUBÍKOVÁ, Dagmar (2009): *Marketing v cestovním ruchu*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-3247-3, s. 27.

⁶² VYSTOUPIL, Jiří – ŠAUER, Martin (2011): *Geografie cestovního ruchu České republiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, ISBN 978-80-7380-340-7, s. 34.

⁶³ HRALA, Václav (2002): *Geografie cestovního ruchu*. Praha: Idea servis, ISBN: 978-80-7380-340-7, s. 34.

podmínkou pro rozvoj všech forem cestovního ruchu (příjezdového i výjezdového). Mezi základní ekonomické faktory patří rovněž koupěschopnost populace, její životní úroveň, množství volného času nebo vlastnictví dopravních prostředků. Pro rozvoj jednotlivých forem cestovního ruchu jsou významné také faktory demografické (zejména věková struktura obyvatelstva), urbanizační (především zástavba území a hustota osídlení) a ekologické (kvalita životního prostředí). Pro cestovní ruch jsou však důležité i faktory subjektivní, neboť o tom, zda se určitý člověk stane účastníkem cestovního ruchu, nerozhodují pouze objektivní faktory, nýbrž i psychologické pohnutky. Velkou roli zde pochopitelně hraje nejen propagace, jejímž cílem je přesvědčit potenciální zákazníky o výhodách nákupu nebo používání výrobků a služeb, a reklama, tedy placená forma neosobní komunikace o produktu prostřednictvím médií,⁶⁴ ale i módnost, znalost cizích jazyků atd.⁶⁵ Lokalizační faktory, které do značné míry předurčují, jaký druh cestovního ruchu se bude v dané lokalitě vyvíjet,⁶⁶ zahrnují přírodní a kulturně historické předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu. Přírodní předpoklady závisejí na rozmanitosti přírodního prostředí. Čím více se přírodní prostředí v dané destinaci liší od jiných, tím více je daná destinace pro turisty atraktivní. Přírodní prostředí zahrnuje reliéf, podnebí,⁶⁷ hydrologické poměry, rostlinstvo a živočišstvo.⁶⁸ Pokud jde o reliéf, tak turisty přitahuje hlavně členitý povrch, zejména hory, skály, soutěsky, vodopády a jeskyně, z hydrologických jevů potom moře, jezera, řeky, termální prameny. Kulturně historické předpoklady závisejí na historickém vývoji daného území. Patří sem nejen samotné architektonické památky, a to jak světské (hrady, zámky, historické budovy, technické a vojenské památky, sochy), tak církevní (chrámy, kláštery, hřbitovy), ale i památky přírodní (archeologická naleziště, zahrady, parky), tradice (náboženské oslavy, lidové slavnosti), gastronomie, umění, řemesla, náboženství a kulturní zařízení (muzea, galerie). Využití dané oblasti v cestovním ruchu umožňují realizační předpoklady. Zahrnují dopravu a materiálně technické předpoklady.⁶⁹ Cestovní ruch představuje jeden z hlavních stimulů poptávky po dopravě a dosáhl značné úrovně rozvoje právě díky využívání dopravy a výhod každého z existujících dopravních prostředků.⁷⁰ Aby bylo

⁶⁴ HORNEROVÁ, Susane – SWARBROOKE, John (2003). *Cestovní ruch, ubytování a stravování, využití volného času*. Praha: Grada Publishing, ISBN: 80-247-0202-9, s. 204-205.

⁶⁵ POUROVÁ, Marie (2010): *Marketing a management venkovského cestovního ruchu*. Praha: Vysoká škola cestovního ruchu a teritoriálních studií v Praze ISBN: 978-80-254-7787-8, s. 15.

⁶⁶ LOCHMANNOVÁ, Alena (2015): *Cestovní ruch*. Prostějov: Computer Media, ISBN 978-80-7402-216-6, s. 16.

⁶⁷ Velký význam má zejména teplota, vlhkost vzduchu, množství srážek a jejich rozložení v průběhu roku, délka slunečního svitu, vítr, viditelnost (výskyt mlh).

⁶⁸ POUROVÁ, Marie (2010): *Marketing a management venkovského cestovního ruchu*. Praha: Vysoká škola cestovního ruchu a teritoriálních studií v Praze ISBN: 978-80-254-7787-8, s. 14.

⁶⁹ POUROVÁ, Marie (2010): *Marketing a management venkovského cestovního ruchu*. Praha: Vysoká škola cestovního ruchu a teritoriálních studií v Praze ISBN: 978-80-254-7787-8, s. 15.

⁷⁰ BERÁNEK, Jaromír a kolektiv (2013): *Ekonomika cestovního ruchu*. Praha: Mag Consulting, ISBN 978-80-86724-46-1, s. 142.

možné cestovní ruch v dané destinaci realizovat, tak musí být možné zajistit přepravu účastníka cestovního ruchu z místa jeho trvalého bydliště do cílového místa a zpět a jeho pohyb v cílovém místě.⁷¹ Je proto potřeba garantovat odpovídající hustotu, kvalitu a bezpečnost dopravy i dopravní infrastruktury. Rozhodujícími faktory jsou vzdálenost, rychlost a cena dopravy. K tomu je potřeba zajistit i další infrastrukturu (autopůjčovny, autoservisy, čerpací stanice, parkoviště). Materiálně technické předpoklady zahrnují ubytovací a stravovací zařízení, umožňující přenocování nebo přechodné ubytování a uspokojování základních potřeb výživy v destinaci,⁷² ale i zařízení zabezpečující společenské (kongresová a wellness centra, herny, kasina, zábavní parky), kulturní (koncertní sály) a sportovní vyžití účastníků cestovního ruchu (hřiště, bazény, lyžařské tratě, lanovky, půjčovny sportovního vybavení). Ubytovací zařízení se dělí podle standardů poskytovaných služeb (hotely, motely, botely, penziony, kempy, chaty, ubytovny), podle velikosti ubytovací kapacity, umístění (na pobřeží, na horách, ve městě), doby provozu (letní, zimní, celoroční) a typu poskytovaných služeb.⁷³

Lombok, bez ostrovů Gili, navštívil v roce 2019, tedy v posledním roce, který ještě nebyl poznamenán cestovními omezeními z důvodu pandemie koronaviru, podle Indonéského statistického úřadu přibližně jeden milion zahraničních turistů,⁷⁴ což je asi osmkrát méně než v případě Bali, a zhruba stejný počet domácích turistů.⁷⁵ Cestovní ruch se podílel na HDP Lomboku pouhými 3 %.⁷⁶ Drtivá většina zahraničních návštěvníků Lomboku, kteří zde zůstávají v průměru čtyři noci, navštíví i Bali. Přibližně 70 % návštěvníků přijelo na Lombok lodí z Bali a pouze 30 % letecky. Asi polovina cizinců jedoucích na Lombok pocházela z Evropy, 18 % z Austrálie, 10 % z Ameriky a zbytek z Asie.⁷⁷ Lombok navštívila zhruba čtvrtina všech Evropanů, kteří zavítali do Indonésie. Nevýhodou Lomboku a Bali a v podstatě celé Indonésie oproti Thajsku, které v turistickém ruchu konkuruje Bali a Lomboku, je skutečnost, že zatímco v Thajsku je hlavní turistická sezóna od prosince do března, kdy obyvatelé Evropy, Spojených států a Číny vyrážejí za teplem k moři, na Lomboku a Bali je v tuto dobu období dešťů a hlavní turistická sezóna je zde v době, kdy je teplo i v těchto teritoriích a kdy se jejich obyvatelé

⁷¹ ORIEŠKA, Ján (2010): *Služby v cestovním ruchu*. Praha: Idea servis, ISBN 978-80-85970-68-5, s. 37.

⁷² HESKOVÁ, Marie a kolektiv (2011): *Cestovní ruch pro vyšší odborné a vysoké školy*. Praha: Fortuna, ISBN 978-80-7373-107-6, s. 110-111.

⁷³ BERÁNEK, Jaromír a kolektiv (2013): *Ekonomika cestovního ruchu*. Praha: Mag Consulting, ISBN 978-80-86724-46-1, s. 171-173.

⁷⁴ Tedy přibližně 6 % zahraničních návštěvníků Indonésie.

⁷⁵ Ještě v roce 2000 navštívilo Lombok jen 107 tisíc zahraničních a 126 tisíc domácích turistů a v roce 2009 to bylo 232 tisíc zahraničních a 387 tisíc domácích návštěvníků (FURQAN, Alhilal – PUAD MAT SOM, Ahmed (2010): Effects of Decentralization Policy on Island Destination in Indonesia. World Applied Sciences Journal, Vol. 10, s. 69).

⁷⁶ FAIZ, S. A. – KOMALASARI, Rahayu Indah (2020): The assesment of tourism carrying capacity in Lombok Island. IOP Conference Series Earth and Environmental Science. IOP Publishing 592, s. 4.

⁷⁷ Pokud jde o jednotlivé země, tak nejvíce cizinců přijelo z Malajsie, Austrálie a Singapuru.

nemusejí vydávat na dalekou cestu za teplem.⁷⁸ Koronavirus v podstatě cestovní ruch na Lomboku zcela zastavil. V roce 2020 navštívilo celou provincii Západní Nusa Tenggara podle údajů uvedených na webu této provincie⁷⁹ pouze necelých 40 tisíc lidí ze zahraničí a 360 tisíc Indonésanů. V následujícím roce to bylo dokonce jen necelých 12 tisíc cizinců a 952 tisíc Indonésanů,⁸⁰ zatímco v roce 2019 přijelo do provincie 1 550 791 zahraničních a 2 155 561 domácích návštěvníků.⁸¹ Oficiální údaje za rok 2022 nebyly dosud zveřejněny, avšak podle údajů, které se mi podařilo na místě zjistit od orgánů provincie, to vypadá že za rok 2022 navštívilo provincii Západní Nusa Tenggara jen 40 % návštěvníků v porovnání s osobami, které sem přijely v roce 2019, což v podstatě odpovídá statistikám zveřejněným pro celou Indonésii.

Pokud jde o selektivní předpoklady rozvoje cestovního ruchu na Lomboku, je potřeba říci, že politická situace na Lomboku a v celé Indonésii, je, snad s výjimkou provincie Aceh na severní Sumatře, stabilní. Před vypuknutím epidemie koronaviru nepotřebovali občané ze 169 zemí světa, včetně České republiky, ke vstupu na indonéské území vízum, pokud délka jejich pobytu nepřesáhla 30 dnů. V současnosti mohou podle webu indonéského ministerstva cestovního ruchu a tvůrčí ekonomiky (*Menteri Pariwisata dan Ekonomi Kreatif*) www.indonesia.travel občané těchto států požádat o vízum na 30 dnů (*Visa on Arrival*) na 124 místech vstupu do Indonésie (letišť, přístavy, pozemní hraniční přechody) a za toto vízum zaplatí 500 000 IDR (35 USD). Na žádné překážky nenarazíme ani v oblasti měnové, neboť v Indonésii je možné směňovat bez problémů všechny nejrozšířenější světové měny a ve městech vybírat hotovost z bankomatů a platit bankovní kartou.

Na Lomboku žije stejně tak jako v celé Indonésii převážně muslimská populace, je zde více než tisíc mešit⁸² a islám má tradičně na většině jejího území umírněnou a tolerantní podobu, i když v posledních letech je zřetelný trend jeho výraznějšího prosazování ve veřejné sféře, což může být ovlivněno i velmi konzervativní podobou islámu na sousedním ostrově Sumbawa. Ve většině indonéských turistických oblastí se cizinci a zejména cizinky nemusejí oblékat podle islámských pravidel. Jedinou provincií, kde se uplatňuje islámské právo i v oblasti oblékání a

⁷⁸ Nejvíce zahraničních i domácích návštěvníků přijíždí na Lombok od července do října, nejméně pak od ledna do března. Návštěvnost je poměrně vysoká i poslední dva týdny v prosinci a od dubna do června přijíždějí hojně na Lombok novomanželé na svatební cesty (zejména z Jižní Koreje).

⁷⁹ <https://www.ntbprov.go.id>.

⁸⁰ Navýšení počtu Indonésanů, kteří přijeli na Lombok v roce 2021, je dáno zmírněním cestovních omezení pro místní obyvatele a také podporou domácího cestovního ruchu ze strany indonéské vlády.

⁸¹ KHARISMA, Bayu – WARDHANA, Adhitya – ARSANI, Ade – INDRA, Haposan – PASARIBU, Wesley (2022): Planning and Budgeting of Tourism Sector in West Nusa Tenggara. *Economics Development Analysis Journal*, Vol. 2, s. 254.

⁸² PRATAMA, Aryan, Agus – BUSAINI, Busaini – SAUFI, Akhmad (2020): Content Analysis in Determining the Sustainability Potential of Lombok Tourism Industry. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, Vol. 7, No 8, s. 217.

kde dodržování pravidel vynucuje místní policie, je Aceh na severní Sumatře. Přesto však je vhodné svým oblečením nepohoršovat místní obyvatele, nepohybovat se mimo pláže v plavkách a dodržovat pravidla při vstupech do hinduistických chrámů i mešit (zahalená ramena, oblečení s rukávy, dlouhé kalhoty, vyzuté boty). Také je zcela nevhodné projevovat veřejně vzájemnou náklonnost (polibky, držení se za ruku). Velmi negativní odezvu ve světě mělo schválení nového trestního zákoníku indonéským parlamentu v závěru roku 2022. Jeho součástí je i zákaz nemanželského sexu, za jehož provozování bude možné potrestat dané osoby trestem odnětí svobody v délce až jednoho roku, a společné bydlení nesezdaných párů (tedy například i ubytování v hotelovém pokoji), za které hrozí trest odnětí svobody v délce šesti měsíců.⁸³ Indonéské ministerstvo spravedlnosti sice následně uvedlo, že stížnost na takovéto chování na policii budou moci podávat jen rodinní příslušníci osob, které se takového jednání dopustily,⁸⁴ tudíž bude možné takto postihovat jen Indonésany a cizinci se nemusejí během návštěvy Indonésie ničeho obávat,⁸⁵ čímž však obavy potenciálních návštěvníků Indonésie příliš nerozptýlilo.⁸⁶ Lombok je obdobně jako jiné oblasti Indonésie navštěvované turisty v současnosti považován i přes teroristické útoky, ke kterým došlo v minulosti na jiných indonéských ostrovech, za bezpečný. Dochází zde jen k drobným kapesním krádežím bez použití násilí, a to ještě ve výrazně menší míře než na Bali. Obdobné je to i s nepoctivými směnárníky a taxikáři, a proto se doporučuje využívat pouze vozidla renomovaných společností s taxametrem, zejména vozy společnosti Blue Bird. Pozor je třeba si dát rovněž na různé nadháněče a pouliční prodejce. Celkově je však možné říci, že turisté na Lomboku musejí dbát jen základní opatrnosti, sledovat aktuální bezpečnostní situaci a dodržovat všeobecně platná pravidla bezpečnosti.

Indonésie se nachází na okrajích Pacifické, Eurasijské a Australské tektonické desky, a proto na jejím území vznikla řada sopek, z nichž je přibližně 150 aktivních, a dochází zde také k častým zemětřesením, která se nevyhýbají ani Lomboku, což má přirozeně negativní vliv na rozvoj místního cestovního ruchu.⁸⁷ V roce 2018 zde při zemětřesení zahynulo 564 osob

⁸³ Trestat se bude rovněž například rouhání, šíření informací o antikoncepci a vyjadřování veškerých názorů, kterou jsou v rozporu s oficiální státní ideologií (například kritika indonéského prezidenta).

⁸⁴ Rodiče, děti sourozenci a manželé či manželky těchto lidí.

⁸⁵ Pokud není součástí páru občan nebo občanka Indonésie, neboť v této situaci mohou jeho nebo její příbuzní věc nahlásit na policii a cizinec může mít problém.

⁸⁶ Podle zastánců přijetí nového Trestního zákoníku se naopak jedná o správnou věc, neboť dřívější normu převzala Indonésie z nizozemské koloniální éry.

⁸⁷ WAHYUNINGTYAS, Neni – KODIR, Abdul – IDRIS, Idris – ISLAM, Muhammad Naufal (2020): Accelerating tourism development by community preparedness on disaster risk in Lombok, Indonesia. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, Vol. 29, No 2, s. 552.

a celkové škody dosáhly výše 12,5 bilionu IDR.⁸⁸ Poměrně časté bývají v období dešťů rovněž lokální záplavy.

Pokud jde o rizika zdravotní, je potřeba v Indonésii počítat s tím, že ve venkovských oblastech je na rozdíl od velkých měst, kde existují pracoviště poskytující špičkovou lékařskou péči, lékařská péče hůře dostupná a za lékařskou péči je také třeba platit v hotovosti a až následně si nechat vzniklé náklady proplatit od pojišťovny. Výhodou ostrova Lombok je v tomto smyslu jeho malá rozloha (4 738,65 km²) a tudíž malá vzdálenost všech oblastí od větších měst, kde je možné vyhledat kvalitní lékařskou péči. Turisté cestující do exotických zemí se obávají infekčních nemocí, avšak tyto infekce příliš často nevedou k vážným zdravotním potížím nebo dokonce ke smrti. Zhruba 30 až 50 % evropských návštěvníků Indonésie postihne průjem,⁸⁹ který je sice nepříjemný, avšak většinou nemá žádné vážné zdravotní důsledky. Mnohem častěji ohrožuje jejich život zdravotní stav, se kterým do exotiky přijíždějí. Nejčastější příčinou úmrtí v zahraničí jsou nemoci srdce a dopravní nehody. Naprostou nezbytností pro cestu na Lombok je absolvování doporučených očkování (hepatitida A a B, břišní tyfus, vztekлина), i když toto očkování není pro cestu do Indonésie povinné. Před cestou je naprosto nutné uzavřít cestovní pojištění pokrývající nejen krádeže a ztrátu osobních věcí, ale i léčebné výlohy. Během pobytu je třeba dodržovat základní hygienická pravidla a pít pouze balenou vodu, která je všude na Lomboku snadno k dostání.

Indonésie je největší, nejlidnatější a ekonomicky nejsilnější zemí jihovýchodní Asie. Je členem G20, skupiny největších ekonomik světa, a v roce 2022 hostila na Bali její summit. Má velký ekonomický potenciál a některé její části jsou velmi hustě osídleny, což je i případ Lomboku, kde hustota osídlení přesahuje 800 obyvatel na km², což je o něco více než na sousedním Bali. S velkou koncentrací populace souvisejí problémy s ochranou životního prostředí. Odlesňování na Lomboku a na ostrovech Gili pokračuje velmi rychlým tempem z důvodu nelegální těžby dřeva, zakládání plantáží a také těžby nerostů.⁹⁰ Vedlejším účinkem kácení lesů jsou záplavy a sesuvy půdy. Velkou zátěž pro životní prostředí představuje rovněž stále rostoucí počet automobilů a vysoká intenzita silničního provozu, zejména v oblasti Mataramu. Velké aglomerace, jako je Mataram, a kromě místních obyvatel i turisté produkují velké množství odpadu, který se často kvůli nezodpovědnému chování a nedostatečné kanalizaci

⁸⁸ WAHYUNINGTYAS, Neni – TANJUNG, Ardyanto – IDRIS, Idris – DEWI, Kusuma (2019): Disaster mitigation on cultural tourism in Lombok, Indonesia. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, Vol. 27, No 4, s. 1228.

⁸⁹ BELL, Loren – BUTLER, Stuart – HOLDEN, Trent – KAMINSKI, Anna, MCNAUGHTAN, Hugh – STOLNICK, Adam – STEWART, Iain – BERKMOES, Ryan Ver (2016): *Indonésie*. Praha: Svojtka & Co, ISBN: 978-80-256-1847-9, s. 802.

⁹⁰ Používání rtuti při těžbě zlata v lombockém Sekotongu.

a likvidaci odpadků dostává do řek a do moře.⁹¹ Devastující vliv na životní prostředí má mohutná výstavba infrastruktury pro turisty na jihu Lomboku, která probíhá v původní panenské přímořské přírodě.

Pro rozvoj cestovního ruchu v Indonésii a obecně v jihovýchodní Asii existují nejen objektivní, ale i subjektivní předpoklady, neboť asijské země patří nejen mezi státy exotické, ale v určitém smyslu i módní, neboť v hlavních trzích (Evropa a Severní Amerika) se zrodil zájem o „východní filozofii“, tradiční životní postoje a kulturu a tradiční náboženské rituály a místní slavnosti lákají miliony návštěvníků ze Západu.⁹²

Reklamu a propagaci cestovního ruchu má v Indonésii na starosti ministerstvo cestovního ruchu a tvůrčí ekonomiky. V roce 2011 přijala indonéská vláda Národní plán rozvoje cestovního ruchu na období 2010-2025 (*RIPParNas 2010-2025*), jehož cílem je nejen zvýšit počet turistů přijíždějících do země, ale také zajistit jejich rovnoměrnější rozdělení mezi jednotlivé ostrovy. S ministerstvem spolupracují zástupci zvaní *Visit Indonesia Tourism Officer (VITO)*. V turistických oblastech je možné se bez větších problémů domluvit anglicky.

Ostrov Lombok má velmi dobré lokalizační faktory pro rozvoj cestovního ruchu. Nabízí podobné atraktivitu jako přibližně stejně velké Bali nacházející se na druhé straně Lombockého průlivu, tedy nádherné písčité pláže s možností koupání, potápění a surfování, sopky, vnitrozemskou džungli, pěší turistické trasy v horách i přes rýžová a tabáková pole a také hinduistické chrámy, a kromě nich rovněž mešity a sasackou kulturu. V oblasti vulkánu Rinjani, druhé nejvyšší indonéské sopky, k níž patří horké prameny a kráterové jezero, vznikl Národní park Gunung Rinjani.

Celý Lombok je možné rozdělit na čtyři části: západní, střední a severní, jižní a východní. Turistický ruch na Lomboku byl tradičně soustředěn v západní části ostrova, kde se nachází největší město Mataram a v jeho blízkosti letoviště Senggigi.⁹³ Významným důvodem pro rozvoj cestovního ruchu v této oblasti je skutečnost, že je dobře dostupná trajektem z Bali. Samotný Mataram, který tvoří několik dříve samostatných obcí⁹⁴ a který má od východu na západ přibližně 12 kilometrů, příliš atraktivit pro turisty nenabízí. Jedná se o typické indonéské město s širokými ulicemi připomínajícími nizozemskou koloniální éru, rušnou dopravou a tržišti a obchody nabízejícími místní zboží. Oblast Senggigi se rozkládá u desetikilometrového úseku

⁹¹ Proto se na Lomboku nedoporučuje chodit na pláže v hustě zalidněných oblastech, a to zejména po deštích, které spláchnou splášky do moře.

⁹² HAMARNEH, Iveta (2012): *Geografie turismu: mimoevropská teritoria*. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-247-4430-8, s. 25.

⁹³ Senggigi se nachází 13 kilometrů na sever od Mataramu.

⁹⁴ Kromě samotného správního centra Mataram například přístav Ampenan, kde se kromě rybářů usídlili potomci čínských a arabských obchodníků, obchodní centrum Cakranegara nebo Sweta s autobusovým terminálem Mandalika.

pobřežní silnice, luxusní čtvrť Mangsit pak asi 3 kilometry od centra Senggigi. V Senggigi je řada obchodů se suvenýry pro turisty. Tyto produkty lze zakoupit i na místní tržnici Padar Seni. V Senggigi a jeho okolí je rovněž možné zapůjčit si vybavení na šnorchlování a potápět se přímo u pobřeží Lomboku nebo se zúčastnit potápěčské výpravy směřující na ostrovy Gili. Vybavení na šnorchlování si lze zapůjčit přibližně za 50 000 IDR (3,35 USD), u potápění s průvodcem je potřeba počítat s cenou asi 1 500 000 IDR (100 USD). Agentury zaměřující se na potápění nabízejí rovněž kurzy pro začátečníky i pokročilé. V hotelech i na ulici je možné si sjednat masáže, avšak řada pouličních salónů je bohužel zástěrkou po nabídku sexuálních služeb, které jsou nabízeny prostitutkami i v místních barech. Kromě tradičního letoviska Senggigi, rozkládajícího se u řady zátok s písčítými plážemi pod horami porostlými džunglí a kokosovými palmami, do kterého se však v poslední době již v podstatě neinvestuje, představuje největší lákadlo pro turisty oblast jihozápadně od přístavu Lembar. Poloostrov se zde stáčí směrem na západ, kde se nacházejí designová ubytovací zařízení na opuštěných plážích. K návštěvě lákají poklidné malé ostrůvky, z nichž nejoblíbenější je Gili Gede, kam míří turisté za potápěním a šnorchlováním. Tanjung Desert a další malá střediska nabízejí dobré podmínky pro surfaře.⁹⁵ V oblasti naleznete i humří farmy.

Při cestě z Bangsalu směrem na sever se obraz Lomboku výrazně mění. Lomboké vnitrozemí je tvořeno terasovými rýžovými poli, lesy, tabákovými plantážemi a ovocnými sady. Terén je členitější a nedaleko vesnice Gondang je možné navštívit vodopády Air Terjun Tiu Pupas⁹⁶ a Air Terjun Gangga. Další vodopády (Air Terjun Sindang Gile, Air Terjun Tiu Kelep) se nacházejí v okolí Senaru, vesničky, která je jedním z výchozích bodů pro výstup na Gunung Rinjani. Gunung Rinjani, se svými 3 726 m po Kerinci,⁹⁷ nacházející se na Sumatře, druhá nejvyšší sopka v Indonésii, je posvátnou horou pro muslimské Sasaky i hinduisty, kteří vykonávají náboženské pouti na vrchol a k jezeru, kde zanechávají obětiny bohům a duchům. Pro Balijsce je společně s Agungem na Bali a Bromem na Jávě jednou ze tří posvátných hor. Během obřadu zvaného *pekelan* házejí do jezera Danau Segara Anak, nacházejícího se v nadmořské výšce 2 004 metrů, zlato a stříbro a následně pokračují k vrcholu.⁹⁸ Sasakové na Gunung Rinjani vystupují celoročně v období úplňku. Hora je významná i pro místní klima a zemědělskou činnost. Na vrcholu často prší a popel ze sopky zúrodňuje rýžová a tabáková pole i místní sady. Výstup na vrchol je velmi náročný a není možné ho absolvovat bez průvodce.⁹⁹ I

⁹⁵ Zejména ve vrcholné surfařské sezóně od května do října.

⁹⁶ Tento vodopád je vhodné navštívit zejména v období dešťů, kdy silný proud vody padá do hloubky 40 metrů, zatímco v období sucha padá dolů jen tenký pramínek a tuň se mění na blátivou kaluž, kde si hrají místní děti.

⁹⁷ Vrchol sopky Kerinci se nachází ve výšce 3 805 m.

⁹⁸ Navzdory vysoké nadmořské výšce je voda v jezeře teplá (20-22° C) a je možné se v něm i koupat.

⁹⁹ Výstup na sopku si vyžádal řadu obětí, a to i z řad osob, které doprovázeli průvodci.

přesto vrchol Rinjani zdolá každý rok přibližně 100 tisíc osob. V období dešťů, tedy od listopadu do března, je kvůli riziku sesuvu půdy výstup na sopku zakázán. Nejméně naopak prší od června do srpna. V podstatě celý rok je v oblasti kráteru velmi chladno a na vrcholu se teplota pohybuje kolem nuly. Kromě výstupu na vrchol nabízejí místní agentury i treky ze Senaru do vesnice Sembalun Lawang známé pěstováním česneku. Trek na sopku je možné zakoupit také v Mataramu, Senggigi či na ostrovech Gili. Třídenní trek (včetně stravy, výstroje, průvodce, nosičů a dopravy zpět do Senaru¹⁰⁰) na vrchol a k jezeru stojí přibližně 350 amerických dolarů ve skupině tří až pěti lidí.¹⁰¹ Celý trek je možné rovněž rozložit do pěti dnů. Návštěvníci by si měli odnést zpět z hor veškeré odpadky, avšak toto nařízení se často nedodrжуje a některá tábořiště jsou zavalena odpadky. V oblasti se nachází řada sasackých osad, kde místní řemeslníci nabízejí své výrobky a kde je možné si zkusit žvýkání betelového oříšku nebo tabáku. Turisté mohou rovněž navštívit vesnici Tetebatu s terasovými rýžovými poličky a nedaleké vodopády Jukut a Joben. Tato oblast je však kvůli vysoké nadmořské výšce velmi špatně dostupná a je v podstatě nemožné se sem dostat hromadnou dopravou.

Za prioritní oblast pro rozvoj cestovního ruchu na Lomboku byla stanovena jeho jižní část, kde se poblíž Kuty buduje výše zmíněný resort Mandalika. Jedná se o oblast s řadou pláží ohraničených útesy připomínající balijský poloostrov Bukit. Jih je výrazně sušší a byl řidčeji osídlený než zbytek Lomboku, ale díky masivní výstavbě infrastruktury se tato oblast výrazně mění. Nejvýznamnějším městem jihu ostrova je Praya, avšak bránou k plážím jižního Lomboku je Kuta, kde najdeme velké množství malých zátok, na jejichž pozadí se tyčí kopce porostlé banány a tabákem. Oblast Kuty byla původně rájem surfařů a potápěčů, které však postupně vyhnali developeři budující zde luxusní resorty, a to nejen v samotné Kutě, ale i v jejím okolí.

Východní část Lomboku má ještě sušší klima a méně obyvatel. Není turisty vyhledávaná a míří sem v podstatě jen návštěvníci jedoucí trajektem na ostrov Sumbawa, který vyplouvá z přístavu Labuhan Lombok.¹⁰² Centrem této části Lomboku je Selong, kde se zachovaly zbytky nizozemské koloniální architektury. Ve vesnici Kotaraja se vyrábějí kovářské výrobky, v Loyoku bambusové košíky a v Rungkangu hrnčířské výrobky.¹⁰³ Ve vesnici Orong

¹⁰⁰ Některé výpravy rovněž začínají v Senaru a končí v Sembalun Lawang, nebo opačně.

¹⁰¹ Pokud je účastníků šest až deset, tak je cena 300 amerických dolarů a při počtu 11 až 20 účastníků, je to 275 amerických dolarů.

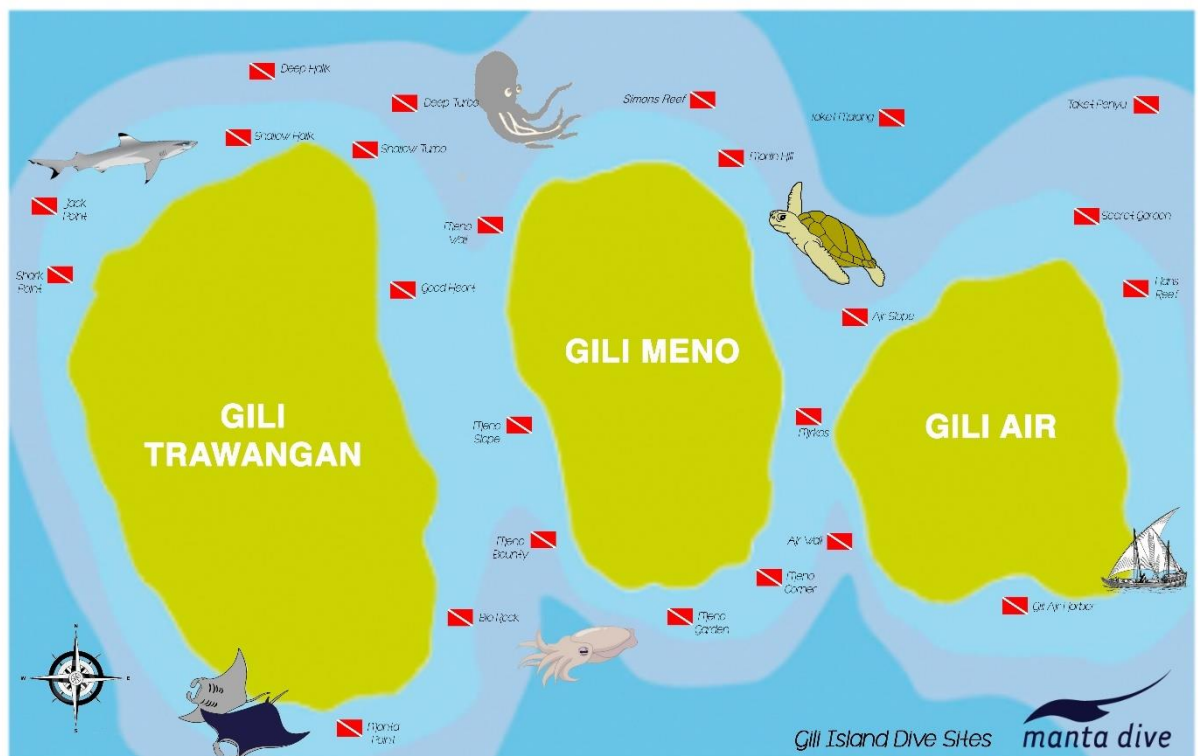
¹⁰² Plavba do přístavu Poto Tano trvá hodinu a půl a nejlevnější jednosměrný lístek stojí 21 000 IRD.

¹⁰³ Hrnčířství se na Lomboku věnují tradičně ženy. Než se hrnčířské výrobky vypálí, ponechají se proschnout půldne na slunci a pak se postaví na hromadu dřeva s kokosovými slupkami. Celá hromada je následně pokryta rýžovou slámou a slupkami. Jakmile vše shoří, vznikne silná vrstva popela, která udržuje vysokou teplotu (přibližně 800° C) pro závěrečnou fázi vypálení. Na povrch hrnců se posléze nanese tenká vrstva ze směsi jemné hlíny, vody

Gerisak se nachází opičí les a malý vodopád, v Masbagiku se konají velké trhy s dobyt看em a z Labuhan Haji se vydávali poutníci do Mekky. Nedaleko od Labuhan Lomboku se nacházejí neobydlené ostrovy Gili Petagan, Gili Sulat a Gili Lawang, kam je možné vyrazit šnorchlovat nebo rybařit.

Gili Islands, tři malé ostrůvky nabízející pláže s bílým pískem a kokosovými palmami uprostřed tyrkysového moře, patří společně s Bali a Borobudurem mezi nejvyhledávanější turistické destinace v Indonésii. Popularita ostrovů však představuje současně hrozbu pro jejich budoucnost, zejména kvůli tlaku cestovního ruchu na životní prostředí, který se označuje pojmem „turistické znečištění“ (*tourist pollution*),¹⁰⁴ a snaze vlády přeměnit je z destinace batůžkářů na letovisko pro movité klienty. Prioritou je uchování lokalit pro potápěče, a proto je místním rybářům znemožňováno lovit na útesech. Řada z nich se navíc přeorientovala na pěstování mořských řas.

Obrázek 5: Mapa ostrovů Gili, zdroj: <https://manta-dive-giliair.com/gili-islands-dive-sites>

Na hlavní třídě největšího ostrova Gili Trawangan se pohybuje spousta cyklistů, koňských povozů zvaných *cidomo*, které tu fungují jako taxíky, a pěších. Najdeme zde i spoustu

a olejového výtažku. Třením hladkým kamenem, kouskem skla nebo škeblí se dosáhne vysokého lesku. Na závěr se často na povrch vyrývají různé vzory.

¹⁰⁴ PÁSKOVÁ, Martina (2009): *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Hradec Králové: Gaudeamus, ISBN 978-80-7435-006-1, s.42.

barů, penzionů, restaurací, malých obchůdků a potápěčských agentur. Na pobřeží byly postaveny velké hotely, ale ve vnitrozemí narazíme na písčité uličky a malá obydlí se slepicemi, kde žijí tradičním životem místní muslimské rodiny. Pláže lemují bílý písek, který většina turistů marně hledá na Bali. Při odlivu se na většině západního a severního pobřeží ocitnou kameny a korály těsně pod hladinou, což znesnadňuje vstup do vody. V podstatě veškeré aktivity na ostrově souvisí s vodou. Na Gili Trawangan působí velké množství potápěčských škol a agentur a existuje tu i škola volného potápění (*freediving*), což je technika, která umožňuje dostat se do mnohem větší hloubky (20 až 30 metrů) než při šnorchlování. Ceny jsou obdobné jako na Lomboku. Na Gili Trawangan je možné také surfovat a věnovat se pěší turistice a cyklistice. Celý ostrov se dá obejít pěšky za čtyři hodiny. Nabízí se zde i masáže, kurzy jógy a vaření. Obdobné aktivity nabízí i nejmenší ostrov Gili Meno, kde je možné obdobně jako na Trawanganu narazit při šnorchlování i na želvy. Kromě toho lákají potápěče také žraloci, sépie, murény, humři, rejnoci, pyskouni a papouščí ryby. Ve vnitrozemí Gili Meno se nachází unikátní slané jezero se spoustou volavek a také kokosové plantáže. Ostrov je malý a je ho možné celý obejít pěšky za dvě hodiny. Gili Air je někde na půli cesty mezi rozvinutým Trawanganem a lidovým Menem. Nabízí patrně nejlepší pláže ze všech třech ostrovů. Ekonomice Gili Air dominuje rovněž turismus, ale je tu rozvinutý i rybolov a nachází se tu nejvíce lesů.

V oblasti největšího lombockého města Mataram se nacházejí dvě nejvýznamnější kulturně historické památky na Lomboku: hinduistické chrámy Pura Meru a Pura Lingsar z počátku 18. století. Nejposvátnějším chrámem na ostrově je rozsáhlý areál Pura Lingsar, který nechal mezi rýžovými poli, 6 kilometrů severovýchodně od Mataramu ve vesnici Lingsar, postavit v roce 1714 král Anak Agung Ngurah. V současnosti slouží vyznavačům více náboženství. Je to chrám pro balijské hinduisty (Pura Gaduh) i chrám pro obyvatele hlásící se k lombocké mystické větvi islámu zvané *wetu telu*. Jedna ze svatyní je orientována ke Gunung Rinjani (sídlu lombockých bohů) a druhá ke Gunung Agung (sídlu balijských bohů), což symbolizuje spojení mezi oběma ostrovy. Svatyně *wetu telu* je známá díky leknínovému jezírku zasvěcenému Višnuovi a posvátným úhořům, které lze z jejich úkrytů přilákat natvrdo uvařenými vejci, jež si mohou návštěvníci koupit v místních stáncích. Ke vstupu do svatyní je třeba si obléci sarong k zakrytí nohou a šátek zvaný *saš*, které je možné si na místě vypůjčit. Druhým nejvýznamnějším hinduistickým chrámem na Lomboku je Pura Meru, který byl postaven v roce 1720 v samotném Mataramu a je zasvěcen Brahmovi, Višnuovi a Šivovi. Ve vnitřním nádvoří stojí 33 malých svatyní a tři víceúrovňové svatyně zvané *meru* z týkového dřeva s doškovou střešou. V hlavní jedenáctiúrovňové *meru* sídlí Šiva, *meru* s devíti úrovněmi je věnována Višnuovi a sedmiúrovňová *meru* pak Brahmovi. *Meru* také symbolizují tři posvátné

hory: lombocké Rinjani, balijský Agung a jávské Bromo. Do chrámu se vstupuje přes bránu *Candi bentar*, na níž nalezneme výjevy ze staroindického eposu Rámájana. Asi 2 kilometry jižně od centra Senggigi, kde není na rozdíl od Mataramu příliš mnoho památek, se rozkládá ne sice největší, ale patrně nejpůsobivější lombocký hinduistický chrám Pura Batu Bolong. Na skále nad mořem se nachází 14 oltářů a pagod a ve skále pod chrámem je přírodní útvar, který dal chrámu jméno (*batu bolong* tedy „děravá skála“). Ve vesnici Suranadi, nacházející se přibližně 16 kilometrů východně od Mataramu, nalezneme chrám Pura Suranadi. Z Gunung Pengsongu, který se rozkládá 9 kilometrů jižně od Mataramu, s balijskou svatyní na kopci, se otevírá výhled na rýžová pole a za jasného počasí je možné vidět i Gunung Rinjani a Gunung Agung. Svatyně obsahuje tři malé oltáře. Podle pověsti se právě zde usadili první balijské obyvatelé Lomboku, a proto je toto místo hojně navštěvováno místní balijskou komunitou. Za druhé světové války se v této oblasti ukrývali japonští vojáci. V Mataramu se nachází rovněž dnes poněkud zanedbaný vodní palác Mayura postavený v roce 1744 jako součást sídla balijské královské rodiny. Každý rok 24. prosince se zde koná pout' lombockých hinduistů. Děla připomínají vítězství Balijců nad Nizozemci v roce 1894. Velký altán Bale Kembang uprostřed vodní nádrže sloužil jako místo pro setkávání a také jako soudní síň. V mataramském muzeu Negeri Nusa Tenggara Barat se můžeme seznámit s geologií, historií a kulturou Lomboku a Sumbawy. Návštěvníky zaujme zejména expozice krisů, tedy dlouhých dýk s ostrou čepelí nabroušenou po obou stranách. Čepele jsou zhotoveny z vrstev různých kovů, kovaných dohromady. Dýky jsou bohatě zdobené a jilec má často tvar mytologické osoby. Nejčastěji jsou zde vyobrazeni Ganéša, Višna a Šiva.

Kromě samotných památek je možné navštívit také místní festivaly a kulturní události konající se většinou období dešťů, jako například házení rýže *Perang Topat* u chrámu Pura Lingsar (listopad nebo prosinec), kde po sobě vyznavači hinduismu a *wetu telu* házejí kuličky z lepkavé rýže zvané *ketupat*,¹⁰⁵ mataramské zápasy s holemi *Peresean*¹⁰⁶ (v prosinci), buvolí dostihy *Malean Sampi* organizované na polích ve vesnici Narmada¹⁰⁷ nedaleko od Mataramu (v dubnu) nebo sasacký festival poezie *Nyale* v Kutě (únor nebo březen).¹⁰⁸ I Lombok má svou tradiční hudbu a tance, které se však turistům prezentují v mnohem menší míře než na Bali. Jako příklad lze uvést válečný tanec *gendang beleq* a *gengongg*, malý sedmičlenný orchestr doprovázející svou hudbu tanečními pohyby a gesty rukou. Lombok je také znám

¹⁰⁵ Tato slavnost díkůvzdání za úrodu symbolizuje dobré vztahy mezi hinduisty a muslimy.

¹⁰⁶ Jedná se o lombocké bojové umění. Soupeři proti sobě bojují holemi a štíty z kravských kůží. Vítězem se stává ten, kdo první prolíje krev.

¹⁰⁷ Ve vesnici se nacházejí rovněž zahrady Taman Narmada, kde se rozkládá jezírko, které nechal postavit místní rádža, aby mohl přinášet dary bohům, i když zestárl natolik, že již nebyl schopen vystoupat k jezeru pod Gunung Rinjani. Součástí areálu je i chrám Pura Kalasa.

¹⁰⁸ Tento festival je nazván podle malých ryb *nyale*, které jsou považovány za afrodisiakum a jejich konzumace je součástí festivalu. Obdobná slavnost se koná rovněž na ostrově Sumba.

tradičním tkaním na bezrámovém tkalcovském stavu v některých vesnicích. Látky jsou mnohdy zdobeny obrázky květin a zvířat, zejména buvolů, draků, krokodýlů a hadů. V jiných vesnicích se zase vyrábějí košíky či řezbářské a hrnčířské výrobky.¹⁰⁹ V Mataramu můžeme navštívit výrobní, kde ženy tkají na starých stavech ikat¹¹⁰. Sasacké opasky a látky s výšivkami se nabízejí i v místních obchodech. V obchodech samozřejmě není možné koupit látky užívané pro náboženské účely. Jako příklad můžeme uvést látku *kain usap*, užívanou na zakrytí tváře zemřelého. Člen rodiny navíc přinese jednu tuto tkaninu náboženskému vůdci komunity, aby ho informoval o úmrtí. *Kombang* se zase užívá na obřadech pojmenování dítěte nebo prvního ostříhání. Život řady Sasaků se stále řídí podle tradičních zákonů zvaných *adat*, které určují zejména pravidla pro námluvy a svatby a také obřízku. U Sasaků jsou tři možnosti sňatku: svatba domluvená na základě dohody rodičů, sňatek mezi bratranci a sestřenicemi a únos. Budoucí nevěsta může být unesena a příbuzní následně vyjednávají o výši věna. Tradiční platba se provádí nejen v penězích, ale i v rýži a dobytku. Na svatbě je novomanželský pár často nesen na nosítkách a nevěsta se musí tvářit nešťastně, neboť opouští svůj rodný dům. Všichni chlapci ve věku šest až jedenáct let podstupují obřízku (*nyunatang*) v rámci slavnosti, na které se chlapci vozí po vesnici na pomalovaných dřevěných koních nebo lvech. Další obřady se konají při narození (*adi kaka*), pojmenování dítěte (*malang mali*) a prvním stříhání vlasů (*ngurisang*). Řada obřadů probíhá i v souvislosti s úmrtím. Podle zvyků *wetu telu* jsou zesnulí obřadně umyty, zabaleni do bílého sarongu, nesení na hřbitov a pohřbeni s tváří směřující k Mekce. Po sedmi dnech od úmrtí probíhá obřad *deena nitook*, po sto dnech *nyatus* a po tisíci dnech *nyiu*, kdy je hrob pokropen posvátnou vodou a jsou na něm umístěny náhrobní kameny.

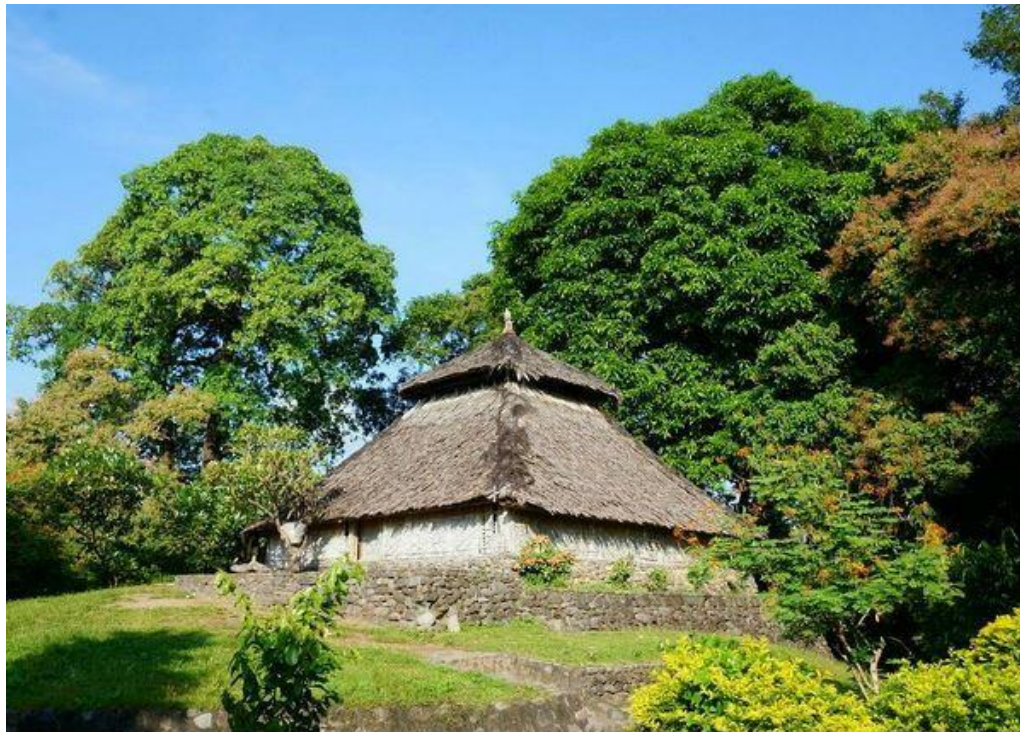
Na severu Lomboku, na úpatí sopky Gunung Rinjani, vzniklo *wetu telu*, které je v současnosti považováno za formu islámu, i když se jedná o složitou směs hinduismu, islámu a animismu. Lidé vyznávající toto náboženství se modlí třikrát denně. Slunce, měsíc a hvězdy představují nebe, zemi a vodu, kdežto hlava, tělo a končetiny symbolizují tvořivost, citlivost a sebeovládání. Ještě v roce 1965 vyznávala *wetu telu* většina Sasaků na severním Lomboku, avšak po masakrech v tomto roce, které nastaly po neúspěšném pokusu o státní převrat v Indonésii a jehož oběti se stal podle odhadů až jeden milion lidí, byl činěn na tyto osoby velký nátlak, aby se staly muslimy modlícími se pětkrát denně (*wetu lima*). V okolí Bayanu, který byl tradičně centrem tohoto náboženství, si lidé dokázali svou víru udržet tím, že oddělili kulturní tradice (*wetu telu*) od náboženství (islámu). Většina vyznavačů *wetu telu* se nepostí během celého ramadánu, ale jen tři dny, nevykonává poutě do Mekky, do mešity chodí jen při

¹⁰⁹ Řezbářské dílny se nacházejí třeba ve vesnici Labuapi a hrnčířské dílny potom v obci Banyumulek.

¹¹⁰ Ikatové látky se vyrábějí také na Bali.

zvláštních příležitostech a běžně pije rýžové víno *brem*. Podobně jako hinduisté věří, že duchovno je spojeno s přírodou, a nejposvátnějším místem je pro ně Gunung Rinjani. Nejvýznamnější rituály *wetu telu* jsou spojené s životními událostmi, jako jsou narození, obřizka, svatba a smrt, a také se zemědělskými pracemi a stavbou domu. Vyznavače *wetu telu* můžeme poznat podle bílých čelenek (*sapu puteq*) a bílých splývavých šatů. *Wetu telu* není oficiálně uznaným náboženstvím, a proto neexistují žádné úřední údaje týkající se počtu jeho vyznavačů. Většina statistik hovoří o přibližně 28 tisících stoupenců. Jejich počet neustále klesá, a to již od vyhlášení nezávislosti Indonésie, kdy se na východě Lomboku zformovalo hnutí Nahdatul Wathan pronásledující stoupence *wetu telu*. K řadě útoků na ně došlo v roce 1965, kdy mohl být každý, kdo nebyl ortodoxní muslim, označen za komunistu. Nejvýznamnější památkou *wetu telu* je Masjid Kuno Bayan Beleq u vesnice Beleq, mešita s nízkou střechou, hliněnou podlahou a bambusovými stěnami pocházející pravděpodobně z roku 1643.¹¹¹ Uvnitř je obrovský starý buben, jímž se svolávalo k modlitbám dříve, než se začaly používat reproduktory.

Obrázek 6: Masjid Kuno Bayan Beleq, zdroj: <https://lomboknews.com/masjid-kuno-bayan-beleq-di-lombok-utara/>

Na jihu ostrova Lombok nenalezneme příliš mnoho kulturně historických pamětihodností s výjimkou několika zchátralých nizozemských koloniálních památek. Kousek

¹¹¹ To se nelíbí ortodoxním muslimům, neboť Bayan byl jedním z prvních center islámu na Lomboku.

od města Praya se rozkládá Penujak, známý výrobou tradiční keramiky *gerabah*, která se vyrábí z místního jílu terakotové barvy, ručně se leští a oplétá bambusem. Vesnice Sukarara a Pejanggik jsou proslulé tkalcovskou výrobou látek *ikat* a *songket*. V obci Beleka se zase vyrábějí ratanové košíky, ve vesnici Keruak potom malé lodě pro rybáře. Oblast mezi Sengkolem a Kutou je centrem sasacké kultury. Nachází se zde vesnice se spoustou vysokých rýžových sýpek zvaných *lumbung* a domů stavěných z bambusu, bláta a buvolího či kravského hnoje zvaných *bale tani*.¹¹² Jako příklad můžeme uvést vesnice v Sade a Rembitanu, kde se nachází starobylá mešita Masjid Kuno s doškovou střechou, poutní místo místních muslimů.¹¹³ Na pobřeží nalezneme také několik perlových farem, jejichž produkty se prodávají zejména v Mataramu a oblastech navštěvovaných hojně turisty v přírodních odstínech, ale v obchodech lze nalézt i přibarvované perly.

Ostrov Lombok je relativně dobře dostupný. V roce 2011 bylo otevřeno poblíž města Praya nové mezinárodní letiště, které nahradilo již nevyhovující letiště nacházející se na okraji Mataramu. Nové letiště se rozkládá přibližně 35 kilometrů od Mataramu a 16 kilometrů od Mandaliky. Z tohoto letiště, kde je i halal restaurace, létají přímé spoje nejen do jiných částí Indonésie, ale také do Kuala Lumpur (a od června 2022 rovněž opět i do Singapuru), odkud je možné pokračovat v cestě dále do zahraničí. Ostrov Lombok je rovněž dostupný lodí z Bali, přičemž cesta trvá 1,5-6 hodin. Lodě z Bali připlouvají do Bangsalu nacházejícího se na sever od Mataramu a do Lembaru, který najdeme na jih od Mataramu. Mezi oběma ostrovy jezdí takzvané rychlé a pomalé lodi. Nejlevnější je plavba pomalou lodí z Padangbai ve střední části Bali do Lembaru, která trvá šest hodin a jednosměrný lístek stojí 52 000 IDR (3,50 USD). Tuto možnost pro cestu z Bali na Lombok využívá drtivá většina Indonésanů, kdežto zahraniční návštěvníci cestují hlavně rychlými loděmi. Plavba rychlou lodí z Padangbai do Bangsalu zabere jen dvě a půl hodiny, je však minimálně desetkrát dražší. Nejkratší dobu (necelé dvě hodiny) trvá přibližně stejně drahá plavba z Amedu na severním Bali do Bangsalu. Ještě dražší jsou plavby ze Seranganu na jižním Bali do Bangsalu trvající tři hodiny. Na Lombok je také možné přijet autobusem z Bali, nebo dokonce z Jávy,¹¹⁴ přičemž mezi ostrovy dopravují autobusy i cestující trajekty.¹¹⁵ Autobus je ještě levnější než loď, ale cesta trvá pochopitelně déle. Jednosměrný lístek z Denpasaru do Mataramu se dá pořídit již od 30 000 IDR (2 USD). O

¹¹² Tradiční sasacká vesnice je obehnaná zdí a tvořena třemi typy budov: *berugak* (obydlí s otevřenými stěnami), *bale tani* (rodinný dům) a *lumbung* (rýžová sýpka). *Berugak* a *bale tani* jsou pravouhlé, s nízkým stropem a strmými doškovými střechami, ale *berugak* je mnohem větší. Uvnitř vesnice je i prostor pro dobytek.

¹¹³ Podle legendy je v Rembitanu jeden z devíti svatých (*wali sanga*), kteří přinesli do Indonésie islám, pohřben.

¹¹⁴ Například z měst Yogyakarta (26 hodin, 100 000 IDR, tedy 6,70 USD), Surabaya (20 hodin, 85 000 IDR, tedy 5,70 USD) nebo dokonce i z Jakarty (2 dny cesty, 150 000 IDR, tedy 10,10 USD).

¹¹⁵ Autobusem je možné jet i z Mataramu na ostrov Sumbawa.

něco složitější je pak doprava po Lomboku. Autobusy jezdí v podstatě jen mezi letištěm a největšími městy (Mataram, Senggigi a Selong)¹¹⁶ a sporadicky i mezi největšími městy (Mataram, Kuta, Praya, Labuhan). Z důvodu jejich špatného stavu a pomalosti je využívají v podstatě jen místní občané a nikoliv turisté. Silnice jsou na indonéské poměry v poměrně dobrém stavu,¹¹⁷ i když do řady míst na Lomboku je možné se dostat díky tomu, že silnice nejsou zpevněné, jen velmi obtížně.¹¹⁸ Problémem jsou dopravní zácpy, které jsou však menší než na Bali nebo v přelidněných aglomeracích na Jávě. Obdobně jako v jiných částech Indonésie jsou i na Lomboku k přepravě hojně využívané služby Gojek a Grab a taxíky Blue Bird. Kdekoliv na Lomboku je možné si půjčit skútr od 70 000 IDR (4,70 USD) na den. Naopak půjčování auta bez řidiče není z důvodu přeplněných cest a odlišných zvyklostí v řízení cizinci příliš vyhledávanou službou. Turisté si mnohem častěji objednávají vůz s řidičem. Takovouto službu je možné si pořídit od 350 000 IDR (23,50 USD) na den. Na přepravu po městech a na kratší vzdálenosti se na Lomboku hojně používá *bemo*, dodávka jezdící po stanovené trase, která po cestě nabírá a vysazuje pasažéry. Na cestu většinou vyrazí až tehdy, pokud je plně obsazena. Lombok je rovněž dobrým místem pro cykloturistiku. V obydlených oblastech jsou silnice ploché a rovněž doprava je tu méně hustá a chaotická než na Bali.

Ostrovy Gili jsou dobře přístupné lodí z Bali i Lomboku. Mezi Bali a Lombokem nejezdí žádné velké, pomalé a levné lodní trajekty, neboť ostrovy Gili jsou malé, tyto lodě by na nich nemohly přistát a rovněž by poškodily místní korály, nacházející blízko pobřeží, a ohrožily mořské živočichy. S výjimkou Gili Air, kde je vybudované molo, přistávají lodě přímo na plážích a je proto potřeba počítat s tím, že do lodí a z lodí je třeba se brodit přes moře. Dopravu zajišťují rychlé lodě s kapacitou 30 až 180 osob. Plavba z Padangbai na Gili Trawangan trvá hodinu a půl a jednosměrný lístek si lze pořídit za cenu od 390 000 IDR (26,10 USD). Loď z Bali pak zastavuje často i na dalších dvou ostrovech a mnohdy pokračuje dále na Lombok. Lodě na Lombok vyplouvají také ze Sanuru, Seranganu a Amedu. Plavba rychlou lodí z Teluk Nare, nacházejícího se jižně od Bangsalu, na ostrov Gili Air trvá 10 minut, na Gili Meno 15 minut a na Gili Trawangan 20 minut. Jednosměrný lístek stojí přibližně 85 000 IDR (5,70 USD). Stejná cena platí pro plavbu mezi jednotlivými třemi ostrovy, která zabere pět až deset minut. Z Bangsalu na všechny tři ostrovy plují do 11 hodin dopoledne také pomalé a velké trajekty. Lístek stojí přibližně 20 000 IDR (1,35 USD) a plavba trvá asi 40 minut. Na ostrovech

¹¹⁶ Lístek do Mataramu stojí 25 000 IDR (1,70 USD), do Senggigi 35 000 IDR (2,40 USD) a do Selongu 30 000 IDR (2 USD). Do oblasti Kutu žádný bus z letiště nejezdí, neboť se nepředpokládá, že turisté cestující do této oblasti by chtěli použít pro cestu z letiště do hotelu autobus.

¹¹⁷ Silnice Mataram-Praya-Kuta je dokonce víceproudá.

¹¹⁸ ANISA, Yudita (2017): The Effect of Tourism Development on Land Conversion in East Lombok Regency. Sumatra Journal of Disaster, Geography and Geography Education, Vol. 1, No 2, s. 162.

Gili je zakázáno používat veškerá motorová vozidla včetně motorek a skútrů.¹¹⁹ Kdo nechce chodit pěšky, může si půjčit kolo přibližně za 50 000 IDR (3,35 USD), i když kromě Gili Trawangan je jízda na něm obtížná, neboť stezky zasypává písek, nebo využít koňských povozů *cidomo*, kde jedna jízda přijde přibližně na 100 000 IDR (6,70 USD).

Obrázek 7: *Cidomo* na Gili Trawangan, zdroj: <https://www.almarik-lombok.com/news/our-top-8-tips-for-first-timers-to-gili-trawangan/>

V roce 2019 bylo podle informací Indonéského statistického úřadu v celé provincii Západní Nusa Tenggara 72 klasifikovaných a 983 neklasifikovaných ubytovacích zařízení, což je výrazně méně než na Bali, kde bylo v tomtéž roce 507 klasifikovaných a 3 912 neklasifikovaných ubytovacích zařízení. Klasifikovaná ubytovací zařízení měla v provincii Západní Nusa Tenggara v roce 2018 v průměru 69 zaměstnanců a v případě neklasifikovaných zařízení to bylo 12 pracovníků, zatímco na Bali to bylo 123 a 21 zaměstnanců, tedy v podstatě dvojnásobek, což je dáno tím, že na Bali je více větších hotelů a také hotelů vyšší kategorie. V klasifikovaných zařízeních bylo v roce 2019 v provincii Západní Nusa Tenggara 5 173 pokojů (na Bali 70 146), ve kterých mohlo být ubytováno 7 991 hostů (na Bali 97 099). V neklasifikovaných zařízeních bylo k dispozici 10 664 pokojů (na Bali 53 253) pro celkem

¹¹⁹ Kromě toho je zde zakázáno chovat psy.

15 259 hostů (na Bali 72 469). Obsazenost pokojů v klasifikovaných zařízeních dosahovala v roce 2019 26,43 %, v neklasifikovaných 22,42 %, zatímco na Bali to bylo 61,13 % a 34,12 %. V klasifikovaných hotelech se v roce 2019 v provincii Západní Nusa Tenggara ubytovalo v roce 557 tisíc Indonésanů a 196 tisíc cizinců a v neklasifikovaných zařízeních téměř 900 tisíc Indonésanů a 300 tisíc cizinců. Obrovský rozdíl mezi provincií Západní Nusa Tenggara a provincií Bali je zejména u cizinců, kterých se v roce 2019 ubytovalo na Bali 5 687 tisíc v klasifikovaných a 10 700 tisíc v neklasifikovaných ubytovacích zařízeních. Většina hotelů se nachází v současnosti v oblasti Mataramu a zejména Senggigi. Totéž je možné říci i o možnostech stravování, neboť mimo hlavní turistická centra je jen minimum restaurací pro cizince.

Ceny za ubytování ve dvoulůžkovém pokoji se na Lomboku pohybují od 70 000 IDR (4,70 USD) až do 2 500 000 IDR (167,60 USD) a na ulici se dá jídlo pořídit od 15 000 IDR (1 USD), v restauracích pak od 25 000 IDR (1,70 USD). Většina turistů Mataremem jen projíždí cestou z nebo do Senggigi, přesto však existuje v centru největšího lombockého města řada hotelů, kde je možné se ubytovat a užít si zdejšího nočního života. Jako příklad můžeme uvést čtyřhvězdičkové hotely Prime Park a Golden Palace, kde cena za dvoulůžkový pokoj na noc začíná na přibližně 700 000 IDR (47 USD).¹²⁰ Součástí obou hotelů je venkovní bazén, wellness a fitness centrum. V hotelových restauracích se podávají nejen indonéská a čínská, ale i evropská jídla. Ceny za nejlevnější hotely, jako jsou například SPOT ON 90372 Arum Jaya nebo Kartika Wijaya, začínají na 100 000 IDR (6,70 USD). Ještě mnohem nižší ceny nabízejí ubytovací zařízení kategorie *homestay* (ubytování v soukromí). Na Mataram Mall a v okolních ulicích narazíme nejen na warungy, ale i na restaurace nabízející indonéská i evropská jídla. *Sasak* znamená v indonéštině chilli a Sasakové mají rádi velmi pálivé jídlo. Jedním z nejoblíbenějších pokrmů na Lomboku je *ayam taliwang*, půlka kuřete pečená na kokosových slupkách a podávaná s omáčkou z rajčat, chilli a limetky,¹²¹ *ares*, jídlo z chilli, kokosové šťávy a dužiny banánovníku s masem,¹²² *sate pusut*, směs rybiho, kuřecího nebo hovězího masa ochucená kokosovým mlékem, česnekem, chilli a dalším kořením a *plecing kangkung*, pokrm připravený z vodního špenátu a kořenící pasty sambal, jejímž základem jsou chilli papričky, servírovaný s fazolemi, fazolovými klíčky a limetkou. Kromě tržišť a malých obchůdků s místními výrobky byla v Mataramu vybudována i moderní klimatizovaná nákupní centra,

¹²⁰ Apartmá tu přijde na 2 500 000 IDR (167,60 USD).

¹²¹ Toto jídlo sice pochází ze Sumbawy, ale v současnosti je považováno za lombockou specialitu.

¹²² Zejména kuřecím.

z nichž největší a nejznámější je Mataram Mall, několikapodlažní nákupní středisko se supermarketem, prodejny oděvů a elektroniky a restauracemi.

Největší a nejrozmanitější nabídka ubytovacích a stravovacích kapacit je v Senggigi. Nalezneme zde jak levné ubytování v soukromí, tak luxusní hotely a vily, warungy i luxusní restaurace a karaoke bary. Cena za dvoulůžkový pokoj za noc v pětihvězdičkových hotelech, jako jsou Sheraton, Katamaran, The Kayana Beach, začíná na 2 000 000 IDR (134,10 USD).¹²³ Ještě výrazně dražší (od 6 000 000 IDR, tedy od 402,30 USD, za noc) je pronájem vily na pláži. I v oblasti Senggigi je možné pořídit levné ubytování v ceně od 90 000 IDR, tedy od 6 USD (OYO 2020 Bumi Aditya, Pakuna Beach). V oblasti kolem Lembaru, a to jak na poloostrově, tak na okolních ostrůvcích, je již nabídka ubytovacích a stravovacích kapacit výrazně omezenější než v Senggigi. Nalezneme tu v podstatě jen levné ubytování, neboť zahraniční turisté necestují na Lombok pomalou lodí, a tudíž do Lomboku zavítají v podstatě jen obyvatelé Indonésie. Ještě omezenější nabídka služeb pro turisty je na sever do Senggigi, v oblasti Bangsalu, odkud vyplouvají lodě na Bali a ostrovy Gili. Zátoky tvořící pobřeží jsou většinou nezastavěné a zarostlé palmami.

Na severu a ve vnitrozemí Lomboku je to s nabídkou služeb ještě výrazně horší. Jedinou výjimkou je snad jen poloostrov Sire s plážemi s bílým pískem a nabídkou šnorchlování u břehů. Příkladem luxusního ubytování může být hotel Tugu (2 700 000 IDR, tedy 181 USD) nebo The Oberoi Beach Resort (4 500 000 IDR, tedy 302 USD). Výrazněji levněji se lze ubytovat v Capital O 2796 Medana Bay Marina (200 000 IDR, tedy 13,40 USD). Velmi omezené ubytovací kapacity jsou v oblasti Gunung Rinjani. Ubytovat se je možné pouze v několika horských chatách v oblasti Senaru, odkud se návštěvníci vydávají na výstup na Gunung Rinjani. Ceny dvoulůžkového pokoje se snídaní se pohybují kolem 120 000 IDR (8 USD) za noc (Tiu Kelap Homestay, Bukit Senaru Homestay). Malý počet ubytovacích kapacit lze nalézt i ve vesnicích Sembalun Lawang a Tetebatu, nacházejících se pod Gunung Rinjani. V Sembalun Lawang začínají ceny na 200 000 IDR, tedy na 13,40 USD (Bale Sembalun Cottages & Tend, Sembalun Kita Cottage), a v Tetebatu na 120 000 IDR, tedy 8 USD (OYO 2196 Edriyan Bungalow, Bunga Homestay).¹²⁴

Řada luxusních ubytovacích zařízení vznikla na jihu kolem Kutu, avšak i zde je stále možné (i když pořád obtížněji) najít levné ubytování a najíst se za nízké ceny v místních warungích. Například jedna noc ve dvoulůžkovém pokoji v hotelu Pullmann v resortu

¹²³ Apartmá stojí přibližně dvojnásobek.

¹²⁴ V Tetebatu je možné sehnat i ubytování v ceně nad 1 000 000 IDR, tedy 67,10 USD (Nirvana Hotel, Rizieres Lombok).

Mandalika přijde na 4 500 000 IDR (301,80 USD) a ve Villa Strata dokonce na 9 000 000 IDR (603,50 USD). Naproti tomu cena za ubytování v soukromí v oblasti Kutu začíná již na 90 000 IDR (Ayu Homestay).

Na Gili Trawangan je více než 5 000 pokojů a přes 200 ubytovacích zařízení od rákosových chatek až po luxusní hotely a vily s vlastními bazény. Nejlevnější podniky se nacházejí ve vnitrozemí, kde je i mešita.¹²⁵ Nejlevnější dvoulůžkový pokoj se dá na ostrově pořídit za cenu pod 100 000 IDR (6,70 USD) na noc (Vacation Inn Gili, The House Hostel, Dua Nina 2 Guesthouse) a najdeme tu i více než 50 ubytovacích zařízení s cenou nad 4 000 000 IDR, tedy 268,20 USD (Ningallo Villa, Pearl of Trawangan atd.). Obdobně široké a rozmanité jsou i možnosti stravování. Na ostrově je rovněž řada barů a klubů s bohatou nabídkou alkoholických nápojů. Gili Trawangan býval doménou levných stánků, avšak v souvislosti s transformací ostrova se tu objevily také nové balijské butiky. Na Gili Meno je ubytovací nabídka mnohem užší. Ceny za dvoulůžkový pokoj začínají na 120 000 IDR (8 USD) za noc (Pondok Anjani) a v cenové relaci nad 4 000 000 IDR (268,20 USD) tu nalezneme jen 2 vily (Villa Pulau Cinta Boutique Suites a Gili Meno Mojo Beach Resort). Nedávno byl na ostrově dokončen luxusní resort Bask zahrnující 83 vil, restauraci, wellness centrum a podzemní bar.¹²⁶ Noční podniky však na ostrově na rozdíl od Gili Trawangan nenajdeme, i když pokud vane nepříznivý vítr, tak tu uslyšíte hluk z nočního života na Gili Trawangan. Nabídka ubytování na Gili Air je o trochu bohatší než na Gili Meno, ale zdaleka nedosahuje stejné šíře a rozmanitosti jako na Gili Trawangan. Ceny jsou zde od 125 000 IDR, tedy 8,40 USD (Jannah Homestay), až po 5 000 000 IDR, tedy 335,30 USD (Kempas Villa), ale na rozdíl od Gili Trawangan je tu jen 5 ubytovacích zařízení s cenou nad 4 000 000 IDR (268,20 USD). Ostrov nabízí trochu z Gili Trawangan (noční podniky) a trochu z Gili Air (klidná místa pro odpočinek).

2.4. Lombok v nabídce českých cestovních kancelářů

S ohledem na výše uvedené předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu na ostrově Lombok a také zmírnění cestovních restrikcí jsem se rozhodl zjistit, jaké zájezdy do této destinace nabízí pro rok 2023 české cestovní kanceláře a jak využívají potenciál, tedy souhrn všech možností rozvoje cestovního ruchu,¹²⁷ ostrova Lombok, včetně ostrovů Gili.

¹²⁵ Mešity jsou i na dalších dvou ostrovech.

¹²⁶ <https://baskgilimeno.com/resort/>

¹²⁷ KOTÍKOVÁ, Halina – SCHWARTZHOFFOVÁ, Eva (2017): *Cestovní ruch*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 978-80-244-5189-3, s. 54.

U českých cestovních kanceláří v podstatě není možné si koupit pobytový zájezd na Lombok, a to včetně ostrovů Gili, neboť cílem všech nabízených pobytových zájezdů do Indonésie od českých cestovních kanceláří je Bali.¹²⁸ Jedinou výjimku představuje cestovní agentura Invia.cz, největší internetový prodejce zájezdů v České republice, který prodává zájezdy více než 300 cestovních kanceláří působících na českém, slovenském, německém, rakouském a polském trhu. Invia má ve své nabídce celkem tři týdenní pobytové zájezdy na Lombok, ve všech případech se jedná o přeprodej zájezdů německé cestovní kanceláře DER Touristik Deutschland GmbH s odletem z Vídně. Ubytovat se lze v jednom čtyřhvězdičkovém (Cocotinos Sekotong Beach) a dvou pěti hvězdičkových hotelech (Sudamala Suites & Villas Senggigi a Sheraton Senggigi Beach Resort). Hotel Cocotinos se nachází v Sekotongu, na západě Lomboku, západně od Lembaru. Cena se liší v závislosti na termínu, například sedmidenní zájezd od 30. dubna do 6. května stojí na osobu včetně snídaně 44 663 Kč, v období vánočních a novoročních svátků je pak cenu více než dvojnásobná. Ubytování se poskytuje ve 28 samostatných bungalovech, součástí areálu je restaurace, bar, dva bazény (jeden pro dospělé a druhý pro děti), wellness centrum a konferenční sál. Všechny pokoje jsou vybaveny klimatizací, televizí a mají přirozeně vlastní koupelnu. Další dva hotely se nacházejí v Senggigi. Dovolená ve stejném termínu jako v případě hotelu Cocotinos přijde v Sudamala Suites & Villas Senggigi na 51 436 Kč, v Sheratonu na 44 197 Kč, na přelomu roku přibližně na dvojnásobek. Resort Sudamala i Sheraton nabízejí ubytování obdobného typu v samostatných luxusních bungalovech jako Cocotinos.

Velké množství pobytových zájezdů na Lombok, ale i na ostrov Gili Trawangan, nabízí Neckermann. Většina nabízených hotelů se nachází rovněž v oblasti Senggigi. Konkrétně se jedná o rozlehlý Holiday Resort Lombok poskytující ubytování v zahradních chatkách (104 pokojů), pokojích s výhledem na moře (39 pokojů), plážových bungalovech (14 pokojů) a rodinných apartmánech (30 apartmánů). Součástí areálu jsou beachvolejbalové a tenisové kurty a fitness centrum. V areálu je rovněž bazén, restaurace a několik barů. Neckermann ceny neuvádí, nicméně se budou velmi lišit podle typu pokoje, neboť podle bookingu se dá pořídit dvoulůžkový pokoj v chatce již od 1 054 Kč za noc, v případě plážového bungalovu je to 2 697 Kč. Dalšími hotely v oblasti Senggigi, které nabízí Neckermann, je tříhvězdičkový Jayakarta Lombok Beach Resort & Spa se 171 pokoji, čtyřhvězdičková zařízení Jeeva Klui Ressor se 30 pokoji, Puri Mas Resort & Spa, Quinci Villas, Santosa Villas se 194 pokoji a pětihvězdičkový Pool Villa Club Senggigi, V nabídce je i výše zmíněný luxusní hotel Oberoi nacházející se

¹²⁸ Velké množství pobytů nabízí například cestovní kancelář Siam Travel.

v Tanjungu, na severu Lomboku, sestávají z 50 samostatných vilek s plochou od 90 do 375 m², z nichž některé mají i privátní bazén, a pětihvězdičkový, také již zmiňovaný hotel Tugu. Neckermann má v nabídce i jeden hotel nacházející se na jihu v Kutě. Jedná se o pětihvězdičkový Novotel Coralia, kde se lze ubytovat v 77 pokojích nebo v sasackých bungalovech, jeho součástí jsou tři bazény, centrum vodních sportů, dvě restaurace, dva bary a konferenční místnosti. Na ostrově Gili Trawangan se pak nachází resort Villa Ombak, kde je možné se ubytovat ve 110 pokojích, bungalovech i chatkách. Součástí areálu jsou i lázně. Jedinou českou cestovní kancelář, která nabízí pobytový zájezd na Lombok je Go2, která má v nabídce desetidenní pobyt v resortu Sempiak Villas, nacházejícím se na jihu ostrova, přibližně 20 kilometrů na západ od Kutě. Cena za zájezd začíná na částce 38 890 Kč za osobu.

Daleko širší je nabídka poznávacích zájezdů, v jejichž rámci zavítají účastníci i na Lombok. Mnoho zájezdů do Indonésie nabízí Cestovní kancelář Go2. Cílem většiny zájezdů této cestovní kanceláře je Bali. Go2 nabízí pro rok 2023 svým zákazníkům celkem 11 poznávacích a devět pobytových zájezdů na Bali. Kromě toho jsou v nabídce tři zájezdy, během nichž účastníci navštíví postupně Bali, Flores a Komodo.¹²⁹ Jeden zájezd zavede turisty na Bali a Sumatru a jeden kromě těchto dvou ostrovů i na Sulawesi. Turisté si také mohou vybrat dva zájezdy, během nichž zavítají nejdříve do Austrálie a následně na Bali, a také dva zájezdy kombinující Japonsko a Bali. Jediným zájezdem, který neobsahuje Bali, je cesta, během níž účastníci zájezdu stráví týden na Sumatře a týden na Sulawesi. Kromě toho je v nabídce jeden poznávací zájezd na Bali v délce 14 dnů, v jehož závěru turisté zavítají na tři dny na ostrovy Gili, přičemž si mohou vybrat, zda chtějí dvě noci strávit na ostrově Gili Trawangan, Gili Air nebo Gili Meno. Cestovní kancelář láká zejména na šnorchlování a potápění v oblasti korálových útesů s možností spatřit mořské želvy. Cena za tento zájezd je 43 600 Kč za osobu, v ceně je pouze doprava a ubytování v tříhvězdičkových hotelech se snídaní. Pro vyznavače aktivní dovolené je určen zájezd v délce 17 dnů, na jehož konci se turisté přesunou na čtyři dny na Lombok, kde absolvují dvoudenní výstup na Gunung Rinjani s noclehem v táboře pod vrcholem hory. Za tento zájezd turista zaplatí 49 300 Kč.

Celkem osm poznávacích zájezdů do Indonésie nabízí Cestovní kancelář Livingstone. Všechny jsou určeny pro vyznavače aktivní dovolené. Tato cestovní kancelář nabízí poznávací zájezd na Bali, cestu na Jávu a Bali, výpravu na Novou Guineu, jejíž součástí je i pětidenní trek, zájezd na Bali a Novou Guineu s třídenním trekem, dva poznávací zájezdy na Sumatru a jeden na Sulawesi a Kalimantan. V nabídce je také zájezd na Malé a Velké Sundy,

¹²⁹ S možným prodloužením na Sumatru.

během kterého zavítají turisté i na Lombok. Jedná se o zájezd v délce 21 dnů, kdy se účastníci bezprostředně po přiletu do Denpasaru přesunou letecky na Flores, kde stráví pět dnů, a následně absolvují čtyřdenní plavbu z tohoto ostrova na Lombok, během které se zastaví na ostrově Komodo.¹³⁰ Na Lomboku je na programu třídenní trek na Gunung Rinjani, po kterém následuje dvoudenní odpočinek na ostrově Gili Trawangan s možností navštívit lodí i Gili Air a Gili Meno. Z ostrova Gili Trawangan odjedou turisté lodí na Bali. Cena za tento zájezd je 78 900 Kč, včetně dopravy, ubytování v hotelech turistické kategorie se snídaní,¹³¹ plnou penzi během plavby z ostrova Flores na Lombok a také při výstupu na Gunung Rinjani.

Výrazně chudší je nabídka Cestovní kanceláře Adventura, která se zaměřuje na obdobný typ klientů jako Livingstone, avšak kromě zájezdu zaměřeného na raftování na Sumatře je v rámci tří zbývajících zájezdů možné navštívit Lombok nebo ostrovy Gili. Zájezd do Malajsie a Indonésie (Jáva a Bali) v délce 16 dnů si lze prodloužit o dva dny a strávit je na ostrovech Gili. Cena za zájezd s tímto prodloužením je 82 800 Kč za osobu, bez tohoto prodloužení je zájezd o čtyři tisíce levnější. Obdobně je možné postupovat i v případě zájezdu v délce 18 dnů, během kterého turisté postupně navštíví Jávu, Sulawesi a Bali. Cena tohoto zájezdu včetně ostrovů Gili je 79 800 Kč, bez Gili je sedm tisíc levnější, přičemž v ceně je jen doprava a ubytování v tříhvězdičkových hotelech se snídaní. V obou případech se turisté přesunou na ostrovy Gili lodí z Bali. V nabídce této cestovní kanceláře je také cesta na Bali a Lombok v délce 16 dnů za 68 800 Kč. Na Lomboku účastníci zájezdu stráví čtyři dny. Jeden den navštíví vesnice Sasaků a seznámí se s jejich tradičními řemesly. Další den absolvují výlet do Tetebatu na úpatí sopky Rinjani, kde navštíví pole s tabákem, rýží a zeleninou. Následuje dvoudenní odpočinek na lombockých plážích. Naprosto stejné zájezdy (s výjimkou raftování na Sumatře) nabízí také cestovní kancelář China Tours.

Řadu zájezdů do Indonésie má ve svém katalogu Cestovní kancelář Sen zaměřující se na náročnou movitou klientelu. V nabídce má například poznávací zájezd na Jávu, Bali, Flores a Komodo, cestu na Sumatru, Jávu a Bali nebo pouze na Jávu a Bali, výpravu na Sumatru a také zájezdy, jejichž součástí je kromě Bali i návštěva jiných zemí (Malajsie, Singapur, Austrálie, Japonsko).¹³² Lombok a Gili jsou pouze součástí šestnáctidenní expedice za 109 000 Kč, během které se turisté vydají nejdříve na Flores a Komodo. Z ostrova Flores přeletí na Lombok, kde se se ubytují v Sembalunu. Následuje fakultativní a v ceně zájezdu nezahrnutý výstup na Gunung Rinjani s průvodci a nosiči se sestupem do Senaru. Následující, pro účastníky

¹³⁰ Kde absolvují krátký trek za účelem pozorování místních varanů.

¹³¹ Na Lomboku stráví turisté dvě noci ve stanu.

¹³² V případě jednoho zájezdu do Malajsie, Singapur a Indonésie navštíví turisté kromě Bali i Jávu.

výstupu na sopku odpočinkový den stráví účastníci zájezdu na ostrově Gili Meno, odkud odjedou lodí na Bali.

Největší počet zájezdů nabízí Cestovní kancelář Aquatravel, specializující se na Indonésii, která má na Bali vlastní hotel¹³³ a potápěčské centrum. V nabídce má zájezd na Kalimantan, cestu na malé ostrovy Alor, Kepa, ostrov Timor,¹³⁴ Flores a Komodo, zájezd na Jávu a Bali, tři zájezdy na Moluky¹³⁵ a stejný počet cest na Papuu a Sumatru, čtyři zájezdy na Sulawesi a velké množství zájezdů na Bali. Kromě krátkých výletů na ostrovy Gili, které jsou nabízeny klientům ubytovaným v hotelu cestovní kanceláře, nabízí Aquatravel i dvacetidenní zájezd na Bali, ostrovy Gili a Lombok, během něhož budou turisté ubytováni na celkem pěti místech (v hotelu cestovní kanceláře v Selangu a v Kutě na Bali, na ostrovech Gili Trawangan a Gili Meno a v Senggigi, odkud se turisté vydají na úpatí Gunung Rinjani (vesnice Senaru), navštíví chrám a zahrady ve vesnici Narmada a také lombockou Kutu.

Cestovní kancelář Alpina nabízí šestnáctidenní zájezd na indonéské sopky za 67 500 Kč. Po příletu do Denpasaru a návštěvu Ubudu vystoupají turisté na Gunung Batur. Pátý den zájezdu se přesunou rychlou lodí z Bali na Lombok a nocovat již budou v Senaru nebo Sembalunu pod Gunung Rinjani. Následovat bude dvoudenní výstup na vulkán s místním průvodcem, podporou nosičů, nocováním v zapůjčených stanech a plnou trekovou penzí od lombockého kuchaře. Potom se turisté přepraví lodí na Gili Meno, kde stráví den odpočinku, pak se vrátí na Lombok, odkud odletí na Jávu, kde je čeká výstup na vrchol Semeru a následně se ještě vydají na Bromo a Kawah Ijen. V ceně je ubytování v levných turistických ubytovnách bez teplé vody se snídaní, v případě výstupů na Gunung Rinjani a Semeru je zajištěna plná penze. V nabídce této cestovní kanceláře je rovněž šestnáctidenní zájezd na Malé Sundy, během něhož účastníci navštíví nejdříve Bali, odkud odletí na Flores, vydají se za varany na Komodo a pak odletí z ostrova Flores na Lombok, kde zůstanou jeden den v Tetebatu pod Gunung Rinjani. Následující den stráví na Gili Meno, odkud odjedou lodí zpět na Bali. Program je tedy méně fyzicky náročný než v případě prvního zájezdu a téměř stejná (65 500 Kč) je i cena.

Ještě skromnější podmínky nabízí během cest Cestovní kancelář Kudrna. I v její nabídce jsou dva zájezdy do Indonésie a součástí obou cest je obdobně jako u cestovní kanceláře Alpina Lombok. Za cenu 42 800 Kč je možné si koupit poznávací zájezd na Bali, Lombok a Jávu, nicméně v této ceně je zahrnuto pouze ubytování se snídaní většinou v zařízeních typu homestay, a nikoliv například letenka či trek na Gunung Rinjani. Po sedmi dnech pobytu na Bali

¹³³ Hotel tvořený bungalovy se nachází v Selangu na východě Bali, nedaleko od Amedu.

¹³⁴ Jedná se o jediný zájezd českých cestovních kancelářů, jehož součástí je návštěva Timoru.

¹³⁵ Jako vůbec první česká cestovní kancelář.

se turisté přesunou na pět nocí na Gili Air, odkud budou vyrážet lodí na Lombok. Jeden den se podívají na úpatí Gunung Rinjani a navštíví mešitu Masjid Kuno Bayan Beleg a vodopády Air Terjun Sindang Gile a Air Terjun Tiu Kelep. Jeden den stráví také v okolí Mataramu a Senggigi, kde mají na programu návštěvu chrámu Pura Batu Bolong a sasacké hrnčířské vesnice Banyumulek. Poté se vrátí na Bali, odkud odletí na Jávu. Obdobný program má i šestnáctidenní zájezd na Bali a Lombok.

Dva zájezdy do Indonésie má ve své nabídce rovněž Cestovní kancelář Esotravel. Kromě zájezdu na Jávu a Lombok se jedná rovněž o jedenáctidenní poznávací zájezd na Bali a Lombok. Po pěti dnech na Bali se turisté přesunou letadlem na Lombok, kde stráví v Sekotongu tři noci ve výše uvedeném hotelu Cocotinos Sekotong Beach, odkud budou vyrážet na výlety po Lomboku. Navštíví hrnčířskou vesnici Banyumulek, řezbářské dílny v Labuapi a na programu je také šnorchlování na přilehlých ostrůvcích Gili Kedis a Gili Nanggu. V programu je rovněž dvouhodinová procházka na úpatí Gunung Rinjani. Potom odletí turisté zpět na Bali a následující den odletí zpět do České republiky.

Dva zájezdy do Indonésie, avšak bez zastávek na Lomboku či ostrovech Gili, nabízí Cestovní kancelář Alvarez. Jde o zájezd na Papuu a cestu na Bali, Flores a Komodo. Jedná se o jedinou cestovní kancelář prodávající zájezdy do Indonésie, která neumožňuje svým klientům navštívit Lombok nebo ostrovy Gili.

Společnost Relax Dive s.r.o. nabízí na svém webu <http://www.relaxdive.cz> v rámci pobytu pro potápěče v délce deseti nocí na Bali dvoudenní výlet na ostrovy Gili za účelem potápění, šnorchlování a prohlídky ostrovů a čtyřdenní pobyt na Lomboku s ubytováním v Kutě s možností surfování a návštěvy nedaleké sasacké vesnice Sade.

3. Pozitiva a negativa cestovního ruchu a SWOT analýza cestovního ruchu na Lomboku

3.1. Pozitiva a negativa cestovního ruchu

Cestovní ruch má velký dopad na okolní prostředí, a to jak ve fázi přípravy a budování infrastruktury, tak i ve fázi jeho samotné realizace.¹³⁶ Cestovní ruch rovněž výrazným způsobem ovlivňuje život místních obyvatel a hledání kompromisů mezi zájmy turistů a místní populace je často velmi obtížné, protože *nároky cestovního ruchu mohou kolidovat s potřebami a přáními místních obyvatel*.¹³⁷ Řadu pozitiv, ale i také velké množství negativ sebou přináší zejména mezinárodní cestovní ruch.

Mezi pozitiva turismu patří zejména tyto skutečnosti:

- Cestovní ruch přispívá k růstu hrubého domácího produktu a má pozitivní vliv na obchodní bilanci;
- Cestovní ruch vytváří devizové rezervy;
- Daňové příjmy a poplatky placené turisty představují významné zdroje pro místní rozpočty;
- Cestovní ruch sebou přináší zahraniční i domácí investice;
- Účastníci cestovního ruchu přesouvají své výdaje z místa bydliště do turistické destinace;
- Cestovní ruch vytváří pracovní příležitosti pro kvalifikované i nekvalifikované pracovníky v řadě oborů souvisejících s turismem;
- Pracovní místa v cestovním ruchu může nahradit automatizace v mnohem menší míře než v jiných oblastech ekonomiky;
- Cestovní ruch podporuje rozvoj malého a středního podnikání;
- Cestovní ruch přispívá ke stabilitě místní ekonomiky, její diversifikaci a řešení strukturálních problémů;
- Cestovní ruch nepřímo ovlivňuje i rozvoj dalších hospodářských odvětví;

¹³⁶ PALATKOVÁ, Monika (2011): *Mezinárodní cestovní ruch: analýza pozice turismu ve světové ekonomice, význam turismu v mezinárodních ekonomických vztazích, evropská integrace a mezinárodní turismus*. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-247-3750-8, s. 142.

¹³⁷ GOELDNER, Charles R. – BRENT RITCHIE, J. R. (2014): *Cestovní ruch: principy, příklady, trendy*. Brno: BizBooks, ISBN 978-80-265-0298-2, s. 28.

- Cestovní ruch rozvíjí veřejné služby, dopravní infrastrukturu, ubytovací a stravovací kapacity a aktivity v dané turistické destinaci, z nichž mají užitek i místní obyvatelé;
- Cestovní ruch zvyšuje životní úroveň a příjmy místní populace;
- Cestovní ruch rozšiřuje kulturní a vzdělanostní obzory populace v turistické destinaci;
- Cestovní ruch oživuje kulturní dědictví a tradice a přispívá k jejich ochraně;
- Zájem turistů o místní tradice a kulturu poskytuje zaměstnání místním umělcům a řemeslníkům a přispívá k zachování místních tradic a kultury;
- Cestovní ruch propaguje kosmopolitismus a přispívá k odstraňování jazykových, rasových, politických, sociokulturních a náboženských bariér;
- Cestovní ruch podporuje mír a mezinárodní porozumění mezi národy;
- Cestovní ruch zviditelňuje destinaci ve světě, zvyšuje povědomí o jejím potenciálu využitelném pro investice a obchodní činnosti a přispívá ke zlepšování obrazu dané země ve světě.

Cestovní ruch však může mít i řadu negativ projevujících se v oblasti environmentální, ekonomické a sociokulturní. Mezi zápory cestovního ruchu patří zvláště následující skutečnosti:

- Cestovní ruch zhoršuje kvalitu životního prostředí (znečišťování ovzduší, vody a půdy, zvyšování úrovně hluku);
- Turisté pohybující se mimo vyznačené trasy poškozují místní flóru a faunu;
- Cestovní ruch zvyšuje poptávku po zdrojích, jako je například voda¹³⁸ nebo elektrická energie, kterých se pak nedostává místní populaci, neboť v hlavní turistické sezóně je v řadě destinací až desetkrát více osob než mimo turistickou sezónu;
- Cestovní ruch rovněž zvyšuje náklady na infrastrukturu, například na likvidaci odpadů, což zatěžuje místní rozpočty;
- Při rozvoji cestovního ruchu dochází často k likvidaci zemědělské půdy a lesů a k budování staveb, které nejsou v souladu s místní krajinou, jež tak ztrácí svůj původní ráz;
- Cestovní ruch vede k nárůstu dopravy, způsobuje dopravní zácpy, poškozují kvalitu místních komunikací a zvyšuje tak náklady na jejich údržbu a opravy;

¹³⁸ Zejména v suchých oblastech, jako je Středozeví.

- Cestovní ruch může vést k nerovnoměrnému a jednostrannému vývoji ekonomiky, která je pak v důsledku závislosti na cestovním ruchu velmi zranitelná;¹³⁹
- Turisté jsou ochotni a schopni platit za místní výrobky vyšší ceny než místní obyvatelé, čímž dochází ke zvyšování jejich cen a inflace;
- Cestovní ruch výrazně zvyšuje cenu nemovitostí v turistické destinaci a může vést až ke spekulacím na trhu s nemovitostmi, což má výrazný vliv i na místní populaci;
- Do turistické destinace se často dováží výrobky a služby ze zahraničí, což vede k poklesu příjmů v této destinaci;
- Zahraniční investice v oblasti cestovního ruchu sebou přinášejí odvody zisků z něho plynoucí do ciziny;
- V případě resortů s režimem all-inclusive je přínos pro místní ekonomiky velmi malý, neboť tato zařízení sice generují největší zisky, ale jejich přínos pro domácí hospodářství je mnohem menší než u jiných ubytovacích zařízení, neboť turisté je v podstatě neopouštějí a mimo resorty nemají žádné výdaje, což může vést k negativním reakcím ze strany místních podnikatelů;¹⁴⁰
- Cestovní ruch může být zdrojem sociálních problémů a napětí ve společnosti, neboť přispívá ke změnám ve struktuře společnosti a vede k jejímu rozdělení na bohaté podnikatele těžící z rozvoje cestovního ruchu a chudé, na které má negativní vliv zvyšování cen způsobené rozvojem cestovního ruchu a kteří se snaží žít i za cenu vysokého zadlužení jako cizinci a místní obyvatelé s mnohem vyššími příjmy;
- Cestovní ruch je charakteristický vysokým podílem málo kvalifikované pracovní síly s nízkými mzdami;
- Problémem může být i to, že manažerské funkce s vysokými platy vykonávají cizinci, zatímco místní vykonávají jen pomocné práce za výrazně nižší mzdu;
- Zejména v rozvojových zemích pracuje z důvodu malých výdělků v oblasti cestovního ruchu velké množství dětí;

¹³⁹ Například v období pandemie koronaviru na Bali, kde se podíl turistiky na HDP pohybuje okolo 80 %, nebo na Seychelách, kde se cestovním ruch v roce 2018 podílel na místním HDP 67,1 %, či Maledivách, kde to bylo 66,4 %.

¹⁴⁰ V těchto zařízeních pracují také často lidé ze zahraničí a resorty rovněž patří většinou zahraničním investorům, kteří své příjmy daní v domovské zemi.

- Práce v cestovním ruchu je často sezónní a mimo sezónu dochází v místech, kde je cestovní ruch důležitou součástí místní ekonomiky, k výraznému zvyšování nezaměstnanosti a problémům s ní související;
- Místní obyvatelé mohou mít v důsledku rozvoje cestovního ruchu omezený přístup k některým službám (stravování, sportovní zařízení, složky záchranného systému) a mohou nabýt pocitu, že turisté jsou upřednostňováni na úkor místních obyvatel;
- Cestovní ruch může být zneužit pro realizaci nepopulárních rozhodnutí a politických cílů;
- Cestovní ruch přispívá ke zvýšení kriminality, gamblerství, drogové závislosti, prostituce a šíření pohlavních i jiných chorob;¹⁴¹
- Cestovní ruch komercializuje umění, kulturu, náboženství;
- Cestovní ruch vede ke ztrátě soukromí místních obyvatel;
- Může dojít ke ztrátě místní identity a hodnot, neboť místní obyvatelé přijímají prvky kultury a vzorce chování návštěvníků, zatímco jejich původní hodnoty se postupně vytrácejí;
- Cestovní ruch sice přispívá k zachování místní kultury, ale tradiční náboženské a folklorní obřady jsou nabízeny jako zboží a přizpůsobovány vkusu a očekávání návštěvníků, což může vést ke ztrátě autentičnosti a někdy až ke kulturní prostituci.
- Mezinárodní cestovní ruch a globalizace působí negativně na místní kulturu, neboť návštěvníci sice chtějí objevovat něco exotického a nového, ale současně to nesmí být nové příliš a řada z nich vyhledává po celém světě standardizaci a identické produkty a služby;¹⁴²
- Při neregulovaném a masovém cestovním ruchu dochází ke krádežím, vandalismu a ničení přírody a památek;
- Cestovní ruch vytlačuje místní obyvatele z atraktivních lokalit, bere jim půdu, která je zdrojem jejich obživy, a podněcuje odchod lidí pracujících v zemědělství do velkých měst a oblastí, které navštěvují turisté, což vede ke zhoršení jejich bytových podmínek a vzniku ghett a chudinských čtvrtí;

¹⁴¹ Například covidu-19.

¹⁴² Jako příklad je možné uvést stravování mladých lidí v řetězcích rychlého občerstvení i během zahraničních dovolených.

- Přítomnost cizinců v zemi má vliv na chování místní populace, ohrožuje tradiční strukturu rodiny a role jejích jednotlivých členů ve společnosti;
- Cestovní ruch sice vede k porozumění mezi národy, ale z důvodu velkého rozdílu v kupní síle turistů a místních obyvatel a nadřazeného chování zahraničních návštěvníků současně vyvolává nespokojenost s vlastní životní úrovní, podněcuje nepokoje a zvyšuje nenávist k cizincům;
- Příčinou konfliktů a negativního postoje k turistům ze strany místní populace může být i to, že návštěvníci nerespektují místní zvyklosti a morální hodnoty.¹⁴³

3.2. SWOT analýza cestovního ruchu na Lomboku

Nejrozšířenější metodou užívanou pro hodnocení destinace cestovního ruchu je SWOT analýza, která je prvním krokem k určení současné pozice destinace na trhu cestovního ruchu.¹⁴⁴ Upozorňuje na její silné a slabé stránky a rovněž na příležitosti a hrozby a jejím cílem je formulovat doporučení na možná zlepšení. Na základě informací získaných ze zdrojů a pozorování přímo na místě jsem se proto snažil o provedení SWOT analýzy cestovního ruchu na ostrově Lombok.

Silné stránky:

- Autentická místní kultura a tradice nepoznamenané v takové míře jako na Bali Západem;
- Dobrá dostupnost lodí z Bali;
- Řada nádherných pláží pro koupání, šnorchlování, potápění a surfování;
- Vnitrozemská džungle a rýžová a tabáková pole vhodná pro pěší turistiku;
- Spojení hinduistické a muslimské historie a kultury;
- Možnost návštěvy vodopádů a vysokohorské turistiky v oblasti sopky Rinjani;
- Speciální ekonomická zóna a závodní okruh Mandalika.

Slabé stránky:

- Nedostatečné letecké spojení se zahraničím;
- Obtížná dopravní dostupnost řady míst na ostrově;
- Špatný stav silničních komunikací a dopravní zácpy;
- Málo rozvinutá hromadná doprava po ostrově;
- Chybějící ubytovací a stravovací kapacity na velké části ostrova;

¹⁴³ Typickým příkladem je nevhodné oblečení turistů.

¹⁴⁴ KIRÁLOVÁ, Alžbeta (2003): *Marketing destinace cestovního ruchu*. Praha: Ekopress, ISBN 80-86119-56-4 s. 37.

- Skutečnost, že Lombok není ve většině případů hlavní destinací zahraničních návštěvníků, ale pouze cílem krátkých výletů z Bali;
- Sezónnost cestovního ruchu;
- Nedostatečná propagace, zejména v zahraničí;
- Neexistence jasně formulované strategie a cílů rozvoje cestovního ruchu a nemožnost sloučení jednotlivých strategií (masové turistiky zaměřené na turisty ze Západu a halal turismu);
- Problémy s ochranou životního prostředí.

Příležitosti:

- Propagace destinace v muslimských zemích, s cílem přilákat halal turisty z těchto států na návštěvu Lomboku;
- Propagace Lomboku v hinduistických zemích za účelem návštěvy pro hinduisty posvátné hory Rinjani a místních hinduistických chrámů;
- Nové letiště u města Praya s lepším spojením na pláži na jihu ostrova, kde se nyní investuje, než do tradiční oblasti kolem Senggigi¹⁴⁵;
- Rozvoj cestovního ruchu a dalších aktivit v rámci speciální ekonomické zóny Mandalika;
- Rozvoj cestovního ruchu zaměřeného na objevování kultury a tradičních řemesel Sasaků;
- Možnost rozvoje agroturistiky, pěší a cykloturistiky.

Hrozby:

- Nebezpečí zemětřesení a záplav v období dešťů;
- Riziko sesuvu půdy v období dešťů v horských oblastech;
- Riziko teroristických útoků v případě vyhocení radikálního islamismu v reakci na nevhodné chování turistů;
- Hromadění odpadků v tábořištích pod sopkou Rinjani;
- Úbytek půdy;
- Nedostatek vody;¹⁴⁶
- Skloubení cestovního ruchu zaměřeného na návštěvníky ze Západu a halal turismu;

¹⁴⁵ Z nového letiště do Senggigi je to více skoro 50 kilometrů a cesta trvá déle než hodinu. Z letiště na Mandaliku se turisté dostanou už za 20 minut.

¹⁴⁶ Podle odhadů spotřebuje jediný pokoj v pěťhvězdičkovém hotelu 500 litrů vody denně a obrovské množství vody spotřebují i golfové hřiště, na kterých se navíc hojně využívají pesticidy a herbicidy zatěžující životní prostředí.

- Reakce místní muslimské populace na výrazné zvýšení počtu návštěvníků z Evropy, Austrálie a Spojených států amerických nerespektujících místní pravidla a způsoby života (alkohol, oblečení, bary¹⁴⁷, noční podniky, kasina)¹⁴⁸ a chovajících se na Lomboku stejně jako na Bali;¹⁴⁹
- Reakce turistů ze Západu a místní hinduistické komunity na halal turismus.

Obrázek 8: Hromadění odpadků v tábořištích pod Gunung Rinjani, zdroj: <https://coconuts.co/bali/features/sacred-rinjani-overwhelmed-trekkers-trash-not-just-volcanic-ash>

¹⁴⁷ Noční podniky se vyskytují na Lomboku v oblastech navštěvovaných turisty ze Západu (zejména v oblasti Kutu), avšak tyto aktivity se soustřeďují zvláště na nedaleké ostrovy Gili, zejména Trawangan, který má reputaci party ostrova.

¹⁴⁸ Propagaci halal turismu na Lomboku je možné brát jako odpověď na obavy lombockých muslimů o ohrožení místní kultury a tradic. Na druhou stranu je cílem tímto také odlišit Lombok od Bali.

¹⁴⁹ Místní muslimská populace upřednostňuje jednoznačně halal turismus před masovou turistikou ze Západu.

Doporučení:

- Zlepšit propagaci Lomboku v zahraničí i v rámci Indonésie;
- Zaměřit se na turisty z muslimských zemí (Saudská Arábie, Egypt, Spojené arabské emiráty atd.) v rámci rozvoje halal turismu;
- Zaměřit se z důvodu geografické blízkosti a skutečnosti, že v období, kdy je na Lomboku hlavní turistická sezóna, tak je na jižní polokouli, na rozdíl od Evropy a Severní Ameriky, zima, na návštěvníky z Austrálie;
- Snažit se cestovní ruch diversifikovat, nezaměřovat se pouze na pobytové zájezdy pro movité klienty v hotelech v Mandalice a na halal turismus a podporovat i rozvoj jiných forem turistiky (pěší turistika, cykloturistika, návštěvy památek a prezentace tradiční místní kultury a řemesel);
- Snažit se poukazovat na odlišnosti Lomboku (území s převahou muslimské populace) oproti Bali (oblast s převahou osob vyznávajících hinduismus) a zabránit tomu, aby byl Lombok brán jako druhé Bali;
- Poučit se z chyb, kterých se dopustilo při budování cestovního ruchu Bali, a neopakovat je na Lomboku;
- Přeměnit Lombok na hlavní turistickou destinaci pro domácí a zejména zahraniční turisty, a nikoliv jen místo, kam jezdí turisté pobývající na Bali na výlety;
- Vybudovat chybějící infrastrukturu (silnice, ubytovací a stravovací zařízení);
- Zvýšit podíl návštěvníků, kteří přijíždějí na Lombok letecky, což je nutnou podmínkou pro rozvoj cestovního ruchu na jihu ostrova (Mandalika), protože tato oblast není na rozdíl od severní a střední části Lomboku dostupná rychlými loděmi z Bali;
- Zvýšit počet letů ze zahraničí, zavést přímé lety z Austrálie (jako na Bali),¹⁵⁰ případně z Číny, Jižní Koreje a arabských zemí;
- Pořádat více festivalů a kulturních akcí;
- V oblasti Mataramu se zaměřit se kulturu, náboženství, spojení kultury Sasaků a Balijců;
- Lépe pečovat o historické památky;

¹⁵⁰ Do roku 2014 létala na Lombok přímá linka z Perthu, kterou provozovala letecká společnost Jetstar.

- Intenzivněji propagovat závodní okruh Mandalika, pořádat na něm více akcí a nabídnout návštěvníkům závodů i jiné aktivity;¹⁵¹
- Připravit a vyškolit spoustu pracovníků¹⁵² pro halal turismu a zařízení, v nichž je ubytována náročná zahraniční klientela.

¹⁵¹ O což se již na svém webu snažilo indonéského ministerstva cestovního ruchu a tvůrčí ekonomiky, viz <https://kemenparekraf.go.id/en/super-priority-destination/10-touristic-destinations-in-lombok-you-should-visit-while-watching-motogp>.

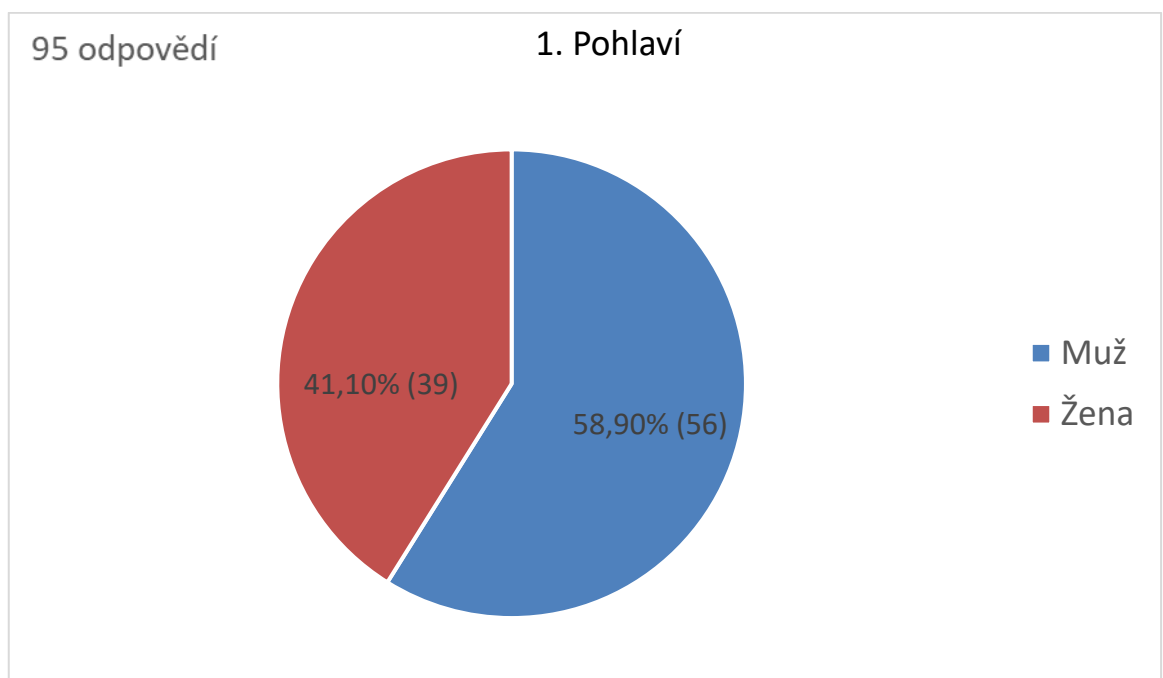
¹⁵² Ve čtyř a pětihvězdičkových hotelech připadá na každý pokoj v průměru jeden zaměstnanec.

4. Analýza výsledků dotazníkového šetření

Důležitým předpokladem pro rozvoj cestovního ruchu je jeho podpora ze strany místního obyvatelstva. V řadě případů se při plánování rozvoje cestovního ruchu berou v potaz pouze potřeby jeho účastníků, což způsobuje konflikty mezi místním obyvatelstvem a návštěvníky. Hlavním cílem našeho výzkumu proto bylo zjistit názor obyvatel Lomboku na cestovní ruch a strategie jeho dalšího rozvoje. Dotazníkové šetření bylo provedeno formou online dotazníku, pro jehož tvorbu bylo využito Google formulářů ze služby Google Docs. Tato forma výzkumu byla zvolena z důvodu snadné tvorby, distribuce a vyplnění dotazníků a zejména z důvodu rychlého a přehledného zpracování získaných dat. Formuláře měli respondenti k dispozici pouze v indonéském jazyce. Dotazník byl tvořen 10 otázkami, kde bylo možné si v osmi případech vybrat pouze jednu z nabízených odpovědí a ve dvou případech více možných odpovědí. Dotazník vyplnilo celkem 95 osob z řad obyvatel Lomboku.

Otázka č. 1. Pohlaví

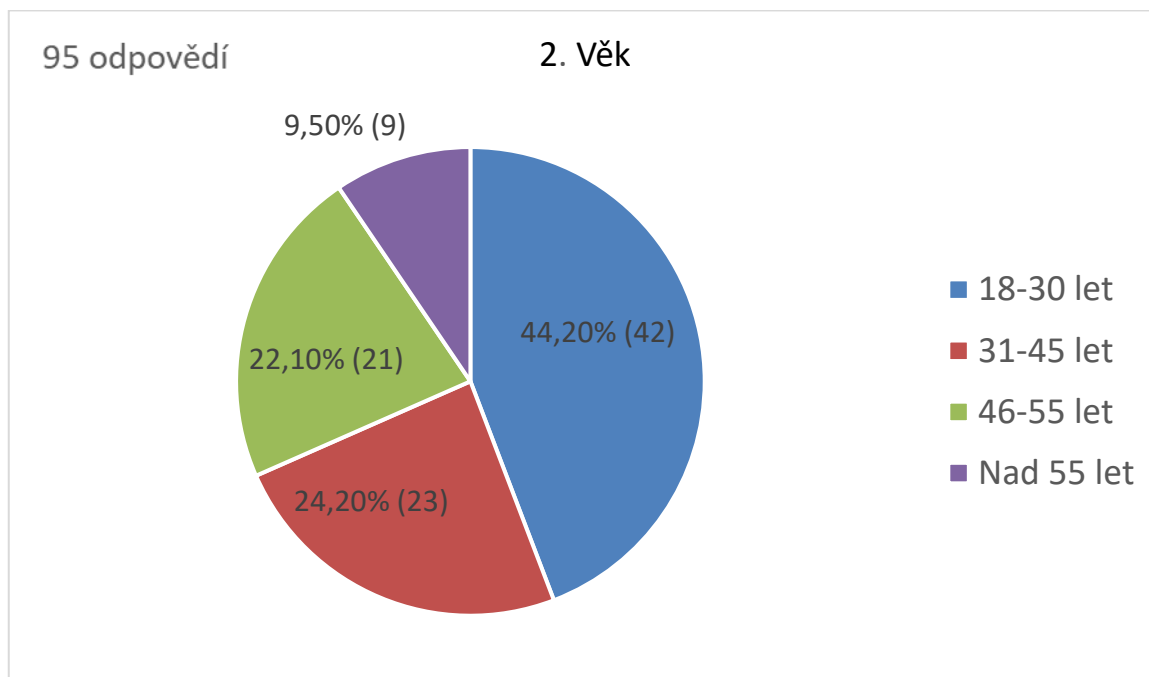
- Muž
- Žena

Průzkumu se zúčastnilo 58,90 % mužů (56 respondentů) a 41,10 % žen (39 respondentek).

Otázka č. 2. Věk

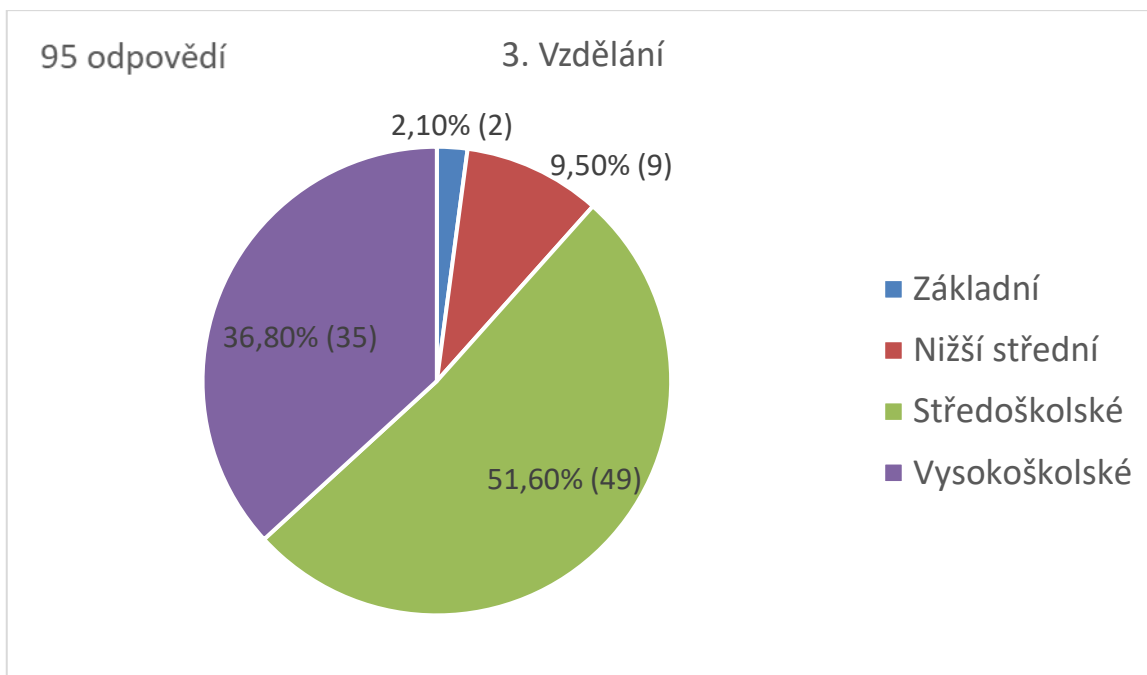
- 18-30 let
- 31-45 let
- 46-55 let
- Nad 55 let

Nejpočetněji zastoupenou skupinou respondentů (44,20 %, 42 respondentů) byli mladí lidé ve věku 18-30 let. Celkem dvacet tři osob (24,20 % respondentů) mělo v době vyplnění dotazníku 31-45 let. Téměř stejný počet respondentů (22,10 % osob, 21 respondentů) bylo z věkové skupiny 46-55 let. Dotazník vyplnilo rovněž 9 lidí ve věku nad 55 let, kteří tak tvořili necelou desetinu (9,50 %) účastníků výzkumu.

Otázka č. 3. Vzdělání

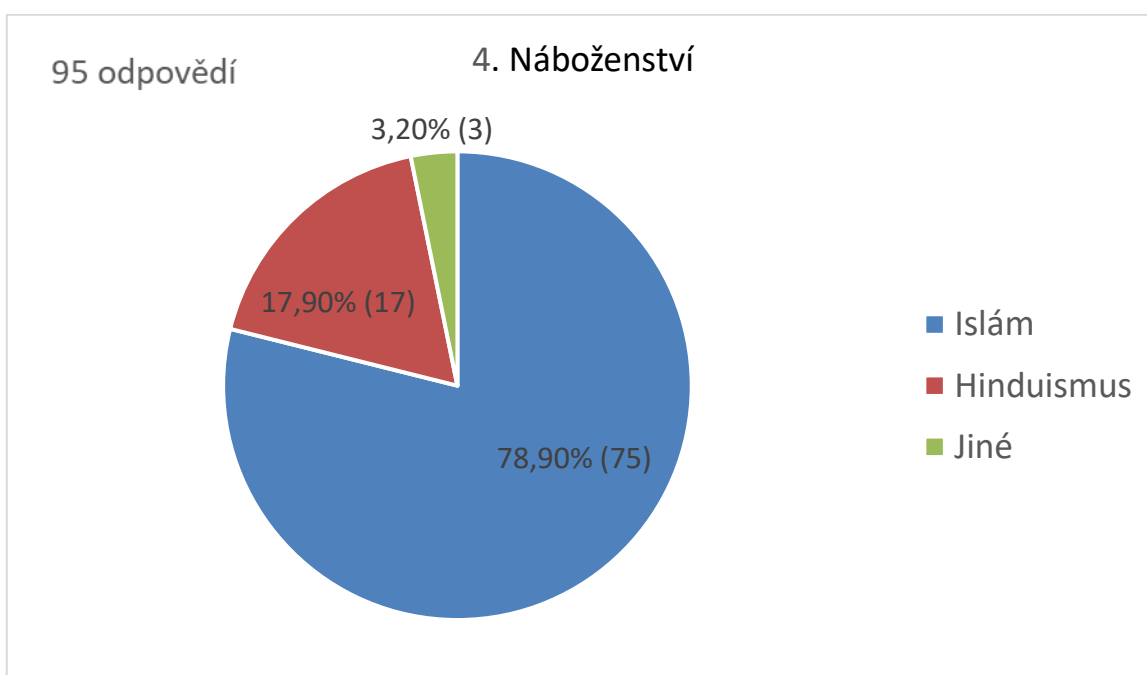
- Základní
- Nižší střední
- Středoškolské
- Vysokoškolské

Více než polovina respondentů (51,60 %, 49 osob) měla středoškolské vzdělání, přibližně třetinu účastníků průzkumu (36,80 %, 35 respondentů) tvořili lidé s vysokoškolským vzděláním. Nižší střední vzdělání mělo 9 respondentů (9,50 %) a průzkumu se zúčastnily pouze 2 osoby se základním vzděláním.

Otázka č. 4. Náboženství

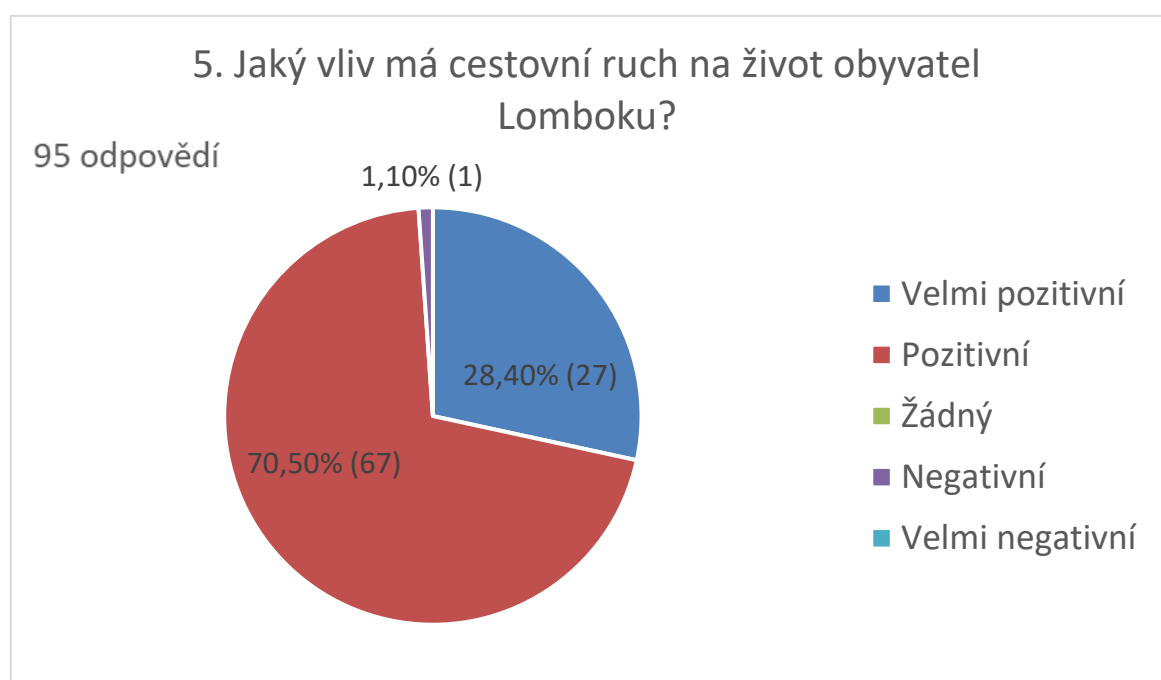
- Muslim
- Hinduista
- Jiné

Téměř 80 % účastníků průzkumu (78,90 %, 75 respondentů) vyznává islám a necelých 20 % (17,90 %, 17 osob) se hlásí k hinduismu, což v podstatě odpovídá náboženskému rozložení populace na Lomboku.

Otázka č. 5. Jaký vliv má cestovní ruch na život obyvatel Lomboku?

- Velmi pozitivní
- Pozitivní
- Žádný
- Negativní
- Velmi negativní

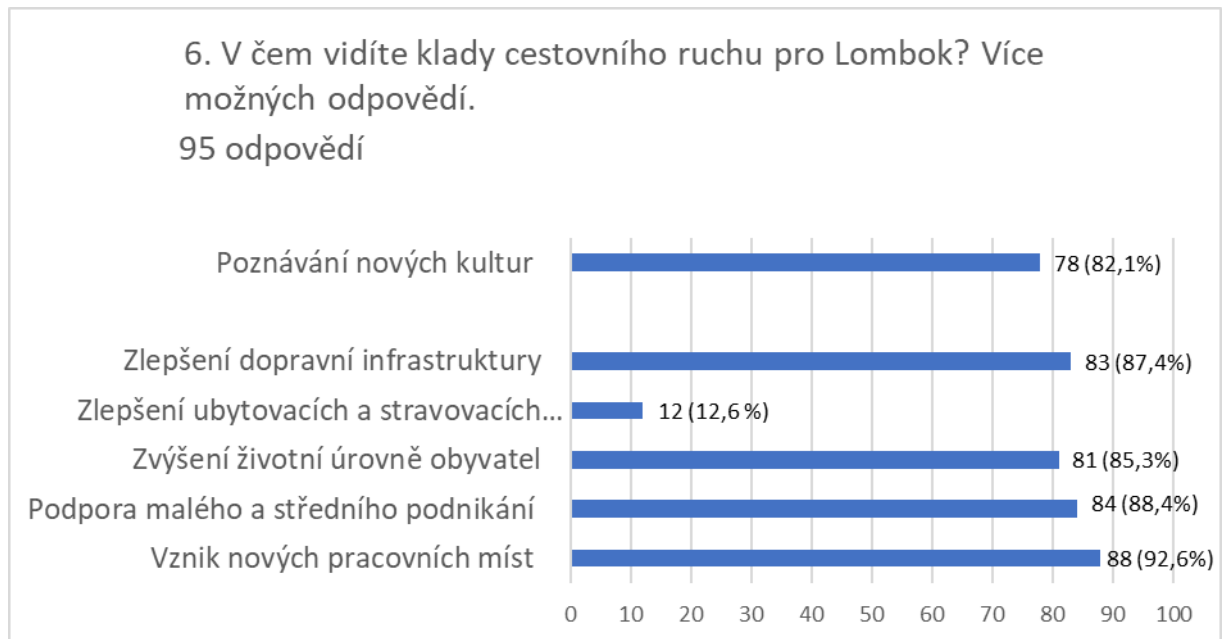

Podle názoru 70,50 % účastníků průzkumu (67 respondentů) má cestovní ruch na život lombocké populace pozitivní vliv a 28,40 % respondentů (27 lidí) zastává názor, že tento vliv je dokonce velmi pozitivní. Pouze jeden člověk se domnívá, že cestovní ruch ovlivňuje život obyvatel Lomboku negativně.

Otázka č. 6. V čem vidíte klady cestovního ruchu pro Lombok? Více možných odpovědí.

- Vznik nových pracovních míst
- Podpora malého a středního podnikání
- Zvýšení životní úrovně obyvatel
- Zlepšení ubytovacích a stravovacích kapacit
- Zlepšení dopravní infrastruktury

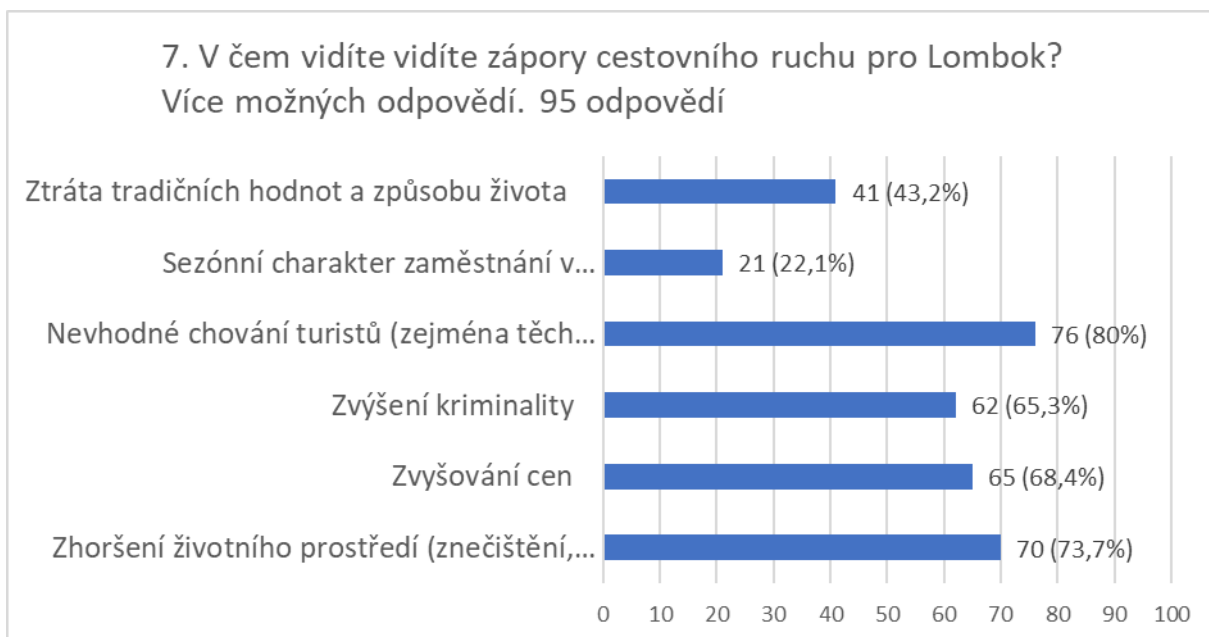
- Poznávání nových kultur

Největší klad cestovního ruchu na Lomboku vidí respondenti v tom, že vytváří nová pracovní místa (92,6 % účastníků průzkumu, 88 osob), podporuje rozvoj malého a středního podnikání (88,4 % respondentů, 84 osob), přispívá ke zlepšování dopravní infrastruktury (87,4 lidí, 83 účastníků průzkumu) a zvyšování životní úrovně místní populace (85,3 % osob, 81 účastníků průzkumu). Důležitá je pro respondenty i skutečnost, že cestovní ruch jim umožňuje poznávat nové kultury (82,1 % lidí, 78 respondentů). Za nepříliš důležité považují obyvatelé Lomboku z nabízených možností pouze zlepšování ubytovacích a stravovacích kapacit na ostrově, což je pochopitelné, neboť na rozdíl od dopravní infrastruktury sloužící turistům i místním, jsou nová ubytovací a stravovací zařízení určena výhradně pro turisty a lombocká populace je nebude využívat.

Otázka č. 7. V čem vidíte záporny cestovního ruchu pro Lombok? Více možných odpovědí.

- Zhoršení životního prostředí (znečištění, hluk, odpadky, dopravní zácpy)
- Zvyšování cen
- Zvýšení kriminality
- Nevhodné chování turistů (zejména těch ze zahraničí)
- Sezónní charakter zaměstnání v cestovním ruchu
- Ztráta tradičních hodnot a způsobu života

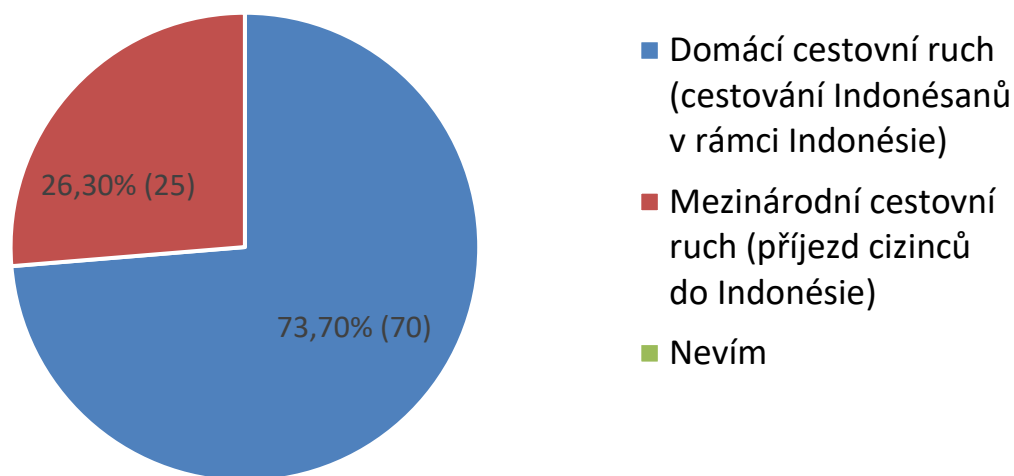

Z nabízených možností obyvatelům Lomboku vadí jednoznačně nejvíce nevhodné chování zahraničních turistů, které se nelíbí čtyřem z pěti respondentů, což je dáno tím, že většinu populace na Lomboku a také většinu účastníků průzkumu tvoří muslimové, jejichž životní styl je se způsobem života turistů ze Západu a jejich chováním na dovolené těžko slučitelný. Dalšími negativy cestovního ruchu pro obyvatele Lomboku jsou zejména zhoršování životního prostředí (73,7 % respondentů, 70 osob), zvyšování cen (68,4 % účastníků průzkumu, 65 respondentů) a kriminality (65,3 % lidí, 62 účastníků průzkumu). Mnohem méně se obyvatelé Lomboku obávají ztráty tradičních hodnot a způsobu života (43,2 % osob, 41 osob), neboť se domnívají že si je budou moci uchránit. Nejméně respondentům vadí sezónní charakter zaměstnání v cestovním ruchu (22,1 % respondentů, 21 lidí), což je dáno jednak tím, že sezónnost cestovního ruchu na Lomboku a obecně v Indonésii je nižší než například v Evropě a také tím, že Indonésané jsou, pokud se jedná o zaměstnání, mnohem flexibilnější než zaměstnanci v západním světě.

Otázka č. 8. Indonéská vláda by měla podporovat na Lomboku spíše:

- Domácí cestovní ruch (cestování Indonésanů v rámci Indonésie)
- Mezinárodní cestovní ruch (příjezd cizinců do Indonésie)
- Nevím

8. Indonéská vláda by měla podporovat na Lomboku spíše:
95 odpovědí

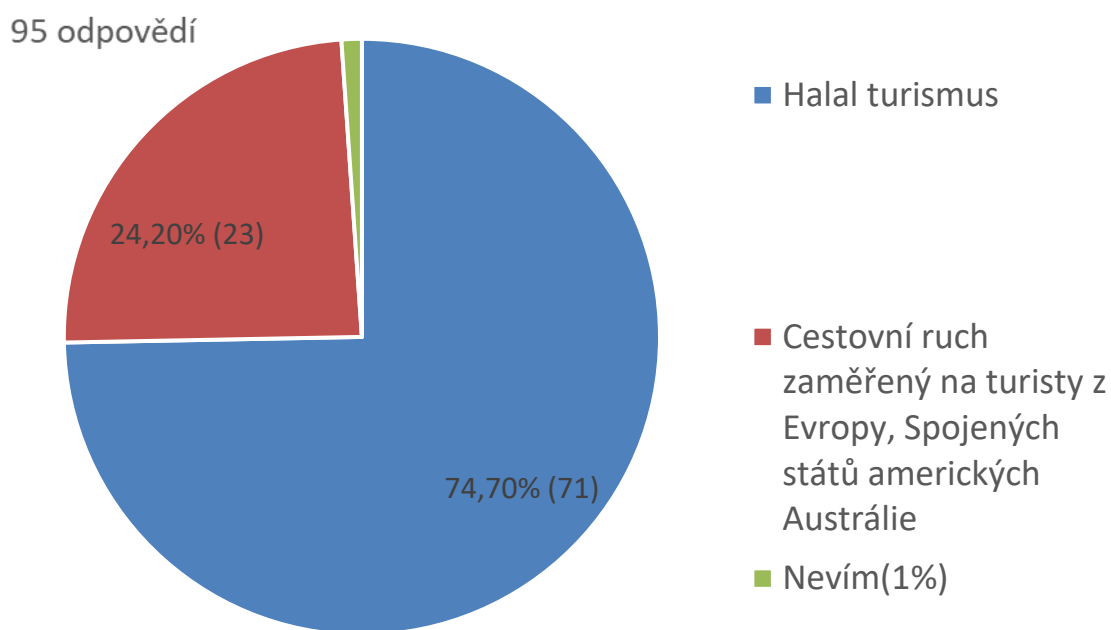

Více než dvě třetiny respondentů (73,70 % osob, 70 účastníků průzkumu) si myslí, že indonéská vláda by měla podporovat zejména domácí cestovní ruch a pouze necelá třetina účastníků průzkumu (26,30 lidí, 25 respondentů) zastává názor, že stát by se měl zaměřit na podporu mezinárodního cestovního ruchu. Zde se domnívám, že tento výsledek je ovlivněn dopadem pandemie koronaviru, během něhož se z důvodu absence zahraniční turistů zaměřily indonéské orgány na podporu cestování Indonésanů po jejich zemi.

Otázka č. 9. Pokud jde o zahraniční cestovní ruch na Lomboku, indonéská vláda by měla podporovat spíše:

- Halal turismus
- Cestovní ruch zaměřený na turisty z Evropy, Spojených států amerických a Austrálie
- Nevím

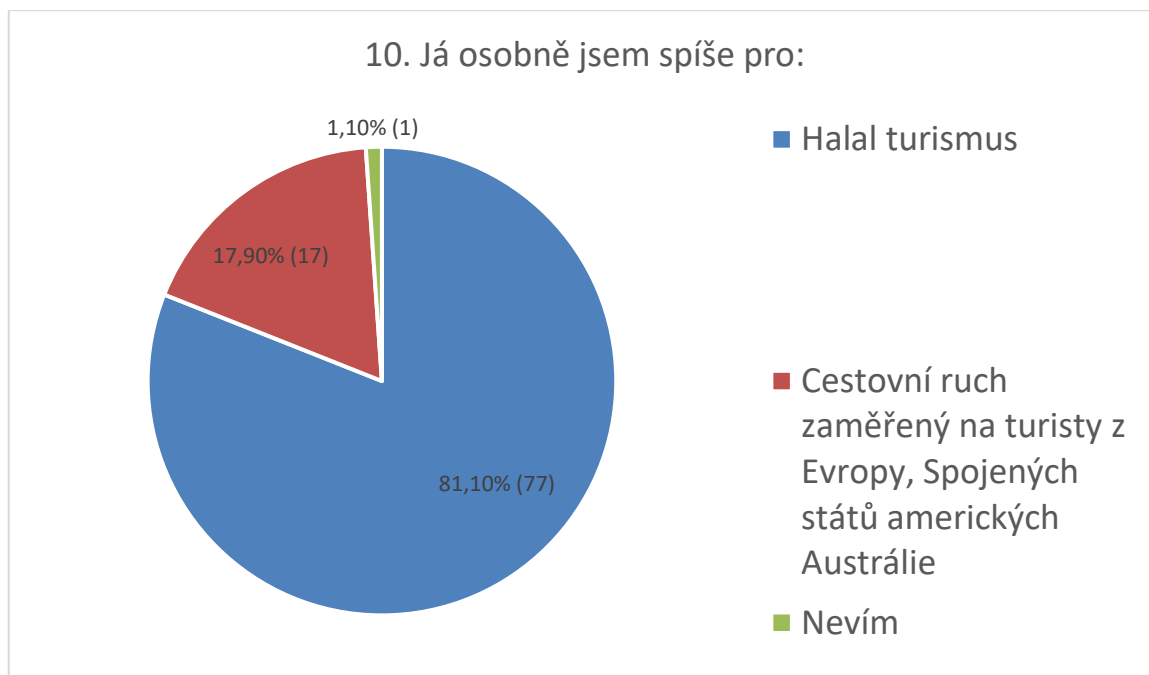
9. Pokud jde o zahraniční cestovní ruch na Lomboku, indonéská vláda by měla podporovat spíše:

Pokud jde o zahraniční cestovní ruch na Lomboku, tak by indonéská vláda měla podle mínění respondentů (74,70 % účastníků průzkumu, 71 osob) podporovat zejména halal turismus a čtvrtina lidí (24,20 % respondentů, 23 lidí) si myslí, Lombok by se měl přednostně zaměřit na západní turisty.

Otázka č. 10. Já osobně jsem spíše pro:

- Halal turismus
- Cestovní ruch zaměřený na turisty z Evropy, Spojených států amerických a Austrálie
- Nevím

Upřednostňování halal turismu je ještě zřetelnější v závěrečné otázce průzkumu týkající se osobních preferencí respondentů. Více než 80 % (81,10 % lidí, 77 účastníků průzkumu) upřednostňuje halal turismus a pouze 17,90 % účastníků průzkumu (17 respondentů) preferuje příjezd turistů ze Západu. Odpověď na tuto otázku se v podstatě shoduje s náboženským rozdělením účastníků průzkumu na muslimy a hinduisty, i když podíl osob preferujících halal turismus je vyšší než počet osob vyznávajících islám, které se zúčastnili průzkumu, lze tedy předpokládat, že k halal turismu se přiklonili i někteří hinduisté, což může být dáno špatnými zkušenostmi s chováním západních turistů na Bali.

5. Závěr

Lombok má velmi dobré přírodní a kulturně historické předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu a pro to, aby se stal hlavní turistickou destinací, a nikoliv jen cílem výletů turistů pobývajících na Bali, a přestal být závislý na balijském cestovním ruchu.¹⁵³ Najdeme zde nádherné pláže a korálové útesy vyhledávané milovníky potápění a šnorchlování i architektonické památky odkazující na různé etapy historie ostrova, návštěvníci mají možnost seznámit se s kulturou a řemesly sasacké populace a jsou zde i velmi dobré podmínky pro vysokohorskou turistiku, tedy pro náročný druh turistiky realizovaný ve vysokých horách vyžadující účast průvodce doprovázejícího skupinu a odpovídající vybavení, oblečení a zásoby potravin.¹⁵⁴

Poměrně velké rezervy však zůstávají v oblasti realizačních předpokladů rozvoje cestovního ruchu. Největší překážkou pro zvýšení počtu návštěvníků je doprava. Dvě třetiny návštěvníků Lomboku sem přijíždějí lodí z Bali a zlepšení leteckého spojení s cizinou je nezbytnou podmínkou pro to, aby byl splněn cíl stanovený v rámci projektu *Ten New Bali*, tedy aby Lombok v roce 2041 navštívilo 5,1 milionu návštěvníků, z toho 69 % cizinců. Zahraniční letecké společnosti však z důvodu malé vzdálenosti od Bali nemají zatím o zřízení nových linek na Lombok velký zájem. Hlavní turistické oblasti (Senggigi a ostrovy Gili) se nacházejí v severní části ostrova a jsou relativně dobře dostupné lodí z Bali, zatímco nové letiště se nachází na jihu ostrova, kde se hotely pro turisty v rámci projektu Mandalika teprve budují. V roce 2019, tedy v posledním roce před covidem, odbavilo lombocké letiště 3,5 milionu osob, z toho však bylo jen 10 % na mezinárodních letech.¹⁵⁵ V poslední době dochází k oživení provozu na letišti po covidu, zejména v souvislosti se závody motocyklů na okruhu Mandalika. V roce 2022 odbavilo letiště 1,9 milionu cestujících oproti 1,1 milionu osob v roce 2021, což je stejný počet pasažérů, který byl odbaven za první pololetí roku 2023.¹⁵⁶ Velkým problémem zůstává kvůli špatné dostupnosti řady míst, stavu silnic, dopravním zácpám a málo rozvinuté hromadné dopravě i doprava po Lomboku.

¹⁵³ KARJAYA, Lalu Putrawandi – MARDIALINA, Mala – HIDAYAT, Alfina (2018): Kebijakan Pariwisata Lombok Untuk Melepaskan Ketergantungan Terhadap Pariwisata Bali Menuju pariwisata Internasional. Jurnal Transformasi Global, Vol. 3 No 2. s. 167.

¹⁵⁴ ZELENKA, Josef – PÁSKOVÁ, Martina (2012): *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: Linde Praha, ISBN 978-80-7201-880-2, s. 153.

¹⁵⁵ Na Bali to bylo 24 milionů osob, z toho 14 milionů na mezinárodních letech a 10 milionů na vnitrostátních letech.

¹⁵⁶ Počet odbavených osob za první pololetí roku 2023 byl o 19 % vyšší než za stejné období roku 2022.

Další překážkou pro rozvoj masivního cestovního ruchu, který by se měl stát důležitou součástí lombocké ekonomiky,¹⁵⁷ je nedostatek ubytovacích kapacit a stravovacích kapacit na většině ostrova, které se však postupně, i když zatím jen v některých částech Lomboku, navyšují.¹⁵⁸ Výrazně zlepšit bude nutné také propagaci této destinace v zahraničí, zaměřit se na ekologii a trvale udržitelný cestovní ruch a také na jeho diversifikaci, jasně definovat cíle a strategie jeho rozvoje a snažit se na Lombok přilákat návštěvníky i mimo místní hlavní turistickou sezónu.

Dobrý příklad, jak diversifikovat cestovní ruch, ukazují české cestovní kanceláře, které nabízejí jen minimum pobytových zájezdů do Indonésie, a zejména pak na Lombok,¹⁵⁹ a zaměřují se, i díky oblibě aktivního způsobu trávení dovolené u svých klientů, na poznávací zájezdy. V podstatě všechny cestovní kanceláře nabízející zájezdy do Indonésie mají ve své nabídce i Lombok nebo ostrovy Gili. Nabízejí nejen zájezdy, na kterých stráví turisté většinu času na Bali, odkud se se vydají na dva či tři dny na ostrovy Gili nebo na výstup na Gunung Rinjani,¹⁶⁰ ale i poznávací zájezdy pro milovníky přírody a pěší turistiky, během nichž navštíví kromě Bali a Lomboku také Flores a Komodo. V nabídce jsou i zájezdy pro vyznavače potápění a šnorchlování na Lombok a Komodo. Opomenuty však stále zůstávají kulturně historické aspekty cestovního ruchu a jen minimum cestovních kanceláří umožňuje svým zákazníkům seznámit se s kulturou, zvyklostmi a řemesly sasacké populace.

Velkým problémem na Lomboku bude to, jak na malém ostrově sloučit dvě neslučitelné formy cestovního ruchu, tedy masivní cestovní ruch zaměřený na návštěvníky z Austrálie, Evropy a Severní Ameriky a halal turismus. Obyvatelé Lomboku mají vážné obavy z dopadů cestovního ruchu na jejich společnost, neboť vzrůstající počet zahraničních návštěvníků nepocházejících z Asie a cestujících do Indonésie a obecně do Asie přirozeně ovlivňuje společenský, hospodářský a politický život v navštěvovaných zemích.¹⁶¹ Bojí se vlivu turistiky na náboženství, neboť vidí, jak na Bali turisté zneuctívají chrámy, jak dochází ke komercializaci kultury (například tanců) a jak lidé pracující v cestovním ruchu zanedbávají své náboženské povinnosti. Zisky z cestovního ruchu odtékají na Jávu, zejména do Jakarty, a do

¹⁵⁷ WINENGAN, Winengan (2019): Local community resistance in Lombok against tourism development policy. *Jurnal Masyarakat, Kebudayaan dan Politik* Vol. 32 No 1. s. 77.

¹⁵⁸ Zejména v oblasti Kuty v rámci projektu Mandalika.

¹⁵⁹ Cílem většiny pobytových zájezdů na Lombok je stále ještě tradiční turistická oblast v okolí Senggigi.

¹⁶⁰ Velmi dobrým nápadem je také krátký odpočinek po výstupu na Gunung Rinjani na ostrovech Gili nebo možnost rozdělit účastníky zájezdu na dvě skupiny, kdy jedna zůstává na Gili i po dobu, kdy druhá skupina zdolává vrchol Gunung Rinjani.

¹⁶¹ SUPARWOKO, Woko (2012): *Towards Responsible Tourism: a Community-based Approach to Tourism Development in Indonesia*. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, ISBN: 978-3848406463, s. 176-177.

zahraničí, za prací do turistického ruchu přicházejí lidé z jiných částí Indonésie a Sasakové mají strach, aby na Lombok nepřišli další Balijsi. Mají také obavy z toho, že přijdou o půdu, která je zdrojem jejich obživy, avšak na druhou stranu si musejí často hledat zaměstnání v cestovním ruchu, neboť půda se z důvodu početnosti rodin rozděluje mezi stále více osob, které pak nemůže uživit. Odpor obyvatel Lomboku proti rozvoji cestovního ruchu se nejintenzivněji projevil při akvizicích pozemků pro vybudování turistické infrastruktury ve speciální ekonomické zóně Mandalika, kde tisíce lidí přišly o své domy a půdu, která byla zdrojem jejich obživy.¹⁶² V důsledku protestů a demonstrací místní populace pak došlo k výraznému zpoždění realizace projektu.

Splnění výše stanovených cílů, tedy zvýšení počtu zahraničních turistů, kteří budou trávit svou dovolenou místo na Bali na Lomboku, a prodloužení průměrné doby pobytu turistů na Lomboku bude proto velmi obtížné, neboť cestovní ruch na Lomboku, který byl a stále ještě je výrazně méně rozvinutý než na Bali,¹⁶³ negativně poznamenala nejen pandemie koronaviru jako všude ve světě, ale také velké zemětřesení, k němuž došlo na ostrově v roce 2018.

Z provedeného průzkumu jednoznačně vyplynulo, že lombocká populace podporuje rozvoj cestovního ruchu na ostrově. Podle názoru respondentů by měl být podporován zejména domácí cestovní ruch, který byl v době pandemie koronaviru a zavřených hranic nezbytný pro zachování tohoto důležitého hospodářského odvětví. Muslimské obyvatelstvo Lomboku upřednostňuje halal turismus a má obavy z nevhodného chování turistů ze Západu, což je samozřejmě způsobeno i negativními zkušenostmi s rozvojem masového cestovního ruchu na sousedním Bali zaměřeného právě na západní turisty. Sladění turismu zaměřeného na návštěvníky ze Západu s halal turismem bude velmi obtížné a místní populace jednoznačně preferuje, a to patrně i vlivem špatných zkušeností z Bali, halal turismus, který je ve světě na vzestupu a na který by se měl Lombok podle mého názoru zaměřit.

¹⁶² WINENGAN, Winengan (2019): Local community resistance in Lombok against tourism development policy. *Jurnal Masyarakat, Kebudayaan dan Politik*, Vol. 32 No 1. s. 70.

¹⁶³ KANOM, Kanom (2015): Strategi Pengembangan Kuta Lombok Sebagai Destinasi Pariwisata Berkelanjutan. *Jumpa*, Vol. 2 No 1. s. 38.

Resumé

The aim of my master's thesis is to analyze the current situation of tourism in Lombok and the impact of inbound tourism on life of Lombok's inhabitants and predict its possible future development. The first chapter of my master's thesis focuses on geography, population and history of Lombok. Subsequently, it deals with the preconditions of tourism development in Lombok and describes the current situation of tourism in Lombok. This part of the work is followed by the next chapter, stating pros and cons of tourism in Lombok, which, on the basis of SWOT analysis, shows weak and strong points, opportunities and threats, gives pros and cons and formulates recommendations for possible improvements. In the final chapter, results of a questionnaire survey conducted among people of Lombok are evaluated. The object of the survey is the opinion of local population on the development of tourism in Lombok.

Keywords: Tourism, Indonesia, Lombok

Seznam pramenů a použité literatury

Akademické práce

1. MATOUŠEK, Ondřej (2016): Halal turismus. Praha, bakalářská diplomová práce, Vysoká škola hotelová v Praze 8. s.r.o., vedoucí práce Mgr. Monika Klímová, 62 s.
2. POKORNÁ, Tereza (2022): Turismus v Indonésii v roce 2020: Globální změna. Olomouc, magisterská diplomová práce, Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, vedoucí práce Mgr. Ondřej Pokorný, Ph.D., 120 s.

Tištěné zdroje

1. ANISA, Yudita (2017): The Effect of Tourism Development on Land Conversion in East Lombok Regency. *Sumatra Journal of Disaster, Geography and Geography Education*, Vol. 1, No 2, s. 160-165.
2. BASTAMAN, Aam (2018): Lombok Islamic Tourism Attractiveness: Non-Moslem Perspectives. *International Journal of Supply Chain Management*, Vol. 7, No 2, s. 206-210.
3. BELL, Loren – BUTLER, Stuart – HOLDEN, Trent – KAMINSKI, Anna, MCNAUGHTAN, Hugh – STOLNICK, Adam – STEWART, Iain – BERKMOES, Ryan Ver (2016): *Indonésie*. Praha: Svojtka & Co, ISBN: 978-80-256-1847-9, 832 s.
4. BERÁNEK, Jaromír a kolektiv (2013): *Ekonomika cestovního ruchu*. Praha: Mag Consulting, ISBN 978-80-86724-46-1, 295 s.
5. DUBOVSKÁ, Zorica, – PETRŮ, Tomáš – ZBOŘIL, Zdeněk (2005): *Dějiny Indonésie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, ISBN: 80-7106-457-2, 576 s.
6. FAHHAM, Muchaddam A. (2017): Tantangan Pengembangan Wisata Halal di Nusa Tenggara Barat. *Aspirasi*, Vol. 8, No 1, s. 65-79.
7. FAIZ, S. A. – KOMALASARI, Rahayu Indah (2020): The assesment of tourism carrying capacity in Lombok Island. *IOP Conference Series Earth and Environmental Science*. IOP Publishing 592, s. 1-15.
8. FIRDAUSI, Izza – MARANTIKA, Stanijuanita – FIRDAUS, Zein Nidaulhaq – SAJIDAH, Rifqah (2017): Lombok: Halal Tourism as a New Indonesia Tourism Strategy. 4th International Conference on Humanities, Social Sciences and Education (ICHSSSE-17) March 13-14, Dubai (UAE) s. 53-56.
9. FITRIANI, Mohamad Iwan – NAAMI, Nazar (2019): Halal Tourism in Lombok Island: Potentials, Challenges, ans the Role of Islamic Education. *Walisongo: Jurnal Penelitian Sosial Keagamaan*, Vol. 27, No 1, s. 221-249.

10. FURQAN, Alhilal – PUAD MAT SOM, Ahmed (2010): Effects of Decentralization Policy on Island Destination in Indonesia. *World Applied Sciences Journal*, Vol. 10, s. 63-70.
11. GOELDNER, Charles R. – BRENT RITCHIE, J. R. (2014): *Cestovní ruch: principy, příklady, trendy*. Brno: BizBooks, ISBN 978-80-265-0298-2, 545 s.
12. HAMARNEH, Iveta (2012): *Geografie turismu: mimoevropská teritoria*. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-247-4430-8, 224 s.
13. HESKOVÁ, Marie a kolektiv (2011): *Cestovní ruch pro vyšší odborné a vysoké školy*. Praha: Fortuna, ISBN 978-80-7373-107-6, 216 s.
14. HORNEROVÁ, Susane – SWARBROOKE, John (2003). *Cestovní ruch, ubytování a stravování, využití volného času*. Praha: Grada Publishing, ISBN: 80-247-0202-9, 488 s.
15. HRALA, Václav (2002): *Geografie cestovního ruchu*. Praha: Idea servis, ISBN: 80-85970-36-8, 173 s.
16. INDROVÁ, Jarmila (2009): *Cestovní ruch: (základy)*. Praha: Oeconomica, ISBN 978-80-245-1569-4, 122 s.
17. JAKUBÍKOVÁ, Dagmar (2009): *Marketing v cestovním ruchu*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-3247-3, 288 s.
18. KANOM, Kanom (2015): Strategi Pengembangan Kuta Lombok Sebagai Destinasi Pariwisata Berkelanjutan. *Jumpa*, Vol. 2 No 1. s. 25-40.
19. KARJAYA, Lalu Putrawandi – MARDIALINA, Mala – HIDAYAT, Alfina (2018): Kebijakan Pariwisata Lombok Untuk Melepaskan Ketergantungan Terhadap Pariwisata Bali Menuju pariwisata Internasional. *Jurnal Transformasi Global*, Vol. 3 No 2. s. 145-169.
20. KHARISMA, Bayu – WARDHANA, Adhitya – ARSANI, Ade – INDRA, Haposan – PASARIBU, Wesly (2022): *Planning and Budgeting of Tourism Sector in West Nusa Tenggara*. *Economics Development Analysis Journal*, Vol. 2, s. 254-268.
21. KIRÁĽOVÁ, Alžbeta (2003): *Marketing destinace cestovního ruchu*. Praha: Ekopress, ISBN 80-86119-56-4, 173 s.
22. KOTÍKOVÁ, Halina – SCHWARTZHOFFOVÁ, Eva (2017): *Cestovní ruch*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 978-80-244-5189-3, 154 s.
23. LOCHMANNOVÁ, Alena (2015): *Cestovní ruch*. Prostějov: Computer Media, ISBN 978-80-7402-216-6, 112 s.
24. ORIEŠKA, Ján (2010): *Služby v cestovním ruchu*. Praha: Idea servis, ISBN 978-80-85970-68-5, 405 s.

25. PAHRUL, Irfan: (2017): Analisa Pengembangan E-Tourism Sebagai Sarana Promosi Pariwisata di Pulau Lombok. *ILKOM Jurnal Ilmiah*, Vol. 9., No 3, s. 325-330.
26. PALATKOVÁ, Monika (2011): *Mezinárodní cestovní ruch: analýza pozice turismu ve světové ekonomice, význam turismu v mezinárodních ekonomických vztazích, evropská integrace a mezinárodní turismus*. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-247-3750-8, 221 s.
27. PÁSKOVÁ, Martina (2009): *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Hradec Králové: Gaudeamus, ISBN 978-80-7435-006-1, 298 s.
28. POUROVÁ, Marie (2010): *Marketing a management venkovského cestovního ruchu*. Praha: Vysoká škola cestovního ruchu a teritoriálních studií v Praze ISBN: 978-80-254-7787-8, 91 s.
28. PRATAMA, Aryan, Agus – BUSAINI, Busaini – SAUFI, Akhmad (2020): Content Analysis in Determining the Sustainability Potential of Lombok Tourism Industry. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, Vol. 7, No 8, s. 216-227.
29. RAHMAWATI, Rahmawati – OKTORA, Kiki – RATNASARI, Sri Langgeng – DARMA, Dio Caisar (2021): Is it true that Lombok deserves to be a Halal Tourist Destination in the World? A Perception of Domestic Tourists. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, Vol. 34, No 1, s. 94-101.
30. RYGLOVÁ, Kateřina (2009): *Cestovní ruch: soubor studijních materiálů*. Ostrava: Key Publishing, ISBN 978-80-7418-028-6, 187 s.
31. SUPARWOKO, Woko (2012): *Towards Responsible Tourism: a Community-based Approach to Tourism Development in Indonesia*. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, ISBN: 978-3848406463, 372 s.
32. VYSTOUPIL, Jiří – ŠAUER, Martin (2011): *Geografie cestovního ruchu České republiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, ISBN 978-80-7380-340-7, 318 s. 220.030/229
33. WAHYUNINGTYAS, Neni – TANJUNG, Ardyanto – IDRIS, Idris – DEWI, Kusuma (2019): Disaster mitigation on cultural tourism in Lombok, Indonesia. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, Vol. 27, No 4, s. 1227-1235.
34. WAHYUNINGTYAS, Neni – KODIR, Abdul – IDRIS, Idris – ISLAM, Muhammad Naufal (2020): Accelerating tourism development by community preparedness on disaster risk in Lombok, Indonesia. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, Vol. 29, No 2, s. 545-553.

35. WINENGAN, Winengan (2019): Local community resistance in Lombok against tourism development policy. *Jurnal Masyarakat, Kebudayaan dan Politik*, Vol. 32, No 1. s. 69-79
36. ZELENKA, Josef – PÁSKOVÁ, Martina (2012): *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: Linde Praha, ISBN 978-80-7201-880-2, 768 s.

Elektronické zdroje

1. Badan Pusat Statistik [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.bps.go.id>
2. Cestovní kancelář Adventura [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.adventura.cz/>
3. Cestovní kancelář Alpina [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.alpina.cz/>
4. Cestovní kancelář Alvarez [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.alvarez.cz/>
5. Cestovní kancelář Aquatravel [www dokument 4. 11. 2023], <https://aquatravel.cz/>
6. Cestovní kancelář Esotravel [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.esotravel.cz/>
7. Cestovní kancelář Go2 [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.ckgo2.cz>
8. Cestovní kancelář China Tours [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.chinatours.cz/>
9. Cestovní kancelář Kudrna [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.kudrna.cz/>
10. Cestovní kancelář Livingstone [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.livingstone.cz/>
11. Cestovní kancelář Sen [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.cksen.cz/>
12. HalalBooking [www dokument 4. 11. 2023], <https://en.halalbooking.com>
13. Halaltrip [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.halaltrip.com>
14. Indonesia Travel [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.indonesia.travel>
15. Invest Island [www dokument 4. 11. 2023], <https://invest-islands.com>
16. Invia.cz [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.invia.cz>
17. Irhal [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.irhal.com>
18. Kompas.com [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.kompas.com/>
19. Manta Dive [www dokument 4. 11. 2023], <https://manta-dive-giliair.com/>
20. Neckermann [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.neckermann-online.cz>
21. Nusa Tenggara Barat [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.ntbprov.go.id>
22. Menteri Pariwisata dan Ekonomi Kreatif [www dokument 4. 11. 2023], <https://kemenparekraf.go.id/>
23. Relax Dive s.r.o. [www dokument 4. 11. 2023], <http://www.relaxdive.cz>
24. World Tourism Organization [www dokument 4. 11. 2023], <https://www.unwto.org>

Seznam příloh

Dotazník v českém jazyce

Dobrý den,

rád bych Vás touto formou poprosil o vyplnění krátkého dotazníku, který zjišťuje názor obyvatel Lomboku na cestovní ruch. Vyplnění dotazníku Vám zabere jen pár minut a mně vaše spolupráce velmi pomůže při vypracování mé magisterské práce. Dotazník je samozřejmě anonymní.

Filip Kadlec, student Univerzity Palackého v Olomouci, obor Asijská studia se specializací indonéský jazyk a kultura

1. Pohlaví

- Muž
- Žena

2. Věk

- 18-30 let
- 31-45 let
- 46-55 let
- Nad 55 let

3. Vzdělání

- Základní
- Nižší střední
- Středoškolské
- Vysokoškolské

4. Náboženství

- Muslim
- Hinduista
- Jiné

5. Jaký vliv má cestovní ruch na život obyvatel Lomboku?

- Velmi pozitivní

- Pozitivní
- Žádný
- Negativní
- Velmi negativní

6. V čem vidíte klady cestovního ruchu pro Lombok? Více možných odpovědí.

- Vznik nových pracovních míst
- Podpora malého a středního podnikání
- Zvýšení životní úrovně obyvatel
- Zlepšení ubytovacích a stravovacích kapacit
- Zlepšení dopravní infrastruktury
- Poznávání nových kultur

7. V čem vidíte zápory cestovního ruchu pro Lombok? Více možných odpovědí.

- Zhoršení životního prostředí (znečištění, hluk, odpadky, dopravní zácpy)
- Zvyšování cen
- Zvýšení kriminality
- Nevhodné chování turistů (zejména těch ze zahraničí)
- Sezónní charakter zaměstnání v cestovním ruchu
- Ztráta tradičních hodnot a způsobu života

8. Indonéská vláda by měla podporovat na Lomboku spíše

- Domácí cestovní ruch (cestování Indonésanů v rámci Indonésie)
- Mezinárodní cestovní ruch (příjezd cizinců do Indonésie)
- Nevím

9. Pokud jde o zahraniční cestovní ruch na Lomboku, indonéská vláda by měla podporovat spíše

- Halal turismus
- Cestovní ruch zaměřený na turisty z Evropy, Spojených států amerických Austrálie
- Nevím

10. Já osobně jsem spíše pro

- Halal turismus
- Cestovní ruch zaměřený na turisty z Evropy, Spojených států amerických Austrálie
- Nevím

Dotazník v indonéském jazyce

Selamat pagi,

nama saya Filip Kadlec, saya seorang mahasiswa di Universitas Palacký di Olomouc, jurusan studi Asia dengan spesialisasi untuk bahasa dan budaya Indonesia.

Dengan demikian, saya ingin meminta Anda untuk mengisi daftar pertanyaan yang menemukan pendapat masyarakat Lombok tentang pariwisata. Pengisian daftar pertanyaan hanya akan memakan waktu beberapa menit dan kerja sama Anda akan sangat membantu saya setelah selesai tesis master saya. Kuesioner ini tentu saja anonim.

1. Jenis Kelamin

- Pria
- Wanita

2. Umur

- 18-30 tahun
- 31-45 tahun
- 46-55 tahun
- Di atas 55 tahun

3. Latar Belakang Pendidikan

- Sekolah Dasar (SD)
- Sekolah Menengah Pertama (SMP)
- Sekolah Menengah Atas (SMA)
- Universitas

4. Agama

- Islam
- Hinduisme
- Lainnya

5. Menurut Anda, apa pengaruh pariwisata bagi kehidupan masyarakat Lombok?

- Sangat positif
- Positif

- Tidak ada
- Negatif
- Sangat negatif

6. Menurut Anda, apa dasar pariwisata Lombok? Beberapa kemungkinan jawaban.

- Penciptaan lapangan kerja baru
- Dukungan usaha kecil dan menengah
- Meningkatkan taraf hidup penduduk
- Peningkatan kapasitas akomodasi dan katering
- Peningkatan infrastruktur transportasi
- Mengenal budaya baru

7. Apa hal negatif dari pariwisata Lombok? Beberapa kemungkinan jawaban.

- Kerusakan lingkungan (polusi, kebisingan, sampah, kemacetan lalu lintas)
- Kenaikan harga
- Meningkatnya kejahatan
- Perilaku wisatawan yang tidak pantas (terutama yang berasal dari luar negeri)
- Sifat pekerjaan musiman di bidang pariwisata
- Hilangnya nilai-nilai tradisional dan cara hidup

8. Menurut Anda, pemerintah Indonesia seharusnya lebih mendukung Lombok:

- Pariwisata Halal
- Pariwisata ditujukan untuk wisatawan dari Eropa, Amerika Serikat, Australia
- Saya tidak tahu

9. Terkait pariwisata international di Lombok, pemerintah Indonesia harus lebih berpromosi:

- Pariwisata Halal
- Pariwisata ditujukan untuk wisatawan dari Eropa, Amerika Serikat, Australia
- Saya tidak tahu

10. Saya pribadi lebih mendukung:

- Pariwisata Halal

- Pariwisata ditujukan untuk wisatawan dari Eropa, Amerika Serikat, Australia
- Saya tidak tahu